

ZASAVSKI VESTNIK

LETO V. — ST. 33-34.

GLASILO OSVOBODILNE FRONTE ZASAVJA

TRBOVLJE, 23. AVGUSTA 1952

NAPREJ - K NOVIM ZMAGAM!

V Trbovljah je 17. avgusta 1952 prišel teden izredno pomembnih prireditelj v okviru Zleta in ustanovnega kongresa delavskih društev »Svoboda«. Misel o oživiljanju in nadaljnjem razvijanju dobrih izkušenj delavskih društev »Svoboda« in poznejših »Vzajemnosti« je bila od strani razredno zavedenih delavcev vselej dobro sprejeta. To je povsem naravno, saj delavci čutijo, da ostanki razrednega sovražnika še vedno poizkušajo rušiti trdnost ideološke izgradnje delovnih ljudi. Mnogi, ki se niso poglobili v stvar, so ob ustanavljanju novih »Svobod« vpraševali, čemu pa imamo SKUD itd. Saj je društev dovolj in so razširjena skoraj povsod, tako v mestih, industrijskih centrih in na vasi. Zakaj ne gredo delavci v ta društva, saj so sindikalna, t. j. delavska? Količkan izčrpniji odgovor na postavljeno vprašanje bi zahteval daljšo razpravo z dokumentiranim gradivom iz prakse. Dejstva iz zgodovine bojev delavskega razreda pa nam za osnovno orientacijo dovolj jasno govorijo, da se je delavski razred vselej oklenil le takih organizacij, ki so mu v boju zoper sovražnika neposredno koristile. Če se delavci marsikje niso oklenili SKUD, je to znak, da društvo ni vršilo svoje naloge zadovoljivo. Le prečesto so delavci v njem videli oživiljanje stare preživele, v bistvu malomeščanske kulturne politike. Osnovna značilnost take kulturne politike pa je v tem, da jemlje za izhodišče v najboljšem primeru poučevanje delavcev, ne izhaja pa iz njihovega ustvarjalnega dela in interesa po takim znanju, ki ga kot delavci potrebujejo, in po takih umetniških stvaritvah, ki dvigajo i razredno zavest i občutljivost za vso širino družbene odgovornosti delavskega razreda.

»Svobode« so bile borbene organizacije delavskega razreda. Vsak njihov nastop je bil manifestacija delavcev zoper klerikalno in nacionalno šovinistično potvarjanje resnične kulture. Če danes delavci na novo ustanavljajo svoje »Svobode«, potem to seveda ne pomeni celovitega zapiranj delavskega razreda od ostalih delovnih ljudi, marveč prav nasprotno. Delavci hočejo na dosežanih spoznanjih prav v »Svobode« pokazati primere prave ljudske kulturne politike, ki se bori proti vsakemu malicnemu dognanju sodobne znanosti in resnične umetnosti. Za uspešno napredovanje v tej smeri pa bodo morali vsi resnično zavedni izobraženci, kakor nekdaj — tudi zdaj — dati od dobrega najboljši delavcem.

Ze dosežani razvoj »Svobode« kaže, da so se hitro razvile, in upamo, da bodo tudi stalno delale povsod, kjer je bilo delo nekdanjih društev tesno vezano z nalogami, ki so se postavljale

pred delavski razred. Rudarji, kovinarji, tekstilci, stavbinci itd. — vsi delavci dobro vedo, da je njihove interese vselej najdosledneje postavljala KPJ ter

drobno, a izredno pomembno delo, ki bo dalo dobre rezultate samo ob zadostni vztrajnosti in borbenosti pri premagovanju vseh vsakodnevnih težav.

se, oborožujoč delavce z znanjem, borila za njihovo oživotvorenje. Dokazov nam ni treba iskati, ker so na dlani. Razumljivo je bilo, da so v takih društvih dobili odločujoč vpliv na vsebino dela prav komunisti. Imeli smo vrsto »Svobod«, kjer sicer komunisti niso zasledali komandnih položajev, a delo v društvu je kljub temu teklo v duhu borbenih nalog delavskega razreda. Treba pa je vedeti, da samo ime »Svoboda« še ni garancija za dobro delo. Komunisti bodo morali kot nekdaj in še več sil vložiti za uspeh društva, ker se je področje vpliva teh društev izredno razširilo. Pravzaprav gre tu za

Ni slučaj, da so »Svobode« tako hitro zaživele prav v Trbovljah in povsod tam, kjer je že pred narodnoosvo-

DRAGI KULTURNI DELAVCI, DRAGI GOSTJE IZ LRS, ROJAKI IZ FRANCIJE IN SVOBODNEGA TRŽAŠKEGA OZEMLJA!

IZREDNA ČAST IN PRIJETNA DOLZNOST MI JE POZDRAVITI VAS, DRAGI GOSTJE, OB PRILIKI ZLETA DELAVSKIH KULTURNIH DRUŠTEV »SVOBODA« V IMENU LJUDSKEGA ODBORA MESTNE OBČINE V TRBOVLJAH IN VSEGA PREBIVALSTVA NASEGA RUDARSKEGA KRAJA. VSEM KLICEM: PRISRČNO DOBRODOSLI!

ZELIM VAM, LJUBI GOSTJE, DA BI SE V NAŠEM REVIRJU POCUTILI DOMA TER ODNESLI Z VELIKE MANIFESTACIJE DELAVSKE KULTURE NAJLEPŠE SPOMINE.

Predsednik LO mestne občine Trbovlje:
DOMINIK KUZNİK

bojnim bojem bila Partija, čeprav ilegalna, vendar vodeča sila vsega javnega življenja. Prav to daje članovim »Svobodam«. Prav gotovo je, da bodo šele taka društva, ki so si ideološko na čistem glede religioznih in šovinističnih preostankov (ekonomskih in drugih) v našem javnem življenju, mogla poslati dobre predstavnike delavskega razreda tudi v organe ljudske oblasti — v Sveto za prosveto in kulturo ter tako vplivati na celotno našo kulturnoprosvetno politiko, najprej v delavskih centrih, preko njih pa tudi na vasi; kajti naša vas že daleč ni več patriarhalna idila, kot jo žele imeti razne vrste eksploatacijskih verskih čustev. V njej prebivajo tisoči delavcev, ki jih naj novo se snujejo »Svobode« čim bolj izgrajajo iz spon zaostalosti in premajhne občutljivosti za vsa vprašanja naše socialistične družbe.

Kongres sam in Zlet naj čim več doprinese k temu, da se od vsega početka delo »Svobode« idejno jasno orientira na borbene tradicije in socialistično, demokratično perspektivo delavskega razreda brez dolgovcega razpravljanja o »teorijah«, ki bi hotele

spodmakniti moralno-politične osnove delavskega razreda v naši kulturnoprosvetni politiki.

Delavski razred naše socialistične domovine doslej še ni popustil nikjer, kjer je bilo najtežje in najkritičnejše v vsem dosežanem razvoju naše ljudske revolucije. Naloge, ki jih prevzema članstvo delavskih društev »Svoboda«, niso niti lahke niti kratkotrajne. Razveseljivo je, da se tega dejstva člani zavedajo od vsega začetka. Stari svobodaši, ki ponosno dvigajo z bojno slavo ovenčane zastave, hočejo vse, kar je še danes uporabnega, prenesti na nove generacije delavcev, na generacije, ki poznajo izkoriščanje kot ekonomski pojav, proti kateremu se mora delavec boriti vselej in povsod. Izkoriščanju na področju duhovne kulture napovedujejo delavci v »Svobodah« odločen boj.

Naj živi prvi kongres delavskih društev »Svoboda«!

Naj živi Zlet delavskih društev »Svoboda« v Trbovljah!

Vesna - NEKDANJE REVOLUCIONARNO DELAVSKO KULTURNO DRUŠTVO V ZAGORJU

Burna je zgodovna naprednih delavskih kulturnih društev v Zagorju po prvi svetovni vojni. Kulturnoprosvetno in kulturnoumetniško delo, ki se je razvijalo pod okriljem kulturne Zveze društev »Svobode«, je bilo v mnogih primerih težko in naporno. Na eni strani so vznikla društva pod pokroviteljstvom liberalne in klerikalne stranke, ki so bila tudi nasprotniki delavskemu kulturnemu gibanju, na drugi strani pa se je v samem društvu Svoboda bil boj med naprednimi in desničarsko usmerjenimi delavci. Upravni odbor Svobode je bil v rokah desničarjev, vendar so napredni člani odbora uspevali, da prodro s smernicami, ki jih je narekovala Partija. Toda delo v društvih je bilo otežkočeno. Vse večja politična nasprotstva v samem odboru, ali bolje rečeno med levo in desno usmerjenimi člani odbora, so dovedla do takšnega stanja, da ni bilo mogoče delati. Desničarski elementi so se poslužili vseh mogočih sredstev, samo da obdržijo oblast v društvu. Ovajali so napredne člane policiji, češ da so prevarni in protidržavni elementi. In tako so dostikrat najboljši tovariši romali s seje društva naravnost v zapor. Šeasoma je to postalo neznosno in najnaprednejši člani so si ustanovili nova društva, v katerih naj bi bili le

napredni delavci. Od leta 1918 dalje so bila ustanovljena društva: Omladina, Ledina, Iskra, Danica in končno — Vesna.

Vesna je bila ustanovljena leta 1921. Kulturno in politično delovanje naprednega delavstva v okviru Vesne je bilo pomembno. V njej je bilo vključeno nad 600 naprednih delavcev, ki so izstopili iz Svobode. Idejni vodja je bil Vlado Volč, ki je hodil iz Ljubljane in dajal smernice za delo v društvu (Vlado Volč je leta 1924 umrl v zloglasni Glavnjači, kjer so ga strašno mučili).

Svoj glavni stan je imelo društvo pri Kovačevih v Toplicah. V upravnem odboru so bili med drugim znani borci za delavske pravice kot: Jože Bauer, Jože Marn, Franc Farčnik, Franc Zaman, Mirko Weinberger, Jugovar in drugi. Društvo je imelo dramski, pevski, godbeni, športni in mladinski odsek ter politično šolo. Najboljši je bil dramski odsek, ki ga je vodil Franc Sober. Sober je bil sploh duša vsega življenja v tem odseku, ki je s svojim delom zelo pomagal izboljšati finančno plat društveni dejavnosti. Tudi drugi odseki so bili dobri, zato ni čudno, če je društvo imelo vedno dovolj denarja, saj so odseki javno nastopali in njihove prireditve so bile vedno dobro obiskane.

Društvo je v kratkem času svojega obstoja nakupilo enotne kroje za članstvo, opravo za razne odseke ter adaptiralo bivšo kino dvorano, ki jo je vzel v zakup, tako da je bila kmalu usposobljena za razne prireditve in dramske predstave. Članstvo je pri tem žrtvovalo mnogo prostega časa ter pridno pomagalo pri ureditvi dvorane.

V Vesni je bilo zelo razgibano politično življenje. V politični šoli so imeli tedensko po tri predavanja. Predavali so dr. Milan Lencž, Vlado Volč, profesor Kline in drugi. Za člane Partije so bili posebni politični krožki. Partijski so se shajali tajno, menjavali so čas in kraj svojih sestankov. Zanimiv je bil sestanek v »Gavga« pod Cilenco pri Zagorju. Nanj je prišel tudi Moša Pišade, ki je članom posredoval neka navodila (Gavge so kraj, kjer so nekoč obežali hudodelce ali pa tiste, ki jih je grofovsko sodišče obsodilo na smrt).

Vesna pa ni omejila svoje delavnosti samo na Zagorje, marveč je dalo pobudo za ustanovitev podružnic tudi po drugih krajih Slovenije, zlasti v zasavskih revirjih Trbovlje in Hrastnik. V Zagorju je bilo v tistih časih središče vsega kulturnega in političnega življenja v Zasavju.

Dne 21. junija 1923. leta je Vesna razvila svojo društveno zastavo. Odkritja se je udeležila velika množica delavstva iz Zagorja in sosednih revirjev. Med ustanovitelji, ki so zabili žeblje v drog zastave, so bili: Franc Kosmus, Ciril Groznik, Ludovik Fajn ter še mnogo drugih borcev za pravice delavskega razreda, med njimi tudi Jaka Zorja iz Ljubljane ter Miha Marinko, takratni član Vesne in sedanjí predsednik vlade LRS.

Zgodovina zastave je zanimiva. Ze takrat je bila simbol borbe delavskega razreda v revirju. Ko je bila Vesna razpuščena in njeno premoženje prodano na javni dražbi, je zastavo kupil Rihard Jugovar ter jo izročil Matiji Hudomalju, rudarju iz Toplice, da jo čuva in hrani. Tov. Hudomalj je zastavo zvesto varoval, ko je bila Partija v ilegali. Pri posebnih prilikah pa so jo delavci vendarle videli. V času okupacije so Nemci stikali za njo, vendar je niso našli, ker je bila zakopana v premožni. Šele po osvoboditvi je zastava spet prišla na dan. Starejši se je spo-

Razvitje prapora v Zagorju

(Nadaljevanje na 3. strani)

»Svobode«

žarišča delavske kulture, vznikajo po vsej Sloveniji

Takoj po končani prvi svetovni vojni je znatno zaživele po vsej Sloveniji, predvsem pa še po delavskih krajih, žitahno kulturno življenje. Delavci so ustanavljali in vstopali v svoja napredna kulturna društva Svobode, ki so bila po nekaterih krajih prava središča revolucionarjev. To niso bile samo društva, ki so prirejala igre in pevske nastope — ne, to so bile organizacije, ki so se skupaj z delavci postavile po robu kapitalizmu ter moralno in materialno podprle delavce v njihovi težki borbi za kruh in pravico ob velikih stvarkah.

V dnevih, ko so po naših revirjih hodili revolucionarni mladinci s pesmijo: »Vihre sovražne pod se po zraku, kome zakriva nam teme oblak...« in ko podivjani orjunaši zločinsko umorili v Trbovljah Franca Fakina, so na Jelenicah, v Celju in Ljubljani imele Svobode in druga revolucionarna delavska društva že svetle tradicije. Kljub žrtvam in preganjanju so se aktivno borila in zahtevala v stari buržoazni buržoaviji tudi kulturne pravice za delavce.

DELAVEC JE DANES GOSPODAR, HOČE PA TUDI KULTURO

Naš delavski razred si je v zmagovalni ljudski revoluciji priporil oblast, premagal je razrednega nasprotnika, nato pa je sprejel v svoje roke upravljanje tovarn, rudnikov in podjetij. Toda sedaj so se pred njega postavile nove naloge. Če hoče dobro upravljati tovarno, mora biti vsestransko razgledan. Tako smo prišli do tistega najvažnejšega — do izobrazbe in kulture, ki so jo naši delavci pred vojno kljub zatiranju in težkim časom globoko gojili.

Res je, da so po osvoboditvi delavci ustanavljali sindikalna kulturnoumetniška društva, toda ta so bila več ali manj zaprta v tovarnah. V teh kulturnih društvih so se izživljali navadno le izbrani »talentirani« igralci, pevci in godbeniki. Imeli smo celo primere, ko delavci in kulture željna mladina sploh niso imeli pristopa v ta društva. Tudi zaradi tega so med delavci zaživele svetli spomini na napredna delavska kulturna društva, ki so aktivno delovala pred vojno. In tako se je letos spomladaj porodila misel za ustanovitev »Svobode«, ki so jo pozdravili z velikim veseljem vsi delavci po Sloveniji.

To pobudo delavcev je podprla komunistična Partija in danes imamo v Sloveniji že okrog 40 »Svobod«, t. j. več kot jih je bilo ob celjskem zletu Svobode leta 1935. V mnogih krajih pa so Svobode še v nastanku.

SVOBODE V LJUBLJANI NADALJUJEJO SVETLE TRADICIJE

Prvo delavsko kulturno društvo Svoboda so ustanovili Bežigradjani in sicer sredi meseca julija. Letos marca so v tem predelu Ljubljane že ustanovili iniciativni odbor, ki je aktivno delal za ustanovitev delavskega kulturnega društva. Novo društvo Svoboda ima obširen program in si je široko začrtalo svoje cilje. Postati hoče resnično središče kulturnega izživljanja delovnega človeka za Bežigradom. Svoje delo bo gradilo na svetlih tradicijah delavskih društev v preteklosti. Društvo hoče združiti do sedaj razbito delo ter odpraviti »kampanjsko kulturo« v sindikalnih podružnicah delovnih kolektivov. Večina sindikalnih kulturnoumetniških

(Nadaljevanje na 4. strani)

»SVOBODA« V TRBOVLJAH

Ce brskamo po spominih starih kulturnih delavcev — rudarjev, ki so od vsega početka, zvesti samemu sebi in tovaršem, sodelovali v kulturnem gibanju naprednih množic, najdemo marsikaj, kar bi bilo treba oti pozabiti. Naj nanim tukaj nekaj spominov tovarša Leopolda Majdiča in Ivana Pavška, ki sta od vsega početka sodelovala v predvojni »Svobodi« in sta tudi danes, kljub visokim letom v obnovljeni »Svobodi« še oba aktivna člana — tovarš Majdič celo podpredsednik gospodarskega odbora današnje, novoustanovljene »Svobode-Center« Trbovlje, oba pa tudi delegata za ustanovni občni zbor »Zveze kulturnih prosvetnih društev Slovenije Svoboda«, ki bo v soboto, 23. avgusta, v Trbovljah.

Na zletu delavskih godb iz Trbovelj, Zagorja in Hrastnika v Ljubljani, poleti 1912. leta, je pel tudi moški zbor »Vzajemnost« iz Ljubljane. Navdušenje, katero je vsejal nastop v srca rudarjev iz Trbovelj, je bilo pravzaprav tista pogonska vzmet, ki je sprožila akcijo za ustanovitev pevskega društva z istim imenom »Vzajemnost«. Prvi pevovodja je bil tovarš Pavle Baloh iz Ljubljane. Zbor je lepo napredoval. Bil je odlična opora porajajočemu se kulturnemu delu naprednih delavcev, vendar je moral ob pričetku vojne 1914. leta s svojim delovanjem prenehati.

Štiri dolga in krvava leta so šla nato preko Evrope. Delavcem so prizanesla najmanj. Toda trpljenje je delavske množice tudi marsikaj naučilo. V letu 1918 so stari člani »Vzajemnosti« društvo in zbor obnovili. Vendar oblika samostojnih delavskih društev, brez trdne povezave, kar so bila društva »Vzajemnost«, v novih prilikah in v novi državi ni več ustrezala. Zato je bila ustanovljena konec leta 1918 Zveza kulturnih društev »Svoboda«. V januarju je bilo društvo ustanovljeno tudi v Trbovljah. Pristopil je moški pevski

»Hlapce«. Od tedaj je njegovo ime in njegovo delo tesno povezano z delom »Svobode« v Trbovljah. Dramski odsek pa je s Cankarjevo dramo dokazal, da je kos tudi težjim stvarim, kot so

vodja Avgust Suligoj je bil med njimi. Ze je prišel k pevski vaji, pa mu je strogi ukor in »objuba«, da bo »letek« iz Trbovelj, pomagala spet iz pevske sobe, in »Svoboda« odvzela odličnega

Igralska družina »Svobode« iz Trbovelj leta 1923. Spredaj na desni stoji režiser Tončka Čočena

Tone Seliškar, in to za Cankarjeve ljudske igre in lahke veselice, ki se jih je loteval v začetku. Pavskov Jerman in Majdičev Hvastja v Cankarjevih »Hlapcih« pa sta še danes marsikomu v dobrem spominu.

Ostalo pa ni samo pri tem. Leto za letom je dramski odsek presenečal svojo publiko z novimi kvalitetnimi, včasih seveda tudi zabavnimi programi. Tudi gostovanja so čisto vpisana v društveni kroniki.

Tovariš Pavšek mi je pripovedoval, kako so ob gostovanju v Brežicah z Meškovo igro »Mat« sedeli v prvi vrsti

pevovodjo. Vseeno pa, čeprav je zbor bil največkrat brez kvalitetnega vodstva, se ni razšel. Zivotal je vse do razpusta »Svobode« v letu 1935.

Tamburaški orkester je vodila tovaršica Tončka Čoč, znana borka za delavske pravice, ki je padla med vojno kot talka.

Tudi telovadni odsek, ki je bil ustanovljen po letu 1920, je zbiral v svojih vrstah vso napredno delavsko mladino. Da ni bilo njegovo delo brezpomembno, nam povedo že suhe številke o nastopih in uspehih. Ze leta 1924 je bil na dvorišču Delavskega doma prvi telovadni okrožni zlet. V celoti pa je imel do znanega zakona o »Jugoslovanskem Sokolu« leta 1929, ko je bila vsem drugim društvom prepovedana telovadna vzgoja, tri javne nastope, štiri telovadne akademije, poleg tega pa so telovadci gostovali tudi v ostalih rudarskih in industrijskih centrih Slovenije. Na vseh teh nastopih je »Svoboda« pokazala, da je množična organizacija našega proletariata in da je sijajna vez delavskih množic Slovenije. Da pa je gledal telovadni odsek razen kvantitete tudi na kvaliteto, so nam priče tudi trije člani trboveljske »Svobode«, ki so bili v telovadni reprezentanci na mednarodnem telovadnem tekmovanju v Frankfurtu.

Tudi kulturnemu dvigu svojih članov in somišljenikov je »Svoboda« posvečala mnogo skrbi. O tem nam govorijo celotni ciklusi predavanj in kvalitetni predavatelji, med katerimi je prednjačil dr. Tuma s štirinajstimi predavanji.

Sportniki, ki so do leta 1924 vedrili v društvu »Svoboda«, so takrat ustanovili samostojni nogometni klub »Amater«, ki pa je bil idejno še vedno to, kar je bil prej v »Svobodi« in je (Nadaljevanje na 8. strani)

Razvitje prapora »Svobode«, Trbovlje 1925

zbor »Vzajemnost«, pod vodstvom tovarša Mihe Ličarja kot celota, ustanovili pa so takoj tudi mešani zbor, dramski odsek in tamburaški orkester.

Vsi odseki so bili takoj v začetku zelo agilni. Prve težave pa so bile takoj tu. Manjkalo je primernih prostorov, tako da so se bralne vaje za Finžgarjevega »Divjega lovca« vršile kar na nekem hodniku. Vendar pa je trdo delo rodilo tudi uspehe. V letu 1919 in 1920 so se vrstile dramske predstave »Zvestoba«, »Divji lovci«, »Ulica št. 15«, »Mlinar in njegova hči«, »Trije ptički«, »Nebesa na zemlji« in »Dva Pavla«. Navedene igre je igral dramski odsek štirinajstkrat. Ogledalo pa si jih je 3642 ljudi. Vse so odigrali v Fortjevi dvorani, ki je bila takrat edina v Trbovljah.

V leto 1921 padajo tudi prvi spomini na tovarša Toneta Seliškara. Ko je »Svoboda« pripravljala »Legionarje« v režiji tov. Pavška, je tov. Tone Seliškar pripravil za učiteljskim zborom »Veleturista«. Toda že naslednje leto je v društveni kroniki kot režiser vpisan

trije brežiški duhovniki z originalnim tekstom v rokah. »Mislili so najbrž, da smo Meškovo besedilo kaj popravljali,« je dejal, »toda že po par straneh preigranega teksta so knjige obležale zaprte na njihovih kolenih.«

Gostovali so tudi v Soštanju, da o revirjih, to je o Zagorju in Hrastniku, s katerimi so imeli vedno najtesnejše stike, sploh ne govorim. Do razpusta »Svobode« v letu 1935 je dramski odsek uprizoril 178 dramskih predstav, ki si jih je ogledalo več kot stotisoč ljudi. Med igranimi gledališkimi deli so bile tudi prav težke stvari, kot na primer Kristanova »Zvestoba«, Cankarjevi »Hlapci« (1922), »Hlapec Jernej in njegova pravica« (1932), Tolstovo »Vstajenje«, Ganglov »Sin« in druge.

Tudi več dramskih tečajev, ki jih je vodil prof. Osiip Sest iz Ljubljane, je pripomoglo h kvalitetnejšemu igranju.

Pevski zbor nima take svetle zgodovine. Za to imajo največ zaslug takratni oblastniki, ki so vsakega pevovodjo onemogočili. Tudi znani pevovod

Pevski odsek »Svobode«, Zagorje leta 1935

Spomini na tista leta...

Ožiljajo spet »Svobode«, nove Svobode, ki so oznikle iz tistih delavskih kulturnih organizacij, ki so v težkih dneh kapitalističnega terorja v stalni borbi za svoj obstoj doigale omiko slovenskega delanstva.

Naša mladina te nekdane borbe ne pozna. Tudi jaz sama jo poznam samo iz knjig in pripovedovanj tistih, ki so sodelovali v tej dolgoletni bitki.

V teh dneh, ko ustanovljamo v Sloveniji nove Svobode in se pripravljamo na veliko manifestacijo delavske kulture v Trbovljah, sem obiskala več ljudi, da bi mi kaj povedali o starih »Svobodah«.

V neizbrisnem spominu mi bo ostalo srečanje z nekdanjim režiserjem dramskega odseka zagorske Vesne. Bilo je to doživljajo, ki ga ni mogoče popisati. Pripovedoval mi je o »Vesni«, tisti nepozabni Vesni, ki je danes po 30 letih sicer stara, a vendar vedno mlada Vesna. To je tista »Vesna«, v kateri so se ozgajali naši veliki borci, ki so vzdržali v najhujših dneh, ki so bili vedno pripravljani na najtežje akcije in podvige, ki so ob prepovedanih promajskih proslavah zažigali kresove po naših hribih, razobekali delanske zastave na najbolj tveganih in nedostopnih mestih in prav tako hrabro vzdržali v naši največji borbi za naš na

like uspehe. Kakor je bil oztrajan, do ločen in dosleden bорец za pravice delavskega izreda, prav tak je bil tudi v svojem delu v Vesni. Vsi Zagorjani so ga ljubili, Zagorje pa je s tem možem postalo nosilec delavske kulture v osem Zasavju.

Too. Sober nam je režiral 28 iger, nekaj pa sta jih odšla in pripravila tov. Ludonik Fajn, ki je bil med vojno na zverinski način obesen v Frankolnem, in tov. Avgust Slanin. Najraje so igrali Cankarjeva dela in Nušića, nadalje Čapekov RUR in še druge igrе. Nastopili so z igrо »Za prado in srce«.

s Finžgarjevim »Krioprisežnikom«, Kristanovo »Zlobo in zvestobo« itd. Tovariš Sober se še danes spominja svojih najboljših igralcev; to so bili: Ludonik Fajn, Avgust Slanin, Mirko Weinberger, Daorin Kopač, Dorica Jugovar, por. Prašnikar, Stefka Laneger, por. Jugovar, Stefka Pilpah, por. Sušnik, Stefka Groznik, Roza Očepek in še drugi, katerih imen se neč ne spominjam — Farčnikova pa je bila najboljša suflerka. Bila je še vrsta služnihi članov, kot na primer Alojz Hočnar, France Volaj, Engelbert Weinberger, France Tomažič in še drugi, ki so kot gospodarji skrbeli za oder, kuhinje in dnorano.

V ilustracijo požrtvovalnosti igral

»Kralj na Belajnovi« v Zagorju 1919 ali 1923

rodni obstoj, kjer se niso bali dati življenje in umreti herojske smrti za sveto in pravično stvar. Zagorska »Vesna« je začrtala pot našim vrstam o političnem, ozgojem in kulturnem življenju. Ta Vesna ni bila samo nosilec kulturnega življenja, marveč je bila nosilec prave marksistične ideologije.

Zagorska Vesna je imela dramski odsek, orkester, pevski, mladinski in telovadni odsek.

Steber društva je bil njegov dramski odsek, ki je s svojimi prireditvami finančno vzdrževal društvo. Bil je 72 članov. Dusa tega odseka, praznoprav celotnega društva, pa je bil režiser Franc Sober. V svojem delu je žel ve-

cev bi morda navedla, da so ti šele po 18. predstavi dobili prvo skromno večerjo, ki je bila sestavljena iz kosa kruha, pol klobase in kozarca vina. Ta primer naj bi bil marsikateremu o pouk, ki želi za vsako najmanjšo delo plačilo.

Prednje je bil samo majhen drobec, samo nekaj bežnih podatkov iz življenja zagorske »Vesne« — nosilke pomladi — Svobode. Lahko bi govorili še mnogo, mnogo. In morali bi, kajti zagorska »Vesna« ima najbolj bogato življenje. Ona je s svojim delom ustvarila neizčrpno zakladnico izkušenj o svojem delu, iz katere naj bi črpala nauke in smernice nova društva »Svobode«. Zagorska »Vesna« je praznoprav še danes osa živa in mlada, kot je bila pred 30 leti; njeni člani bodo v novi »Svobodi« ustanovljali in nadaljevali to, kar so začeli nekoč v »Vesni«.

Ob velikem dnevu društev »Svobode«, ob snidenju v Trbovljah, bi na tem mestu napisala čestitke, ki jih je naročil tovarš Sober:

»Ob spominu na nekdane dni pred davnimi 30 leti, na trd boj, razredno zapet in jekleno oztrajnost se o duhu pridružujem vsem binšim članom zagorske »Vesne« in pošiljam društvu »Svoboda« v Trbovljah in vsem in posod, kjer žive in delajo resnične »Svobode«, iskrene in priske čestitke in pozdrave z željo, da gradijo na današnji resnični svobodi to, kar so začeli njihovi predniki o društvu »Svoboda« že pred mnogimi leti, katerih pot je proa in najbolj krepko začrtala pred 30 leti zagorska »Vesna«.

B. S.

Tudi za glavno vlogo ne!

VINKO MOZINA

Kolkor se spominjam, sem videl prvo gledališko igro, ko sem imel šest let. Stala me je tri gumba. Igrali pa so jo v Kastel-čev baraki. Samo otroška domišljija je lahko videvala v zloženih polenih gozd, v pregradi za premog skale, v malem vmesnem prostoru pa travnato jaso. Nas šest otrok, več občinstva naša dvorana ni mogla sprejeti — je zasedlo stružno mizo. Zaprti smo vrata, zatemiili »okna« in igra se je začela. Iz pregrade za premog sta prišla dva po štirih dva razbojnika, oblečena v obrubene suknjice; zaupno sta se pogovarjala o dveh trgovcih, ki tosta šla skozi gozd. Kmalu smo zaslišali mrmljanje. Razbojnika sta se naglo skrila in iz zloženih drv sta prišla trgovca. Pogovarjala sta se o dobri kupčiji, o lepem mestu in dolgi poti, ki sta jo predhodila. Med živahnim razgovorom sta ju nenadoma napadla razbojnika. Vnel se je pretep, ki mu v vseh poznejših igrar nisem videl enakega. Na koncu igre sta bila oba razbojnika mrtva. Trgovca pa sta s težkimi ranami ostala živa. Zavedovalji smo zapustili gledališče. Igralci so čez pet minut prišli polni dvorane igrar ponavljali.

Podoben igrar sem videl še ved. Kmalu sem tudi sam zlezel med igralce in so povzpeli celo za režiserja. Z leti nas podobne predstave niso več zadovoljevale. Zeleli smo igrati na pravem oderu. Možnosti sta bili dve: pri Vzajemnosti — ali pa pri Orlih. Velika večina se nas je ogrevala za mladinski oder Vzajemnosti, vendar nas je bilo preveč, da bi bili lahko vsi sprejeti. Med tistimi, ki jim sreča ni bila mila, sem bil tudi jaz. Ker zaradi svoje glavne postavne nisem zbil simpatij pri režiserjih.

Za konec sezone so Orli pripravljali »Viktor mladinskih igrar«. Zredeli smo, da jim manjka še nekaj igralcev. Popoldne se nas je pet ali šest frkolinov odločilo, da smo ali gledat njihovo vajo. Operasli smo okrog sobe, kjer so vadili, držali drug drugemu pravbaršave lojtre, da smo izmenoma za silo kaj videli. Naša radovednost ni bila zaman. Kmalu je prišel iz sobe režiser in nas povabil k sodelovanju. Čeprav sem tedno sklenil, da pri Orlih ne bom igral, me je kar zaneslo v sobo. Isto se je zgodilo s prijaj-

tolji. Kakor v sanjah sem sledil vaji, ki se je vse prehitro končala.

Na poti proti domu se mi je začela oglašati vest: kaj bo rekel oči? Njega sem se posebej bal, keravno me ni prevzel pošto nakladi. Samozavesen nastop očeta je zbil v meni spoštovanje in tudi strah, kadar sem ga razžalil ali ujezil. Vajljavala se mi misel, da bi mu vaje pri Orlih zaizkušal — potem pa, ko bom igral, naj me »nazges, kolikor hoče. Vendar sem to misel končno zavrgel. Nisem se toliko bal palice kot sramote, ki bi jo prizadejal očetu, odločeno nasprotniku vsaga, kar je smrdelo po cerkvi in gospodi. Zvečer sem se mu izpovedal; ni me naukal, kot sem pričakoval, me pa mi je držal prido, ki je bila zame še hujša, kajti očetove besede so peklo daj časa in huje kot pa pas in palica.

»Ali bi mi res rad pripravil sramoto, da bi se v Delavski dom več ne mogel?« je začel.

Glas se mu je tresel od razburjenja; čutil sem, da sem ga hudo užalil.

»Moj sin — da bi igral pri klerikalcih?« je nadaljeval »Svoji k svojim, to si zapomni enkrat za vselej! Rudarji imamo Delavski dom in Vzajemnost. Podrepaniki se sveda slinijo h klerikalcem in liberalcem, toda ti ne boš med njimi! Vsaj do takrat ne, dokler te bom jaz preživljal. Pri njih ne boš igral! Le kako si se spomnil...«

»Pri Vzajemnosti me nedejo. Poskušal sem že, sem se opravičeval.

»Imajo že boljših zadošči. Res ni lahko, če imaš vsejše, a glej, tudi jaz živim, pa nisem nikoli igral.«

»Jaz bi pa le rad...«

»Seveda bi rad; vem da bi rad, toda kaj hočeš, te že ne potrebujejo. Pa pojdi k pevskemu zboru, se je spomnil po trenutkih tebe tiste.

Z mislijo, da bom pel v zboru, sem se za silo sprijaznil. Sel sem k vaji. Ko sem pri-

šel v dvorano, je zborovodja Viktor ravno kričal nad pevci, da imajo k ravni posluh. Preplašen sem se stisnil v kot in čakal, da bi se zborovodja ohladil. Še razdražen me je opazil. Ko sem mu odgovoril, da bi se rad vpisal v zbor, me je osorno vprašal: »Ali poznaš note?«

»Ne, ne poznam jih,« sem plašno odgovoril.

Zaigral je na klavirju melodijo in jaz sem začel. Zadnjega tona nisem zadel. Vsi pevci so se namuznili; to me je pogrelo, da sem postal še bolj zmeden. Pevovodja je znova zaigral in meni je spet spodletelo.

»Hvala! Nimaš posluha,« se me je odzval.

Zadelo me je hujše, ko da bi me udaril. V grlu me je stisnilo, oči so se mi napele. Čutil sem, da se mi bodo vsaki časi ulile solze. Da bi usel gramoti, sem zbežal.

Potem sem se vračal čez Korbarjev hrib v kolonijo. Na travniku, kjer smo se tolikokrat ali ravbarje in zandarije, sem se ustavil; oči so se mi zasolile, vzrlo sem v travo in se bridko razjokal.

Ko mi je malo odleglo, sem odšel domov. Nisem se sprehajal. Pravilo, da nimam posluha, sem bruhnil v očeta in spet zajokal. Čez čas sem dvignil povešeno glavo in začel se mi je, da se je tudi njemu ob rahlo orosilo. To me je polotrazilo; vsaj oče me razume!

Po tem dogodku sem se pevcev izogibal. Sprejel sem pa Jernacevo ponudbo, naj stopim v njegovo razbojniško četo. Upal sem, da bom v njej pozabil na svoje neuspehe. Sprico: neprestanih dvobojev, napadov in obramb mi je to delno tudi uspelo. Sahljali smo se vse polno tja do pozne jeseni. Našo navdušenost za »Jernac« vojškovanje je zastavil šela mraz. In takrat se mi je spet odprla stara rana...

Ne spominjam se več, kje, vem pa, da smo otroci nekje peli in da je bil med nami tudi Zdravko, ki je veljal za preizkušnega pevca in muzikanta, saj je igral pri godbi na pihala.

»Zakaj pa ne hodiš k zboru? me je vprašal, ko smo občutno odpeli pesem: »Mi smo pa od tam doma, kjer se sonce ne sme hja...«

»Če pa Viktor pravi, da nimam posluha?« Jaz ti pa rečem, da ga imaš kar pridi v terek, se bom že pomenil z Viktorjem.«

Z negotovostjo sem šel spet pred pevovodjo. Na veliko začudenje pa je bil tokrat prav priazen in me je sprejel v zbor.

Vendar pa petje v zboru ni preraslo moje želje po igranju. Sprva sem malo pozabil, ko sem lahko prisostvoval vajam — saj smo oboji pripadali enemu društvu — toda vnoomer sem določeno čutil in spoznaval, da ne bom srečen, dokler ne bom igral na pravem oderu. Kadar so vadili, sem skrit za kulisami napeto sledil prizorom, ki so se vrstili pred mano. Ponavljal sem besede palčkov, vil in kraljev ter sanjari, kako bi lahko boljše zaigral kot marsikdo izbranih.

No — igro so z uspehom uprizorili, razdelili vloge za drugo, tretjo, a name se ni nihče spomnil. Zakopal sem v sebi vsa ta razočaranja in se kar naprej prihajal k vajam. Tolazil sem se a tem, da me bo režiser končno le opazil in me sprejel v družino.

Blizala se je uprizoritev pravljene igre »V kraljestvu palčkov«. Pred generaliko je Bertl povedal, da je palček Jože vsesaj zbolel.

Režiser Viktor je ob teh besedah igro zagnal po tleh, arditno zaklel in se anesedl na stol. Čez čas, ko si je opomagal od razburjenja, se je obrnil k igralcem.

»Kaj pa sedaj, at... Ali naj predstavo odponemo?«

Ker mi nihče ni odgovoril, je nadaljeval: »Če bi zbolel vsaj pred tremi dnevi, potem bi lahko še koga našli, tako pa...«

»Jaz bi se naučil,« sem se vstulil, a mi je postal izgovorjena beseda takot žal, kajti vsi pogledi so se zapeli vame.

»Seveda bi se naučil,« je povzel Viktor, »ampak ti bi moral Jožetovo vlogo že znati, me razumes, znati na pamet. Danes imamo generaliko.«

»Saj jo znam!«

»Nikar se ne laži!«

»Znam, vso vlogo znam, sem ga presekal. Pa za grambo, da se prepričate!«

»Pa poskusi, saj nič ne stane,« se je lekor brez moč udal.

Skril sem se za kulis, Viktor je tlesnil z rokami in jaz — da, jaz sem nastopil. Po odigranem prizoru je skočil k meni, me loptil po rami in zadovoljno vzkliknil: »Kaj dobro za prvič, odlično! Le kako si se mogel naučiti!«

»Veselo imam! Izral bi rad!«

»Saj boš! Ne bom ti pozabil, da si me izvelik iz kake. Nisi brez talenta, voljo imaš — skratka: vse pogoje, da postaneš uporaben igralce.«

Generalika je po miljenju igralcev dobro uspeša, režiser pa sveda ni bil zadovoljen. Tožil je, da nam manjka vsaj še pet vti, potem bi že kako šlo. Zaradi bojznosti, da se pri predstavi ne zmedel in vzrlega, je v svoji imela z Viktorjem v nedeljo še posebno vajo. Ko sta končala, sem ko na trnih odhiti h kobilu.

»Danes bom pa igral,« sem se pohvalil očetu in se glasno zarezal.

»Kaj? Izral boš? Ti boš igral? No, to si pa res moram ogledati, to bo pa še kaj posebnega!«

Nisem se še dobro najedel, že sem je noverl v Delavski dom. V garderobi so se privali nte manj kot jaz palčki in vile ter čakali na »amunka«. »Pričeli ste me, ni sem prvi: pa nič zato,« sem si mislil, »predstavi vae bom pa jaz!«

Pozvonilo jel Spreletela me je tuda, dotlej neznan drhtavica: razburjen sem mečkal rokav bluze, se davil s silino, ki je neprestano silila v grlo.

»Halo, palčki!« je nekdo šapnil. Pretil sem se skozi nagmetna, trpetajoča telesa mih dihi umetnikov in čakali: »Nastopi!«

PROSVETNO ŽIVLJENJE V HRASTNIKU

Skoraj ni mogoče določiti dneva in leta začetku tega delovanja, ker sega v prejšnje stoletje. V kroniki, ki jo je napisal nadučitelj Karel Valentincič, je omenjeno, da je bilo okrog leta 1880 ustanovljeno Strelsko društvo in Zensko društvo v Hrastniku, prvo za zabavo hrastniški gospodi, drugo pa si je zadalo nalogo podpirati revne solarje. Na pobudo Zenskega društva so se uprizorjale gledališke predstave, prirejale tombole in veselice. Vse to se je odvijalo v stari rudniški restavraciji, in to v nemškem duhu. Takratna go-

dar pod novim vodstvom tov. Davorina Candra, tedanjega učitelja na Dolu. Zbor je vodil do leta 1919, nato pa je prevzel vodstvo glasbenega društva, ki se je takrat ustanovilo.

Rudarski pevski zbor je kar čez noč ostal brez vodstva. Na oglas v časnikih, da se išče pevovodja, se je ponudil tov. Zarnik iz Ljubljane, ki pa je kaj kmalu prenehal s delom zaradi nezmožnosti. Nato je vodstvo zbora prevzel tov. Karel Laznik vse do svojega odhoda v Francijo, na kar se je pevski zbor razšel.

Po nekakšnem čudežnem naključju se je še ohranil zapisnik sej, sestankov in občnih zborov delavske izobraževalne zveze »Svoboda«, kjer je zapisano, da je bil ustanovni občni zbor društva dne 4. junija 1922. Pred ustanovitvijo »Svobode« je že obstajalo delavsko izobraževalno društvo »Sloga«. »Svoboda« je štela ob nastanku 30 članov. Ustanovni občni zbor »Svobode« je vodil tov. Karel Malovrh st. — o pomenu kulturnih organizacij med slovenskim proletariatom pa je na tem zboru govoril tov. Tone Seliškar, ki je služboval v tistih letih kot učitelj v Trbovljah. Prvi odbor »Svobode« je štel 16 članov, od katerih tri je pokrivala črna zemlja. V tem odboru so bili sledeči: Amandus Šauberger, predsednik; Baldomir Blanc, podpredsednik; Rudolf Šauberger st., tajnik; Avgust Avenak, blaginjak; Franc Gačnik, namestnik; Anton Obermajer, namestnik; Rudolf Šauberger ml., arhivar; Karel Komlanc, odbornik; nadalje: Vika Vezovišek, poroč. Urana, Franc Koribski, Ivan Kralj, Pavla Dolanc, roj. Malovrh, Berta Hribar, roj. Tršek — vsi odborniki, prav tako pregledniki Herman Kolar, Jože Grum in Alojz Privšek.

Ta odbor je bil številčen zaradi tega, ker so bili v društvu vključeni tudi tovariši iz steklarne in kemične tovarne v Hrastniku, katerih zastopniki so bili člani odbora. Člani bivšega društva »Sloga« so na tem obnem zboru pristopili v društvo »Svoboda«, vendar

so bili med ostalimi vidni funkcionarji: Aleš Kapla, France Kozar, Avgust in Alojz Jerebičnik, Anton Pogačnik, Anton Jagodič, Ludvik Jesenšek, Franc Mlakar itd.

Delavska izobraževalna zveza »Svoboda« se je leta 1923 razcepila na dve društvi, in sicer: na »Svobodo I« za rudnik in okolico in na »Svobodo II« za steklarne in kemično tovarno v Hrastniku, to pa zaradi tega, ker je v Spodnjem Hrastniku članstvo zelo naraslo in je bilo treba ustanoviti samostojno društvo. Kljub tej cepitvi pa sta obe društvi delali v najtesnejši povezavi in organizirali skupne prireditve.

Ob ustanovitvi je delavsko izobraževalno društvo »Svoboda« imelo svoj dramski odsek in telovadno enoto. Leta 1924 pa je bil ustanovljen pevski zbor in tamburaški odsek. Vodstvo pevskega zbora je prevzel tov. Alojz Podlogar, ki ga še danes vodi. »Svobode« so uspešno delovale do leta 1935, ko je bila Zveza društev »Svobode« po velikem zletu v Celju razpuščena. Takoj po tej razpustitvi so v Hrastniku ustanovili društvo »Vzajemnost I in II«. Poleg petja je »Svoboda« in pozneje »Vzajemnost« gojila še dramatiko, šah, planinstvo, dokler se ni ustanovilo društvo »Priatelj prirode«; pionirji tega društva so bili: Tone Lipovšek, Gvido Urlep in bratje, Edi Toplak, Ferdo Verđaj, Franc Tršek, Janko Tršek, Tinko Zalezina, Franc Bajti, Martin Pfeifer in drugi. Poleg ostalega je društvo skrbelo tudi za vzgojo članstva s predavanji; predavali so: dr. H. Tuma, Bogo Tepli, Mile Klopčič, Filip Uratnik in drugi.

Za vzgojo igalskega kadra je »Svoboda« organizirala tudi režiserski in igalski tečaj, ki ga je vodil prof. Ošip Sest iz Ljubljane, kar je bila za tedanje razmere nujno potrebno, saj je domače učiteljstvo delovalo izven šole samo pri tako imenovanih liberalnih društvih, zaradi česar so bili delavci navezani le na lastne moči. V času med obema vojnama so bile v Hrastniku v glavnem

klarni je bilo — kot omenjeno — delavsko kulturno delovanje zelo razgibano. Leta 1912 so tamkaj ustanovili »Arbeiter-Gesangverein«, ki ga je do začetka prve svetovne vojne poučeval isti Pavle Baloh, kakor že prej navedeni rudarski pevski zbor, po prvi vojni pa Bruno Dirmajer. Pod njegovim vodstvom so prepevali nemške in slovenske pesmi. Po nastopu hitlerizma v Nemčiji — ko je nekaj zavednih steklarjev odklonilo prepevanje nemških

Kolenc, Jager, Zaletel. Pri obeh godbah je prevladovala progresivna miselnost, ki je prišla do izraza zlasti ob prvomajskih proslavah, velikem rudarskem festivalu, posebno pa še pri velikem zletu »Svobode« v Celju l. 1935.

Kulturno središče »Svobode I« in pozneje »Vzajemnosti I« v Hrastniku je bilo v Delavskem domu, »Svoboda II« in pozneje »Vzajemnost II« pa nista imeli stalnih prostorov. Klerikalci so imeli svoje središče v tako imenovani

»Na dan sodbe«, prva igra »Svobode« v Hrastniku

pesmi — je prevzel vodstvo zbora tovariš Franc Bajti in ga vodil do začetka druge svetovne vojne in ki ga vodi tudi danes. Tudi delovanje dramske in telovadne sekcije v steklarni je bilo zelo uspešno.

Liberalci so leta 1919 ustanovili v Hrastniku Glasbeno društvo, ki je ob ustanovitvi pritegnilo tudi nekaj pevcev od bivšega rudarskega pevskega zbora, ker je ta ostal brez pevovodje, vendar pa je moški pevski zbor Glasbenega društva le malo časa obstajal. Izvrsten pa je bil njegov mešani pevski zbor in orkester, s katerim so napravili več uspešnih koncertov. Člani tega zbora so bili poleg učiteljev po večini nameščenci podjetij in le majhno število delavcev. Prostore je imelo to društvo v bivšem Sokolskem domu. Društvo in njegovi člani so bili od svojih vsakokratnih predsednikov deležni raznih ugodbosti, ker so bili predsedniki ravnatelji ali pa obratovodje rudnika. V okviru tega društva je deloval tudi dramski odsek, ki je za tedanje razmere razpolagal z odličnimi igralci. Tudi klerikalci so zlasti po izgradnji cerkve v Hrastniku skušali uveljaviti svojo kulturnoprosvetno dejavnost v okviru Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva. Imeli so gledališko družino in pevski zbor. Zbor je imel nekaj malih uspehov le pod vodstvom organista Beltrama, sicer pa je bolj životiril. Poleg navedenih društev sta bili v Hrastniku še dve godbi na pihala.

Rudarska godba na pihala ima dolgoletno tradicijo še iz prejšnjega stoletja. Kolikor je znano, je rudarska godba igrala pri otvoritvi nekdanje Južne železnice Dunaj—Trst, ko je peljal prvi vlak mimo Hrastnika. To godbo so vodili kapelniki: Puncer, Verđaj, Draksler, Dolinar, Završnik, Turnšek in Komlanc.

V steklarni so godbo na pihala ustanovili leta 1931. Vodili so jo: Ignjatijev,

Logarjevi dvorani, ki je bila pozneje urejena v cerkev, danes pa je tamkaj kino dvorana. Liberalci pa so se zbirali v Narodnem domu, pozneje imenovanem Sokolskem domu.

Poleg že omenjenih društev so v Hrastniku še delovala: Strelska družina, Protituberkulozna liga, Jadranska straža, Rdeči križ, Kovinar, Društvo sv. Barbare in športna društva »Rudar«, »Edinost« in »Hrastnik«. Nekaj časa so obstajale tudi tri telovadne enote: Sokol, Slovenski fantje in DTE Svoboda.

Kulturnoprosvetno delo po osvoboditvi se je najprej odvijalo v okviru fizikturnega društva Hrastnik, ki je vključevalo v svoji delavnosti telovadbo, moški in mešani pevski zbor, mladinski pevski zbor, dramsko družino in orkester.

Leta 1948 so ustanovili SKDU »Aleš Kapla«, s čimer je fizikturno društvo postalo izrecno telesno vzgojno društvo, ki se je lansko leto preimenovalo v telovadno društvo Partizan.

Do leta 1951 so bile vse sekcije z rudnika, kemične tovarne in steklarne vezane na SKUD »Aleš Kapla«, potem pa se je sekcija steklarne ločila od one na rudniku ter ustanovila samostojno društvo SKUD »Jože Just«. V letošnjem letu pa so bili občni zbori »Svobode I« in »Svobode II«; prejšnji SKUD »Aleš Kapla« se je preimenoval v »Svobodo I«, SKUD »Jože Just« pa v »Svobodo II«.

Po osvoboditvi je bilo delovanje do leta 1948 zelo živahno. Tudi vse skupine so bile številčno močnejše, kot pa so sedaj. Od leta 1948 do danes so se pojavljale krize, zlasti še pri pevskem zboru. Vprašanje se je nekoliko popravilo in danes vse kulturne skupine v Hrastniku pridno vadijo in se pripravljajo na veliki zlet društev »Svoboda« v Trbovljah. V. F.

Aleš Kapla — hrastniški kulturni delavec

spoda je imela tudi že maloštevilni pevski zbor, ki je nastopal na raznih veselicah, predvsem v tako imenovanem »Schützenheimu«. Sele leta 1902 se je začelo slovensko društveno življenje, čigar pionir je bil učitelj Miloš Roš. Najprej so ustanovili čitalnico s knjižnico, nato tamburaški in pevski zbor, moško in žensko podružnico Ciril-Metodove družbe, telovadno društvo »Sokole«, strelski in kegljaški klub, lovsko društvo in delavsko podporno društvo. To so bila tako imenovana napredna društva liberalcev. Pred prvo svetovno vojno so tudi socialni demokrati začeli ustanavljati svoja prosvetna društva, medtem ko klerikalnih društev v Hrastniku ni bilo. Omenil sem že, da je učitelj Miloš Roš v okviru čitalnice ustanovil pevski zbor, toda ta zbor se ni dolgo držal, kakor se ni držal pevski zbor, ki ga je ustanovil učitelj Honjec.

Leta 1912 se je na pobudo tov. Karla Malovrha st. zbralo okrog 20 fantov z namenom, da si ustanove moški pevski zbor. Ta zbor je vodil Pavle Baloh iz Ljubljane pod okriljem »Vzajemnosti« v Delavskem domu v Trbovljah.

Članarina v zboru je znašala tedaj 1 krono na mesec, kar je bilo za tiste čase veliko. Za Hrastnik je bil pevski zbor novost, gojil pa je zraven še dramatiko ter si v dvorani Konsumnega društva rudarjev uredil gledališki oder; to je bil prvi oder v Hrastniku. Razlika med prej navedenim in tem pevskim zborom je bila v tem, da je zadnje omenjeni zbor pel delavske in revolucionarne pesmi. Ob izbruhu prve svetovne vojne je zbor prenehal s delovanjem kakor vsa ostala društva. V začetku leta 1918 je zbor ponovno oživel in to na srečo, ker so bili vsi rudarji oproščeni vojaške službe, ven-

Pevski zbor »Svobode« iz Hrastnika

je to društvo obstajalo formalno še do leta 1923. Istočasno so na rudniku ustanovili delavsko izobraževalno društvo »Vesno«, ki pa je delovalo le do junija 1924. Vzrok razpustitve tega društva je bil spopad med proletariatom in fašistično drhaljo »Orjuno« v Trbovljah dne 1. junija istega leta. V »Vesni«

tri ideološke struje, katerih vsaka je skušala čimprej razmahniti svoje delovanje, s čimer je nastalo nekakšno neupovedano tekmovalstvo. Delavska izobraževalna društva so bila brez vsake zunanje podpore, odvisna le sama od sebe, zato pa so se tembolj zagrizla v svoje delo in tudi uspela. Tudi v ste-

»Svobode«

žarišča delavske kulture, vznikajo po vsej Sloveniji

(Nadaljevanje s 1. strani)

društev iz Bežigrada bo vstopila v Svobodo.

Društvo je v svoj program vneslo tudi ustanovitev mnogih sekcij. Ena izmed teh bo pevski zbor, in sicer moški, ženski, mešani ter pionirski. Društvo bo imelo nadalje orkester, tamburaški zbor, dramsko sekcijo, lutkovno gledališče, folklorno skupino, šah, ljudsko univerzo in knjižnico. Tako bo sleherni član Svobode za Bežigradom našel tu, kar ga bo veselilo.

Društvo so priskočili na pomoč tudi že posamezni delovni kolektivi. Tako je delovni kolektiv podjetja »Toplovod« prispeval za razvoj društva 30.000 din, sind. podružnica Tovarne umetnega in naravnega kamna je podarila društvu instrumente za tamburaški orkester in kupila knjižnico. Obljube prihajajo prav tako od ostalih delovnih kolektivov za Bežigradom in od mestne ljudske prosvete. Tako ima tudi to prvo ustanovljeno društvo Svoboda v Ljubljani vse pogoje, da se razvije v dolgo pričakovano in zaželeno kulturnoprosvetno središče.

Pred nekaj dnevi je bil v Zgornji Siskli velik sestanek, na katerem so se delavci in drugi prebivalci Siske temeljito pomenili o namenu in pomenu delavskih kulturnih društev Svobode. V tem predelu Ljubljane imajo za ustanovitev Svobode že vse pripravljeno. Ustanovili jo bodo takoj po trboveljskem kongresu. V novo društvo bodo vstopila dosejana sindikalna kulturna društva »Litostroj« skupno z mladinsko godbo, kulturnoumetniško društvom »Valentin Vodnik«, pevski zbor Električne cestne železnice ter številni prebivalci Zgornje Siske. Društvo ima že finančno podlago, saj mu je samo uprava Litostroja poklonila kot prvo pomoč 200.000

dinarjev. S tem bo lahko novo nastajajoče društvo preuredilo kino dvorano, svoje prostore pa bo dobilo na razpolago pri sind. podružnici Električne cestne železnice. Porajajoče se društvo ima zdravo podlago in vse pogoje, da se razvije v delavsko kulturno matico, ki bo usmerjala in vodila delavsko kulturo v tem delu Ljubljane.

Tudi v ostalih predelih Ljubljane imajo že stare tradicije napredne delavske kulture. Tudi tukaj so že pred vojno aktivno delovala delavska kulturna društva Svobode in Vzajemnosti. Pred celjskim zletom leta 1935 je bila v Črnučah pri Ljubljani aktivna organizacija Svobode, toda tudi po njenem razpustu delavci niso prenehali misliti na novo, revolucionarno kulturno društvo. Na pobudo partijske organizacije je bilo v Stožicah pri Ljubljani ustanovljeno društvo Vzajemnost. V njej so aktivno delovali delavci iz Stožic, Ježice in Črnuč. Pozneje je dobilo društvo na razpolago prostore na Ježici in se tako utaborilo v središču Posavja. Takrat je društvo tudi aktivno zaživelo, si z velikim trudom prihranilo denar, da so si člani lahko kupili instrumente. Ustanovili so mandolinistični zbor, ki je nastopal na številnih delavskih prireditvah doma in postal znan po vsej ljubljanski okolici. Toda glavno delo društva so bila predavanja in diskusije. Delavci so se v društvu vzgajali. Člani tega društva so bili tudi Vlado Krivic, Vili Slander, brat narodnega heroja Slavka Slandra, in drugi aktivni revolucionarji, ki so danes vodilni ljudje v naši ljudski oblasti in Partiji. V tem društvu so se člani vzgajali tako, kot jim je velevala Partija. To je najlepše pokazalo leto 1941, ko so se ključ KP na oborožen odpor odzvali skoraj vsi člani Vzajemnosti na Ježici. Jedro

prvih partizanskih odredov v okolici Ljubljane so sestavljali prav člani Vzajemnosti iz Ježice in drugih ljubljanskih naprednih kulturnih društev. Okrog 20 članov Vzajemnosti na Ježici, borcev iz leta 1941, med njimi tudi trije narodni heroji, so dali v narodnosvobodilni vojni svoja življenja. To so ponosni ugotovitve revolucionarne vzgoje delavcev v njihovem naprednem društvu.

Delavci so se pred vojno vzgajali v svojem društvu na najrazličnejše dostopne načine. Posebna in zelo važna oblika društvenega dela so bili izleti, ki so jih prirejali skoraj sleherno nedeljo na najrazličnejše delavske prireditve. Tako so se skoraj vsi člani društva udeležili taborov delavsko-kmečkega grananja na Ihanu, Limbarski gori, Kranjku, Črnučah itd. Tudi na vseh demonstracijah v Ljubljani so sodelovali člani Vzajemnosti iz Ježice. Posebno pri ljubljani so bili izleti na kolesih. Delavci so organizirali kar cele kolesarske sprejeme. Včasih se jih je zbralo tudi po 50, 100 in še več z okrašenimi kolesi in zastavo na čelu ter z revolucionarno pesmijo na ustih. Ob obletnici delavskega pevskega društva »Solidarnost« v Kamniku je štel spreved kolesarjev, ki so ga organizirala društva »Vzajemnost« iz Ljubljane, nad 1000 kolesarjev. In vse to so delala Vzajemnost na Ježici in ostale Vzajemnosti v Ljubljani kljub povečani budnosti policije, kljub stalnemu zasledovanju orožnikov in dektektivov ter preganjanju posameznih članov. Vse to je Vzajemnost pri njenem revolucionarnem delu še bolj krepilo. Število članstva je stalno naraslo. Vse to pa je bilo takratnemu režimu trn v peti in zaradi tega je oblast leta 1940 Vzajemnost razpustila.

PO SVETLIH STOPINJAH REVOLUCIONARJEV

Tudi kovinarji na Jesenicah in Javorniku so že ustanovili svoje kulturno društvo Svoboda. Oni že vedo, kaj pomeni in kaj je pomenilo to društvo zanje pred vojno. Takrat so vodili Svobodo na Jesenicah revolucionarji, kot so bili Jože Gregorčič, Matija Verdnik,

France Mencinger in Tone Cufar, ki je vse svoje življenje posvetil borbi in delu za vzgojo jesenjskega delavca. V začetku avgusta so jesenjski kovinarji po dolgih letih spet ustanovili društvo s slavno tradicijo — Svobodo. Zbrali so se pri »Jelenju« na Jesenicah na svoj prvi občni zbor, ki se je začel s koncertom vseh jesenjskih godb. Javorničani pa so ustanovili svojo Svobodo drugi dan v svojem Fizikturnem domu. Tudi ti so ustanovitev društva proslavili s pisanim kulturnoumetniškim sporedom.

OJ, CUJTE DELAVSKIH MNIZIC KORAK...

Tudi v Celju so ostali še svetli spomini na veliki zlet Svobode junija leta 1935. Iz tisočihih grl je takrat donel pozdrav in revolucionarne pesmi, ki so užigale kot ogenj. Vsi so navdušeno pritrjevali govoru revolucionarja tovariša Franca Leškoška. Glas delovnega ljudstva je bil tako silovit, da se ga je prestrašila vladajoča buržoazija. Zato je tudi prepovedala Svobode. Pred kratkim pa so v Celju, v Gaberju ponovno ustanovili delavsko kulturno društvo Svobodo. Za svojega predsednika so izbrali enega izmed najstarejših članov Svobode in zadnjega predsednika naprednega društva Vzajemnosti v Celju, tov. Andreja Svetka.

Celjska Svoboda je že začela s delom. Aktivne so že štiri sekcije: pevska, dramska, šahovska in knjižnica s čitalnico. To in šahovsko sobo so uredili v prostorih doma Partizana v Gaberju. Toda celjska Svoboda ima še večje načrte: izvolila je gospodarski odbor, ki bo vodil vse priprave za izgradnjo delavskega Kulturnega doma, ki naj bi stal pred Industrijsko kovinarsko šolo v Gaberju. Tudi celjski Svobodi so priskočili na pomoč delavski kolektivi. Tako je Cinkarna darovala 30.000 din. S to pomočjo je Svoboda v Celju uredila svojo dvorano v bivši gostilni »Pri Jugoslovancu«.

Sedaj pa celjska Svoboda aktivno tekmuje za veliki zlet v Trbovljah. Za to prireditev se je že priglasilo okrog

4000 delavcev iz Celja. Članstvo celjske Svobode pa bodo na ustanovnem kongresu Zveze »Svobode« zastopali stari člani nekdanje revolucionarne Svobode: Ivan Lah, Jože Skrajcar, Florijan Zafornik, Albin Medved, Vili Spot in Ločilnik. Člani celjske Svobode so že govorili o tem, da bodo predlagali na kongresu v Trbovljah, naj bi bil prihodnji zlet v Celju.

IDRIJSKI RUDARJI SPET MED PRVIMI

V Idriji so rudarji začeli orati ledino na kulturnoprosvetnem polju že leta 1910. Takrat so ustanovili napredno »Mladinsko zvezo rudarjev«. Naslednje leto so ustanovili svoje delavsko pevsko društvo »Svoboda«. Prva in druga sta v veliki meri širili kulturo in prosveto med rudarji, prirejali nastope in vzgajali delavce s knjižnico in diskusijskimi večeri vse do leta 1923, ko je fašist stegnil svoje nasilne krepilje tudi po tem lepem slovenskem mestecu. Toda prireditve, ki sta jih pripravljali ti društvi, so ostale prebivalcem Idrije globoko vsajane v srcu vse do danes, saj se še sedaj o njih mnogo govori. Zato so se skoraj vsi člani, ki so takrat sodelovali v teh društvih, priglasili v novonastanovljeno društvo Svobodo, ki so ga v Idriji ustanovili letos sredi maja. Stari člani Svobode so dali lep zgled predvsem mladi generaciji ter jo poučili, kako je Svoboda delala nekdaj, kako aktivni so bili idrijski rudarji na kulturnem področju v tistih težkih časih, ko so bili zaradi tega preganjani in so tudi zgubili službo zato, ker so se hoteli vzgajati.

Tako orjejo ledino v novo poglavlje delavske kulture tudi po ostalih krajih Slovenije. Toda zavedati se moramo, da je ustvarjanje sleherne kulture dolgotrajen, naporen proces: naši delavci imajo v tem že tradicije, samo poglobiti jih je še treba in jim doliti olja novega časa. Prepričani smo lahko, da bodo delavci Slovenije že na našem zletu pokazali, da se geslo: »Kulturno delavcu!« po vseh naših krajih vedno bolj širi in pogloblja. B. K.

»SVOBODA« V ZIDANEM MOSTU

Delo revolucionarne mladine v Zagorju po prvi svetovni vojni

Napredna društva, ki so že pred in med prvo svetovno vojno združevala delavce in vse napredno ljudstvo, so se 1. 1918, ko je razpadla največja tlačiteljska slovanskih narodov in delavskega razreda, črna-zolta monarhija, razmahnila in dobila pravi polet. Vseposvodi, sirom po naši domovini so kar čez noč rasla društva, val navdušenja je zajel ves delavski razred, saj je upal, da bo sedaj prišel do svojih pravic. V tem upanju in navdušenju so vseposvodi vznikla napredna delavska društva in si že v svojem nazivu »Svoboda« zapisala svoj program.

»Svoboda«, društvo naprednih železničarjev in delavcev v Zidanem mostu, ki je dotlej le skrivoma, tajno živelo in delovalo, je stopilo na plan in povedlo svoje članke v novo borbo, lepši, svetlejši bodočnosti nasproti.

Zal je okupacija uničila celoten arhiv in knjižnico nekdanje »Svobode« in je mogoče napisati le to, kar je ohranjenega v spominu starih Svobodašev, ki jih je še danes mnogo živih in krepkih, le več pa jih počiva v zdaj res svobodni domači zemlji.

Ustanovitelji in voditelji »Svobode« so bili sami železničarji-delavci, odločni borci za pravice proletariata, ki so potem tudi vodili veliki štrajk železničarjev 1. 1920. Imena tovarištev Poharja, Pečnika, Jagriča, Pečinina, Likovnika, Kovačiča, Firma, Znidaršiča in drugih bodo vedno zapisana na častnem mestu v veliki borbi delavskega razreda za svoje pravice.

Svoje prostore si je »Svoboda« našla 1. 1918 v hotelu Juvancič, kjer je imela tudi svojo knjižnico in čitalnico. Društvo je skrbelo za kulturni in politični napredek svojih članov in jih vzgajalo in utrjevalo v razredni zavesti, v borbi za zmago delavskega razreda, za lepše, boljše življenje tlačnega proletariata. Čitalnica in knjižnica sta bili dobro obiskovani, društvo je prirejalo shode, predavanja in izlete. Pri društvu je deloval pevski odsek, ki je s svojimi uspešnimi nastopi žel mnogo priznanja. Otroci železničarjev in mladi godbeniki so se pri društvu učili igranja na klavir, ki ga je imela »Svoboda«, pa je po njenem razpustu izginil neznan kam. Celopisne vaje je večkrat organizirala »Svoboda« v Zidanem mostu, ki jih je vodil poštřovalni tovariš Malovrh.

S »Svobodo« je tesno sodelovala železničarska godba, ki je bila ustanovljena že 1. 1902. in je letos praznovala svojo petdesetletnico. Člani godbe so bili tudi vsi zavedni Svobodaši. Godba je spremljala »Svobodo« na vseh njenih pothih, prireditvah in izletih.

Svoj višek je dosegla »Svoboda« z veličastno manifestacijo, s praznovanjem delavskega praznika vsega sveta, 1. maja 1919, ko je organizirala velik izlet iz Zidanega mosta skozi Rače in Hotomež v Vrbovo, kjer je bil velik shod, nato pa največja ljudska veselica, kar jih pomnijo ljudje v teh krajih. Ves sprevod z godbo in zastavami na čelu je bil ovenčan z zelenjem in rdečimi trakovi. Krenil je v ranem jutru ob najboljšem razpoloženju in navdušenju iz Zidanega mosta, kjer so se mu pridružili enako zavedni in napredni radeški delavci in okolice ter ob neposnim veselju in navdušenju odšli proti Vrbovom. Cesta in hribi so odmevali od vriskanja in vzklikanja: »Živela svoboda!« Ljudstvo je praznovalo svoj prvi in do leta 1945 tudi zadnji svobodni 1. maj. Sprevod pa so na poti spremljali seveda mrki pogledi žandarjev in tistih maloštevilnih političnih nasprotnikov, ki so si v nemoči grizli usta in sipali tihe kletve iz svojih črnih, izdajalskih duš. To pa praznovanja ni motilo, kajti vse napredno ljudstvo je bilo na strani »Svobode«, vse je bilo v spredu, vriskalo, se veselilo in vzklikalo.

Ko je bil 1. 1920 našilno in s.krvjo zadušeno veliki štrajk železničarjev, so se tudi za »Svobodo« v Zidanem mostu začeli črni dnevi. Nekaj njenih voditeljev je bilo pregnanih, — svoje prostore, knjižnico in čitalnico je morala umakniti iz hotela Juvancič ter je našla potem svoje zatočišče v gostilni Moser. Njene shode in zborovanja, v katerih so bila sploh še dovoljena, je nadzirala oblast, ki je tedaj tudi odločno začela preganjati in zatirati misel in idejo »Svobode«. Z ustanavljanjem raznih združenj in političnih strank se je pod pritiskom oblasti in vedno močnejše buržoazije in malomeščanstva začel razkroj med delavskim razredom. Političnim nasprotnikom »Svobode« je uspelo ustvariti in pospeševati nasprotje in trenja med delavstvom, ki so čimdalje bolj dušila »Svobodo«, ki čemer je krepko pomagala tudi vsemočnejša oblast v rokah gnile zločinske buržoazije, dokler ni leta 1923 morala »Svoboda« spet v ilegalo.

Ideja »Svobode« pa je v srcih na-

prednega delavstva živela dalje in preživela vse tiste črne sile, ki so jo tedaj prisilile k molku ter končno zmagovito izšla iz narodnoosvobodilne vojne. Tudi v času največjega zatiranja in preganjanja ta ideja ni ugasnila, ampak je tembolj živo in svetlo gorela v srcih tlačnega in zatiranega ljudstva. Tu in tam je celo v teh časih butnila na dan z vso silo, dasi je bila takoj zadušena in potlačena.

O »Svobodi«, njeni ideji in načelih, o njenih dneh velikih uspehov in moči so nam, otrokom pripovedovali očetje v tistih žalostnih letih in se v obupu spominjali lepih dni ter preklinjali tiste, ki so stopili naprednemu delavstvu za vrat. Saj nismo takrat niti dobro vedeli za kaj gre, toda čutili smo, da nekaj ni prav, da se kruh ne reže vsem enako, da so roke naših očetov in mater žulja-

ve in trde od težkega dela, da je v njih lich in očeh skrb in bojazen. Vedeli smo, da je »prvi maj« nekaj velikega, da je praznik vseh poštenih, delovnih ljudi, ki pa se ne sme praznovati. Pa prav zato smo vsakega 1. maja, ko smo šli v šolo, oblekli suknjič in pod njim prinesli pisane trakove in zelenje ter ga vtihotapili na vlak. Ko pa je potegnil vlak iz postaje, so »ozelenela« vsa okna in zamigljala so v travah, zadonela je pesem iz grl otrok, ker je bila zadržana in ker je zamrla v grlih in dušah njihov očetov, železničarjev — ki so morali stati ob strani, mirno in dostojno, pod »varstvom« oblasti in žandarjev, z bolečino v duši in s solzami v očeh, a vendar v svetlem upanju, da bodo morada njihovi otroci dosegli to, česar sami niso mogli, vkljub odločni borbi in žrtvam — svobodo!

V. M.

SLOVENSKA KULTURA, VOJNA IN DELAVSTVO

PREDAVANJE IVANA CANKARJA 1. JUNIJA 1918 V »SVOBODI« V LJUBLJANI

Prijatelji!

V prvem času te strašne, brezkončne vojne jih je bilo pač le malo med nami, ki niso bili v strahu za usodo, za bodočnost našega šibkega slovenskega naroda. Bali smo se, da ga ta silna nevihta zlomi enkrat za vselej, da ga nezaljevo udari gospodarsko, telesno in duševno. Vzrokov dovolj in preveč smo imeli za to bojazen! Saj smo si lahko mislili, da le kulturno najvišji, gospodarsko najmočnejši, politično svobodni narodi morejo sčasoma docela preboleti nezaljšane grozote, ki jih prenaša zdaj ves vesoljni svet. Naš slovenski narod je gospodarsko slab, od tujega kapitala brezobzirno izkoriščen; svojo kulturo si je šele v zadnjih desetletjih ustvaril iz svoje lastne moči, z lastnim, brezprimernim trudom, preko tisoč zaprek, ki so mu jih stavili tuje, njegovi kritični gospodari; ker naš slovenski narod zaradi svoje maloštevilnosti in gospodarske odvisnosti nikoli ni bil politično svoboden. Njegovi gospodari so veseli, da je izvršen delavec, da je dragocen suženj, zato so ga na vsak način, zdaj z beraško miloščino, zdaj z grobim nasiljem, hoteli ohraniti v suženstvu. In suženj ne sme imeti kulture! Kajti ob tisti uri, ko se bo ozrl okrog sebe, ko se bo zavedel sramote hlapčevstva, se bo z vso silo skušal otresti te sramote. Kadar bi si osvobodil dušo, bi napoln vse moči, da se odreši tudi telesnih okov. In gospodar tega ni dovolil, ne dovoli tega tudi ne dandanašnji, ko je duša naroda-sužnja že osvobodjena in ponosna.

Vse to smo ob začetku vojne prav dobro vedeli in čutili, od tod naš strah za bodočnost. A vzrokov za strah je bilo še mnogo več!

Najlepši, najboljši sinovi naroda so šli v smrt in v jetništvo, njih matere, njih očete in brate so metali v ječe, zato ker so jokali za temi sinovi, zato ker so se upirali suženstvu in krivici, zato ker so umirali od vsega hudega! Še večje zlo je porodilo našo bolest in našo bojazen: bali smo se, da nam usahne nežni cvet na drevesu naroda, da nam propade naša mladina! Ze pred vojno je bilo šolstvo na Slovenskem slabše kot slabo; skopuško in odirsko nam ga je bil odmeril gospodar. Zdaj med vojno pa se o kakem pametno urejenem šolstvu sploh ne da govoriti. In tako je bila naša bojazen čisto upravičena, da bodo otroci posuroveli na cesti in na gmajni, da se bodo ponevedoma navzeli duha krvi in nasilja, da otrok, ki v zatonli šolski sobi zaspi od slabosti in gladi, ne bo nikoli več sposoben za svetlo življenje; in da nam tako pojde v nič in v razsulo temelj naše narodne bodočnosti, mladina.

Kljub tehničnim vzrokom se je pokazalo, da je bil ničev in prazen naš globoki strah! Nikoli prej kot tedaj te vojne se ni tako široko razmahnila, tako visoko vzdignila kulturna sila našega naroda! Primerjajmo, kakšno je bilo slovensko časopisje pred vojno in kakšno je zdaj! Prej surovost ob surovosti, psovka ob psovki, gnusno osebno blatenje, laž in natolcevanje — vse to je minilo v tistem hipu, ko je narod spoznal nevarnost za svoje življenje, za svoj dom, za svojo prihodnost. Celo ovce se strnejo v nevarnosti, otroci se stisnejo drug k drugemu, pa bi si odrasli možiki ne segli v roko!

Nič ne precejujem pomena časopisja. Iz njega zajemajo široke mase ljudstva svojo kulturno in politično naobrazbo, časopisje je dobro merilo za duševno in miselno višino, na katero se je narod povzpel. Če je časopisje umstveno visoko, politično dostojno, je to dokaz, da je narod, iz katerega je to časopisje vzraslo in kateremu je namenjeno, umstveno in politično zrel. Kajti znano je, da iz kamna ne raste pšenica. In v teh zadnjih par letih se je slovensko časopisje tako stignjo povzdignilo, da se brez strahu meri s časopisjem starih kulturnih narodov ter da je pošten in vreden zaupnik svojega naroda. Ena sama žalostna izjema je, o tej pa rajši molčim.

Tudi na mnogih drugih poljih je slovenski narod dokazal, da je vreden svobodnega življenja in srečne prihodnosti. Prav zdaj, v teh težkih, grenkih časih je slovenska umetnost segla v ljudstvo bolj na široko, bolj

globoko nego kdaj poprej. Lani so naši umetniki priredili razstavo svojih del, eno najlepših, kar jih je kdaj videla Ljubljana. In kaj se je pokazalo ob tej priliki? Obiskovalcev je bilo toliko, kakor najbrž v nobeni prejšnjih razstav; in kupili so umetnin toliko, kolikor čisto gotovo ne v nobeni prejšnji. Kaj pomeni to? Marsikdo je rekel: »Denar je med ljudmi, pa si privošči take baharije!« Morda je senca, le senca resnice na tej trditvi. Po mojih mislih pa je vzrok mnogo globlji, za narod mnogo častnejši! — V teh časih nasilja, ponižanja in krivice, v teh časih krvi, solza in gladi se je narod in v njem vsak posameznik bridko zavedel svojega suženstva; zavedel se je narod sramote svojega

ponižanja, zavedel se je posameznik svojega golega beraštva, svoje odvisnosti od tuja. In vsakemu med vsemi je srce zakoprnelo po rešitvi iz te mlake in gnilobe, roke so hrepetele segale po nečem višjem, po svetlobi, dobroti, lepoti.

Zdi se mi, da ni čisto pogrešana ta moja misel, saj jo izpričujejo še mnogotera druga dejstva. Naši fantje kličejo s fronte po knjigah, po dobrih knjigah! Kako je bilo prej, še prav malo prej? V kmetijskih in delavskih rokah je bila knjiga precej redka stvar. Naši ljudje so brali časopise, vsakdo po navadi le glasilo svoje stranke; in poleg tega so brali kvečjemu še poljudno pisane politične brošure. Za lepo književnost in za resno znanstvenost so se zanimali le študentje in študentke ter z njimi prav tenka plast inteligence. Slovenski praznik in slovenski pisatelj sta bila veliki večini svojega naroda na pol ali docela tuja. Zdaj je drugače! Slovensko ljudstvo kupuje knjige, tudi če za drag denar. Prej so pisatelji ponižno iskali založnikov, zdaj založniki vijočno iščejo pisateljev. Slovenska knjiga je prišla med slovensko ljudstvo, ni se bahavo ponižala k njemu, temveč ljudstvo se je povzdignilo k nji. Nič več ni potreba, da bi pisatelju, dobrohotno svetovali, naj se ponikne, naj piše za tako imenovani »preprosti narod«. Tega bajeslovnega »preprostega naroda« namreč ni več! Preveč je prenesel, preveč je pretrpel, preveč izkusil naš ubogi narod, da bi mu bilo treba zviška doli deliti še prav posebnih naukov! Najboljši učitelj je trpljenje, najboljša učiteljica je bolest. Narod je v svoji nesreči zavedel se najvišjega, kar ima, svojega največjega bogastva, svoje kulture. Ta zavest ga je rešila iz vseh težav in bridkosti, iz vseh zmot in zablod. Kdor je sebi samemu zvest, temu je zvest tudi Bog — in življenje mu je dano!

Dano je življenje našemu narodu-proletarcu, nihče več mu ga ne more vzeti! Saj si je s svojim delom, s svojim umom in srcem zaslužil sončno življenje, ta narod kmetov in delavcev, ta narod sužnjev, ki ne mara več biti narod suženjev!

Če je kje bil delavec suženj, je bil v naših slovenskih krajih dvakrat suženj! Drugod so mu izrabljali roke in glavo, pri nas so mu povrhu tega še vzeli ponos, odrekli mu dušo in odrezali jezik. Za tujega kapita-

lista in uradnika je bil slovenski delavec žival, ki mora molčati, zato ker ne zna govoriti »po človeško«. S čeznaturnim naporom, s poštřovalnostjo brez primere so posamezniki — malo jih je bilo! — vzdrinili to naše delavstvo k višjemu, kulturnemu življenju, so mu s pomočjo organizacije po dolgih bojih pripomogli do kosa boljše kruha, so se hkrati trudili, da bi mu dali potrebne duševne hrane. V tej zadnji stvari pa je zmanjkalo moči, je zmanjkalo delavcev. Malo številce onih, ki so se trudili za kulturno izobrazbo delavcev, so bili povečini samouki, delavci, ki so sami v svojem bridkem in težkem dnevnem življenju občutili potrebo po višji izobrazbi, po vpogledu v širša obzorja. Delali so, kolikor so pač mogli delati, toda postavili so temelj za delo onih, ki bodo delali in gradili za njimi. Za delo onih, katerih velika in sveta dolžnost je, da maso našega slovenskega ljudstva privedejo k najvišji duševni zavesti, privedejo v svetovno kulturo. To pa je dolžnost slovenske inteligence. Tej dolžnosti se ne more in ne sme izogniti, ker drugače svojega lastnega naroda ne bi bila vredna in bi se izločila iz njega. Obenem, ko prevzame to dolžnost, prevzame pa tudi silno odgovornost. Brez vsakega pomisleka lahko govorim človeku, ki je izobražen dvomiljavec, ki je že zdavnaj spoznal zmote in zablode razuma človeškega. Težje pa je govoriti in pisati delavcu, ki ne pozna laži in dvoumnosti, ki natanko veruje, kar sliši in bere. Težko in trdo nalogo si bo dala slovenska inteligenca, da maso našega ljudstva, predvsem naše delavstvo, pripravi za tiste boje, ki čakajo naš narod. Treba bo, da s predavanji, s časopisjem, z brošurami in knjigami stopi med ljudstvo, spoji se z njim, vrne k njemu, kakor je bila iz njega vzrasla. Treba je, da pove delavcu, kar mu je bilo od nemile usode prikrajšano. Treba je najbolj, da ga vzdrini in mu pove: »Enakopraven brat si v družini! In še bo potreba, da mu da ponosa in samozvesti, tako da bo čutil v sebi: Na meni, na mojih plečih, na plečih delavca-proletarca, sloni bodočnost slovenskega naroda, naroda-proletarca!« Če naša inteligenca te svoje svete in nujne dolžnosti ne izpolni kmalu in korenito, potem ne zasluži, da se imenuje inteligenca in posebej še slovenska!

Nekaj pa je, kar mi je prav posebno pri srcu in kar sem bil že omenil. To je usoda naše mladine — hkrati usoda naše narodne prihodnosti. Sol je malo, kar jih je, so prenapolnjene; učiteljev skoraj ni, učiteljice so z delom preoblozene. Ali vse to je šele manjši del nesreče. Da šolske izobrazbe nimajo zadostne, je hudo. Toda še huje je, da naši otroci stradajo, da polagoma pešajo od gladi. Zadržim sem šel mimo šole na Ledinah, in tam sem videl obrazke, splahnele, zvodenale obrazke, da sem se obrnil stran, od sramu in bolesti. Mislim sem si v svojem srcu: »Moj Bog, to bodi naša bodočnost!«

In vendar ni vse upanje izgubljeno! Matere-delavke so naša bodočnost! Poznam tako mater: svojo srčno kri bi dala, da reši otroku življenje! Dokler imamo take slovenske matere, se nam ničesar ni treba bati!

Ali velika in važna narodna dolžnost pripade tudi tem trpečim materam-delavkam. Ze otroku, ki ga pestuje, naj dopove, zakaj ni dobil mleka; otroku, ki je bil že shodil, naj dopove, zakaj nima belega kruha; otroku, ki je na pol odrasel, naj dopove, odkod vsa ta nezaljšana krivica, ki jo moramo trpeti; in ko bo otrok dorasel, naj mu pove natančno in po vrsti, kaj je bilo in kaj mora biti! — Če bo vsaka mati storila to svojo sveto dolžnost, nam ostane temelj naroda nedotaknjen, naša mladina, tisti temelj, na katerem bomo gradili naprej.

Jaz zaupam v to delo, zaupam v delo vseh. In obenem trdno in zvesto zaupam v uspešnost tega dela, zaupam v bodočnost svojega slovenskega naroda. Za slovo, prijatelji, vam rečem besedo iz srca: verujmo! Ker le v veri je moč in zmaga in odrešenje!

Napredna delavska mladina se je takoj po prvi svetovni vojni začela zbirati v raznih kulturnih društvih, ker je delala ne samo na kulturnem področju, marveč še mnogo več na politični in ideološki izgradnji svojih članov. O tem nam pripoveduje tovarišica Štefka Pilpah, sedaj poročena Sušnik, takole:

Kmalu po končani prvi svetovni vojni je mala skupina napredne mladine v Zagorju ustanovila kulturno društvo »Omladina«. Ustanovitelji tega društva so bili: Franc Farčnik, Ciril Groznik, Nace Ravnikar, brata Franc in Karel Odlaček, Pavla Fakin, Dora Jugovar, poročena Prašnikar, Štefka Pilpah, Lojzka Groznik, poročena Ule, Zofka Poznič, pozneje poročena Farčnik. V društvu je bilo zelo aktivno politično življenje. Imeli smo vsak te-

den politična predavanja in razgovore. Na sestankih nismo mogli vedno hoditi javno; imeli smo jih včasih v dvorani Svobode, večkrat pa tudi za Savo, če je bila potreba obravnavati kakšno konspirativno stvar. Takrat smo se pogovorili, gredeč za Savo oziroma domov, ter tudi napravili zapisnik o zadolžitvah in sklepah. V Omladini smo imeli dramatični odsek, ki je dal pod vodstvom Franca Farčnika dve igri: »Sin« in »Mati«. Po treh mesecih svojega obstoja je bilo društvo razpuščeno; takoj na to smo ustanovili »Ledino«, ki je imela telovadni, dramski, pevski, godbeni odsek in knjižnico. V dramskem odseku sta režirala Farčnik in Sobar. Ko se je ustanovila »Vesna«, so se naši odseki vključili v to matično napredno društvo. Dobili smo že kroje in kupili zastavo. Mladinci smo napravili izlet v Maribor in Kamnik kakor tudi v Ljubljano, kjer smo nastopali. Ko smo šli na izlet v Kamnik, so nam naši nasprotniki podžagali most, vendar pa niso uspeli, ker se nismo vračali po isti poti nazaj. Tudi v Mariboru so nas hoteli napasti Orjunaši, vendar so se pa takrat neki prebivalci Maribora aktivno potegnili za nas, tako da ni prišlo do spopada.

Ko je bila Vesna razpuščena, smo mislili, da bi še ustanovili kakšno društvo, kjer bi se mladina lahko v polni meri politično in kulturno izživljala. Vendar to ni bilo mogoče. Zato smo se vključili v delavsko kulturno društvo Svoboda v Lokah pri Zagorju, kjer je že bila včlanjena večina naprednega delavstva. — V Svobodi smo napredni mladinci delali do njene razpustitve. Mnogi nekdanji Svobodaši so se aktivno udeležili narodnoosvobodilne borbe, mnogi so dali tudi življenje za svobodo jugoslovanskih narodov, še živeči člani pa še z malimi izjemami vsi pridno delajo na izgradnji socializma ter s svojimi bogatimi izkušnjami nudijo naši mladini koristno pomoč.

Nekdanji prosvetni večeri »Svobode« in »Vzajemnosti« v Trbovljah

Prosvetne večere »Svobode« in »Vzajemnosti« v Trbovljah smo organizirali v predaprilski Jugoslaviji v težkih pogojih. Takrat je vladal diktatorski režim in skoraj vsakdo, ki je deloval v delavskem kulturnem gibanju, je bil na en ali drug način preganjan. Vladajoči razred je pač nastopal proti delavskemu razredu, ki se je hrabro boril proti takratnim izkoriščevalcem, boril se je za svobodo, za socializem — za zmago.

Med številnimi organizatorji in nastopajočimi je vladal velik idealizem. Obstajalo je viharo navdušenje, vladala je velika ljubezen in poštřovalnost do velikanskega dela v delavskem kulturnem gibanju. Porajala se je borba za množično sodelovanje, v katerem je delala takratna mladina delavskih kulturnih društev z velikanskim navdušenjem, čeprav so bile mnogokrat nekatere najvažnejše točke posameznih sporedov ali pa tudi ves odličen spored kulturne prireditve od politične oblasti (takratnega okrajnega načelnstva v Laškem) prepovedane. Trdnost, odločnost in delavnost revolucionarnih članov delavskih kulturnih društev v Trbovljah je kljub raznim oviram politične oblasti dobro orala kulturno ledino med našim delavstvom.

Bili so množični nastopi sodelujočih (godbeniki, pevci, dramski igralci, recitatorji, deklamatorji, predavatelji itd.) in bili so tudi resnično množični prosvetni večeri, umetniški večeri, predavanja, gledališke predstave in druge kulturnoprosvetne prireditve. Uspešno nastopajočiji — iz Trbovelj in drugih krajev — na teh delavskih kulturnih prireditvah je bilo zelo veliko in toliko, da jih tu ni mogoče poimensko navajati.

Množične delavske prosvetne večere smo prirejali v trboveljskem Delavskem domu dolgo dobo, redno tedensko po enkrat z več ali manj bogatimi, obširnimi in pisanim kulturno-prosvetnim sporedom. Mnogokrat tudi z dodatkom vzgojnih, poučnih, pa tudi zabavnih filmov. Marsikaj spored je trajal tudi štiri ure. Velika dvorana Delavskega doma (in galerija) je bila vsakokrat nabit polna.

Danes živimo v drugih pogojih, danes smo v svobodi, danes smo prišli skozi veliko revolucijo do zmage, do graditve resničnega socializma. Zato je naloga nas vseh, starih in mladih, da še bolj zavhamo rokave, da započeto pot nadaljujemo do še večjih zmag delavskega razreda.

Se nekaj pripomb. — Leta 1928 je trboveljska »Svoboda« ob velikanski udeležbi Trboveljčanov in zunanjih delavskih, naprednih in borbenih ljudi razvila svojo zastavo. Na tej nepozabni, veliki delavski kulturni prireditvi, delavski manifestaciji, je zastopnik Zagrebčanov med drugim ognjevitel dejal: »Mi hočemo, da odsekamo kapitalizmu ne samo noge, mi hočemo, da kapitalizmu odsekamo tudi glavo!« Govornik je žel viharo pritrdjevanje.

Delavska kulturna društva v Trbovljah so opravila zelo veliko delo za kulturni razvoj in napredek ter vzgojo delovnih množic. Krepila so razredno zavest proletariata.

Rudarski festivali v Trbovljah, Zagorju in Hranstniku leta 1934 pod vodstvom »Svobode« so bile velike množične kulturne prireditve delavskega razreda, velika prireditve pa je bila tudi proslava rudarjev leta 1940, pri kateri so sodelovali tudi člani »Svobode«.

T. K.

Trdna je moja vera, da napoči zarja tistega dne, ko naša kultura ne bo več krizantema siromakova, temveč bogastvo bogatega. Že slutim zarjo tistega dne, sluti jo vse moje najgloblje hrepenenje. Ne hrepenenje samo! Moje delo je slutnja zarje, vsaka moja beseda in vse moje življenje. Že slišim dleto, ki kleše granitni temelj novi zgradbi...

I. Cankar, Bela krizantema

Razvoj delavskega društva »Svobode« v Celju

Društvo »Svoboda« je bilo ustanovljeno leta 1920 na pobudo takratnih markistov. V začetku je deloval le nogometni odsek. Igrali so na današnjem letališču v Levcu, ker v Celju ni bilo igrišča. Temu odseku se je

bilo je pozicije tudi v okolici Celja in leta 1932 že štel okrog 600 članov. Leta 1928 je bilo z nastopom šestojanuarske diktature delo »Svobode« stalno nadzirano in podrejeno cenzuri, vendar so svobodaši kljub temu izva-

letniški odsek društva je organiziralno. Po razpustu Svobode pa njeni člani in delavci niso vrgli puške v koruzo. Teden dni po razpustu so osnovali novo društvo z istimi cilji pod imenom »Zarja«, ki je delovalo pol leta. Med tem časom se je ustanovila Zveza delavskih društev »Vzajemnost«. Takrat so člani Svobode rešili nekaj društvenega inventarja, to pa na ta način, da so vdrli v omare in pobrali iz njih vse, kajti oblast je te omare zapečatila. Društvo »Zarja« kot začasno društvo se je preimenovalo in vstopilo v Zvezo društev »Vzajemnost«, v kateri so člani sodelovali vse do okupacije.

Najvidnejši člani in borci za delavske pravice ter hkrati člani Partije so bili v društvu sledeči: brata Slander, Skvarča, Peter Stante, Ivo Ključar, Koželj, Božič, Arzenšek, Ubojšič, Sarajkovič, Goručan in še drugi.

Pretežna večina svobodašev se je udeležila NOV. Življenje je žrtvovalo 18 članov: Slavko Slander, Letnar, Ivan Koželj, Dominik Stibil, Alojz Božič, Leopold Dolar, Ivo Kožuh, Ključar, Franc Stanič, Ladko Mlakar, Bevt, Franjo Goručan, Viktor Arzenšek, Jan Koželj, Turk, Vili Slander, Franc Pobec, Kuglar, Mirko Dečman, Stefan Vrnč. Seveda ta lista ni popolna.

Takoj po osvoboditvi je bila »Svoboda« leta 1945 obnovljena in je imela nekaj nastopov in sodelovala pri sprejemu maršala Tita. Leta 1947 se je društvo preimenovalo v SKUD »Ivo Ključar« ter imelo do sedaj 92 nastopov.

Množica med govorom tov. Leskoška na zletu v Celju

kmalu pridružil dramski, za njim pa telovadni in tamburaški odsek. Dramska družina je igrala predvsem Cankarjeva dela. Društvo se je udeleževalo takrat vseh važnejših delavskih prireditve s svojimi nastopi.

Leta 1922 je bil v Celju prvi vse-delavski zlet, ki so se ga udeležili delavci iz vse Slovenije. V dopoldanskih urah je bila v Celju manifestacija, popoldne pa delavska zabava na Teharjih. Nastopile so vse sekcije, zlasti pa so se izkazali lahkoatleti in telovadci.

Društvo je socialističnemu delavskemu gibanju mnogo pripomoglo. V letih od ustanovitve pa do leta 1928 so se pod okriljem »Svobode« in delavskega pevskega društva »Naprej« združevale vse napredne delavske sile. Člani vseh društev so s političnimi delavci predstavljali avantgardo delavstva v teh letih. Leta 1922 je bilo v mestni občini Celje 10 socialističnih odbornikov, v okolici pa 18; še celo župan Valentin Hrašnik je bil socialist, delavec Tovarne emajlirane posode (Westen). Največji uspeh tedanjih socialistov je bila zgraditev okoliške osnovne šole. Akoravno je bila šola velikega pomena za prosveto otrok, so se proti zidanju šole borili vsi ostali strankarji. Glavna borba delavstva je bila naperjena proti Orjuni (ki je bila ustanovljena l. 1924) in proti klerikalnemu režimu.

Leta 1928 so v cilju okrepitve socialističnih sil združili pevski zbor »Naprej« z društvom »Svoboda«. Takrat se je to društvo začelo širiti. Do-

jali tudi prepovedane točke. Teror je imel za posledico edino še večji porast društev. Društvo je širilo svoje vrste v Liboje, Ljubčno, Store, Hrašnik in Zabukovce kakor tudi v Trbovlje. Celjska Svoboda je bila v najtesnejših odnosih z ostalimi društvi »Svoboda« širom po Sloveniji, ki so bila povezana v Zvezo društev »Svoboda« v Ljubljani, kjer so izdajali celo lastno revijo. Iz-

Revolucionarnost so Svobodaši kazali tudi na zunaj. Ob izletu na Jesenice so okrasili železniški stroj s peterokrako zvezdo, srpom in kladivom. Policija je to okrasitev prepovedala, toda tik po odhodu vlaka je bil ta delavski simbol spet na stroju in na ogled vsem Slovincem na progi skozi Ljubljano na Jesenice.

Svobodaši so zaradi njihovega delovanja preganjali. Zanje ni bilo službe in dela. Z dela so bili odpušteni v prvi vrsti Svobodaši. Prosvetno delo društva je vseskozi spremljala vrsta ogorčenih borb in stavk ter političnih manifestacij.

Po delavskem zletu leta 1935 je bilo društvo na intervencijo tedanjega notranjega ministra dr. Antona Korošča pri kraljevskih namestnikih razpušče-

Celjski zlet je bil najlepši!

Posebna značilnost predvojnih delavskih kulturnih društev »Svoboda« je bila v tem, da so imele pogoste skupne prireditve. Ti nastopi pa niso bili zgolj skupne prireditve, marveč so pripomogli k zblizanju in spoznavanju delavcev med seboj. Največji skupni nastop z določenim političnim poudarkom pa je bil zlet »Svobode« v Celje leta 1935. Na ta zlet smo se dolgo pripravljali. Od trboveljske Svobode je na tem zletu nastopil moški in mešani zbor ter godba na pihala. Poleg teh se je zleta udeležilo še več sto drugih delavcev, za kar ima veliko zaslug partijska organizacija, ki je ta zlet organizirala ilegalno. Sedmega julija 1935 smo z godbo odšli na trboveljsko železniško postajo. Razpokoženje zletnikov je bilo odlično. Na vlaku smo se podrobno pogovorili, kaj bomo na zletu vzklicali in kako bomo pokazali svoje nezadovoljstvo nad diktatorskim režimom, ki ga je uvedel general Peter Zivkovič po nalogu kralja Aleksandra.

V Celju nas je na postaji pričakovala množica ljudi: igrala so godbe, vrstili so se pozdravni govori, znanci in prijatelji so drug drugemu stiskali roke. Mesto je bilo lepo okrašeno, tako

da se nas je že ob prihodu v Celje polastil občutek, da se pripravljamo na dan nekaj velikega, nepozabnega. Pozdravljeni med znanci kar ni hotelo biti konec. Obujali smo spomine na razne skupne nastope, ki pa niso bili niti senca tega, kar se je pripravljalo ta dan.

Cas je neznansko hitel. Morali smo na zbirno mesto za pohod po mestu. Ko so nam dodelili mesto, sem odhitel na vrt neke restavracije — njenega imena se trenutno ne spominim — in se sprehajal z nekaterimi člani Partije. Pogovorili smo se, kaj bomo vzklicali v spredu. Urejanje v ta pohod je počasi napredovalo, vendar nas to ni motilo, ker smo medtem že vzklicali in dajali duška svojemu nezadovoljstvu nad tedanjim vladnim režimom. Orožniki in tajni policisti, ki so šli ob spredu, so bili brez moči. Trboveljski orožniški komandir, ki je imel takrat precejšnjo oblast, ni z ničimer poskušal dušiti navdušenja. Prepričan sem, da se nikoli prej ni zbralo v Celju toliko ljudi. Pohod po mestu se je začel. Lep je bil pogled na Glazijo. Godbe so neprestano igrala, množica je vzklikala, pevci pa smo se pripravljali na skupen nastop. Zbrano nas je bilo preko 200 pevcov iz vseh krajev Slovenije.

Slavnostni govor bi moral imeti Zivko Topalovič, mi pa z njim nismo bili zadovoljni in smo zahtevali, naj govori Franc Leskošek. Tovariši Leskošek je bil med svojim govorom večkrat prekinjen. Govoril je živo. Povedal je tisto, kar smo mi želeli, zato smo s ploskanjem in vzklikanjem dajali duška in poudarka njegovemu govoru, nato pa smo zapeli.

Po končanih prireditvah smo še dalje manifestirali po Celju. Tega odločnega, veličastnega nastopa delavcev so se tedanji oblastniki tako prestrašili, da so vse »Svobode« razpustili. Vendar pa s tem niso mogli zatreti hotenja in želje delavcev po prosveti in izobrazbi, kajti kmalu smo ustanovili »Vzajemnost«, ki se po obliki in vsebini ni prav nič razlikovala od prejšnjih »Svobod«.

Prav od srca sem vesel pobude, da spet ustanovljamo »Svobodo«. Prepričan sem, da se bo v »Svobodah« spet porodilo isto ozračje, iste želje po napredni delavski kulturi, ki bo pomagala uničiti zadnje ostanke misticizma in mračnjstva. P. K.

Mladina steklarne v Zagorju

Mladina nekdanje steklarne v Zagorju je pridno delovala v delavskih kulturnih društvih Svobodi in Vesni. Ob spominu, kaj je pred vojno delavski razred storil na kulturnoprosvetnem področju, da bi utrdil revolucionarno zavest delavske množice za izboljšanje njenih življenjskih pogojev, je potrebno, da oživimo nekatere momente, ki nam pričajo, kaj je takrat delala naša mladina.

Steklarna v Zagorju je bila žarišče revolucionarnega gibanja. Med zaposlenimi delavci je bilo mnogo mladine, ki je delala v steklarni pod najtežjimi pogoji. Mladi delavci so se v boju za boljše življenje tudi uprli in napovedali lastnikom steklarne štrajk. Zbrali so se takrat na Ocepkovi gmajni in poslali v pisarno steklarne delegacije z zahtevo, da se izboljšajo plača in ostali delovni pogoji. Za časa te stavke je mladina ob večerih na prostem pred steklarno prepevala revolucionarne pesmi, za kar jih je zagorska žandarmerija obtožila. Vsi vidnejši mladinci so bili takrat obsojeni na 24 ur zapora, ki so ga prebili v litjskih zaporih. Toda stavgajoča mladina ni popustila ter ni odšla na delo vse dotlej, dokler ni dobila zagotovila, da bodo njene zahteve uresničene. Glavna pobudnica za revolucionarno življenje mladine sta bila Franc Farčnik in Mile Klopčič. Slednji je napisal v spomin na stavko obdnežalcev v steklarni pesem, ki jo je pridobil v zbirki »Plamteči okoli leta 1924.

Leta 1925 je zagorska žandarmerija ob prvomajski proslavi prepovedala vse proslave ter strogo prepovedala izobešanje rdečih zastav. Mladina steklarne se pa za tako prepoved ni menila in je na dimniku steklarne izobešala veliko rdečo zastavo, ki je plapolala in oznanjala zagorski dolini, da je tisti dan prvi maj in da tu še živi revolucionarni proletariat. Beno Jugovar

Tone Čufar – delavski pesnik in pisatelj

12. avgusta je minilo deset let, odkar je obležal v krogi na travniku pri St. Vidu nad Ljubljano Tone Čufar, delavec, pesnik in pisatelj — samouk, komunist in dosleden bореc za zmago delavskega razreda. Pokosila ga je gestapoonska brzostrelka, ko je za zavezništvo rokami na hrbtu pobegnil s kamiona, s katerim so ga peljali v smrt. Z njim smo izgubili velikega človeka, velikega po svoji veri in ljubezni do človeka, po svoji zvestobi narodu, kateremu je pripadal, in poštenosti, kakor je ni lahko najti. Že samo to pomeni za nas mnogo in vse, kar je lahko človek dal svojemu ljudstvu v hudih časih stare Jugoslavije in v naši revoluciji. Biti do kraja zvest, pošten tovariš in borec, v tem nam je Čufar lahko vedno svetilnik in vzor. S svojo junaško smrtjo je potrdil, da je vse to resnica, da je tako pisal, deloval in živel, kakor je mislil in razumeval svet okoli sebe.

Ko prebiram in spoznavam njegovo življenje, zapisano v njegovih povestih, igrah, pesmih, zapiskih in pismih, se mi osveži v duši težka preteklost, odpirajo se vse srmatne strani o življenju našega naroda, vsa strahotna beda in zaostalost, brezposelnost, hlapčevost in izdajstvo, izkoriščanje delovnega človeka, nad osem tem pa bič in zapori za osakogar, ki je hotel misliti po svoje in se je boril za to, da bi ljudje zaživel življenje človeka vredno. Kadar premišljujemo o tem ne moremo mimo Tone Čufarja, in kadar se bomo njegova spominjali, bomo mislili in govorili o tistih časih, ki so sicer za nami, vendar jih ne bomo mogli nikdar pozabiti. Pozabiti jih tudi ne smemo, saj nas učijo ceniti to, kar že imamo danes in za kar so dali premnogi svoja življenja, med njimi tudi Tone Čufar.

V takih okoliščinah je raste in dojemal svet okoli sebe Tone Čufar. Zraščeval je v delavski družini. Z devetimi leti je šel služiti za pastirja. Nato je bil mizarski delavec v jeseniški tovarni. Neprestano je razglabljal o življenju, iskal rešitve in smisel načrte. Zelo kmalu je spoznal, da živi v svetu velikih nasprotij, krivic in izkoriščanja. In od takrat gloda v njem neprestana misel, kako se boriti proti osemu temu, kje najti rešitev, kako ose to dopovedati drugim, ki tega niso tako ostro dojeli. Iz oseh njegovih del in pism diha ta ideja. Jasno se pa tudi zaveda svojega neznanja, zaveda se, da se mora hitro izobraževati, če hoče, da bo pri tem uspel. Pri tem pa nenehno snuje in piše pesmi, novele, ponesti in igre. Mesecnik »Svoboda« objavlja njegove pesmi, ki so sicer oblikovno pomanjkljive, vendar so aktualne, vsebina je močna in prežeta s težkimi problemi delavskega življenja in kapitalističnega sveta sploh. Revolucionarna delavska društva in odri igrajo njegove igre ter tako onasajo idejo svobode in pere v drugačno življenje med ljudi. Koliko načrtov je v njegovih zapiskih, ki so ostali še neuresničeni. Poslušajmo samo nekaj takih snovanj iz njegovih pism. Tako piše leta 1935:

»Zelo mi je pri srcu snov za kolektiv-

istično dramo »Fužinarje«. V njej hočem pokazati o zgoščeni pesniški formi boj dela s kapitalistično ologo domačega kapitala o podpiranju tujih izkoriščevalcev, fašizem, trpljenje delavstva, zdravstveno propadanje in vse drugo, kar nas danes teži. Sami pereči, sodobni problemi in silni, mogočni konflikti. Nastopali bi govorni zbori, a ne enolično. Skušal bom čim živeje in monumentalno obdelati to lepo snov! A zato bo treba znanja in moči!«

»Pravo tako za dramo iz srednjega veka, ki mi hodi po mislih že tudi mnogo let. Trpljenje tlačanov, izkori-

ščanje, boji, mučenje, smrti, uporil V sredo bi postavil mladega pesnika, ki je izšel iz ljudstva in ga hočejo napraviti za knežjega peoca. A on zapoje na dobru o krivici in zahteva pravice. Obsojen je na smrt. V kratkem me morem oseh zamisliti formulirati. Pokazal bi na udinjanje umetnosti, ki je lahko hlapčevska ali borbeno...«

»Druga stvar, ki jo imam napisano za nekaj poglavij, a ne pridem do tega, da bi jo nadaljeval, je na pol avtobiografski roman, zapiski delavca, ki se klati, dobi službo v tovarni itd. Obširna, že dolgo zamisljena reč! Leta mladostnih bojev! Erotika, tovariši, vse! Roman bi izpiznel iz pesništva v življenjski optimizem! V mojo sončno vero! To stvar gotovo napišem, če mi bo dano živeti!«

»Spričo razloženih načrtov se moram uprskati, kako naj jih izvedem. Brez dooma se moram zagrizti v delo, zgozreti v intenzivnem snovanju in temeljito izrabiti čas za ustvarjanje in izpopolnjevanje. To delo terja svoje pogoje. V novi družbi bi se gotovo vse drugače izživel. Dandanes pa je drugače...«

Tako se ustijo načrti za načrtom. Siroko in bogato zamisljene teme, ki se niso uresničile. Da bi nam lahko vse

povedal, kar je zasnoval, bi moral še dolgo živeti. Toda tudi to, kar je napisal, je mnogo. Mnogo za človeka, neizoliranega delavca, ki se je moral čez dan trdo boriti za osakdanji kruha, da je lahko v prostih urah pisal in se izobraževal. Poleg tega pa je še deloval o društvo »Svoboda«, kamor je prinašal literaturo in pomagal usmerjati vzgojo jeseniških delavcev.

Vse to, kar je napisal, ni sicer umetniško dovršeno, saj se je tega še učil, in ni mu bilo dano, da bi razvil svoj talent. Vendar je kulturno pomembno vse, kar je napisal, zato, ker je s svojimi deli konkretno razgaljal krivico in učil ljudi boriti se za življenje. Znal je iz konkretnih problemov tistega časa ustvarjati in učiti druge. Vedno je hotel povedati to, kar ga je resnično bolelo. V tem je velika družbena in kulturna vloga Tone Čufarja. Naš delavski razred ve, kaj je z njim izgubil in ga ne bo pozabil. Če bomo te stvari tako razumeli, se ne bomo papirnatoprepirali o tem, koliko je oblikovno in umetniško dovršeno, ampak ga bomo razumeli, razumeli tudi tam, kjer se je pomanjkljivo izrazil, ali nam ni še utegnil vsega povedati. Vedeli bomo, da je zrasel iz delavskih vrst, da se ni ustrašil življenja, ampak se je spoprijel z njim, da ni bil grožen, ne zaporo in ne smrti.

Če listam po raznih predvojnih revijah in časnikih, lahko zasledim, kako so se meščanski kritiki in pisni diše zaganjali vanj ob vsakem novem delu ali njegovi uprizoritvi na jesenih ter drugod in koliko so ob osaki taki priliki zili gnojnice nanj. Brez vzrokov gotovo ne. Bili so se ga. V njem so čutili trdga in neizprosna sopražnika. Zato so ga tudi preganjali. Leta 1935 so ga odpeljali v zapore, od tod ga odpelali kot največjega zločinca v Glavnico, od koder so ga ornilo vsega oslabelega. Toda ni klonil. Prišla je okupacija, ali zopet je stal v prvih vrstah. Delal je aktivno noč in dan, pri tem pa je še našel čas, da je pisal svoje največje delo, roman »Pod kladivom«. Potem so ga ujeli in ga odpeljali v taborišče, kjer se je skrival pod drugim imenom. Vendar ga je nekdo izdal. Italijani so ga predali Nemcem, toda ob predaji je junaško končal.

Mi pa bomo še in še brali njegove povesti in novele, kot so: »Februarska noč«, »Gospa iz barake«, »Marija bi rada živel«, »Ljubezenska pisma delavca in delanke« i. dr., naši delavski odri pa bodo postavljali na odre igre: »Polome«, »Ameriška tatovina«, »Ščurki«, »Ljubezeni v kleti«, recitirali bodo njegove pesmi. Ob tem se bomo spominjali hudih časov, v katerih je živel, se boril in ustvarjal. Učili se bomo ceniti svobodo, predosem pa se bomo pri njem naučili velike vere in ljubezni do človeka, katero je ohranil svetlo in čisto, kljub osem umazaniam in težkim razmeram. Za to veliko oero in ljubezen do človeka, ki je bila osnovni motiv njegovega življenja in ustvarjanja, smo mu tudi najbolj hvalni. V. A.

Spomin na „Golgoto“

Med številnimi dramskimi deli, uprizorjenimi pred vojno, je zlasti omembe vredna izvedba »Golgot«, ki jo je tako po uprizoritvi kot po nenavadno napredni tematiki šteti v vrsto najboljših del. Snov je namreč vzeta iz samostanskega življenja, pisec tega dela pa je znal razgaliti vso gnilobo, licemerstvo in svetohlinstvo takega življenja v tolikšni meri in na tako prepričevalen način, da nehoti zbujajo odpor in dvom v moralne vrednote klerikalizma, ki si lasti izključno pravico razlage etičnih načel.

V igralski skupini, ki je tako prepričevalno predvajala »Golgot«, so nastopili v glavnih vlogah: Franc Tršek, Anton Lipovšek in Marica Marinko, v ostalih nič manj zahtevnih pa Viktor Ivanc, Alojz Jarc, Karel Sterban, Anton Jagodič, Ernest Bizjak, Ivan Sinkovec, Gvido Grešak ter Ivan Keše. Pri celotni izvedbi pa so sodelovali še: Ludovik Fajdiga, Jože Kosmos in Franc Sergan, medtem ko je bila režija v rokah Viktorja Malovrha, ki je istočasno nastopal kot igralec.

Tok tega plodnega revolucionarnega ustvarjanja na prosvetnem področju pa je leta 1941 pretrgal vdor nacističnih hord s severa. Namesto borbe, ki se je vodila na kulturnem torišču, je bilo treba sprejeti borbo z orožjem v roki. Kot prva sta se iz dramskega odseka odzvala, zvesta svojim načelom, Franc Tršek, ki je zaradi izdajstva padel v spopadu z okupatorjem v začetku januarja 1942, ter Ernest Bizjak, ki je dal življenje v boju istega leta. Večina ostalih pa je občutila strahote koncentracijskih taborišč, kjer je leta 1943 v Auschwitzu umrl Anton Jagodič. Prav tako sta bila v koncentracijskem taborišču Dachau Jože Kosmos in Viktor Malovrh — Alojz Jarc pa je bil izseljen na Hrvaško, medtem ko so se drugi borili v vrstah NOV proti okupatorju vse do njegovega uničenja.

Š. F.

Začetki »Svobode« v Litiji

V Zasavju je zadnje dni zelo živo zaradi priprav na veliki delavski izlet in kongres »Svobode«, ki bo od dne 17. do 24. avgusta v Trbovljah. Te dni se zbirajo v Trbovljah, kot enem največjih delovnih naših republik, številni delavski prosvetni aktivisti. Prireditveni odbor je pričel delo z osebnimi kontakti; v največja delavska središča so odšli delegati trboveljskega pripravljalnega odbora, da so se osebno pomenili z društvenimi predstavniki o sodelovanju na avgustovskem zboru v Trbovljah. Iz Litije bosta sodelovala pri programu v Trbovljah dva aktivna, in sicer delavska godba na pihala ter moški pevski zbor Lipa.

Za obseg predvidenega trboveljskega zleta pa naj govore že dosedanje priprave: med drugim bo nastopilo v Trbovljah 25 godb na pihala s 706 godbeniki, moških pevskih zborov bo 28 z 992 pevci, razen tega pa še 15 mešanih pevskih zborov, ter bo sodelovalo pri njih 864 pevk in pevcev.

Naravno je, da so te priprave za veliko trboveljsko kulturno-prosvetno manifestacijo vzvalovile tudi prosvetno delo v Litiji, kjer je v času po prvi svetovni vojni pa vse do razpusta »Svobode« leta 1935 živahno delovala tudi litijska podružnica delovsko-kulturnega društva Svoboda. Prav priprave na trboveljsko manifestacijo so dale povod, da bi se tudi v Litiji obnovila Svoboda in med prvimi je bil ravno aktiv godbe na pihala tisti, ki je sklenil, da bo prevzel za letošnji trboveljski kulturni festival spet staroslovno ime Svobode.

V zvezi s temi pripravami pa smo se sešli že nekajkrat z namenom, da zberemo gradivo o nekdanjem delovanju Svobode.

Po zmagoviti ruski proletarski revoluciji se je vzbudilo k novemu življenju tudi delavstvo v predaprilski Jugoslaviji. Kakor drugod, tako seveda tudi v Litiji. Med prvimi pionirji delavskega gibanja so bili predilničarji, ker je bila ta tovarna že takrat eno največjih delovnih v Litiji in okolici. Prav želja po kulturno-prosvetnem delovanju delavskega razreda je dvigala tudi borbeno razpoloženje litijskih predilničarjev in drugih delavcev. Saj so delovali po letu 1918 v našem kraju razen predilnice še topilnice, rudnik Sitarjevec, nekaj lesnih podjetij, v sosednjem Smartnem pa tovarna usnja. Večina teh podjetij obstoji še sedaj; gospodarska dejavnost Litije in okolice je danes vse bolj razvita kakor takrat. Prenehala je samo topilnica, ki je dajala takrat svojevrsten pečat našemu kraju. Zaradi krize v topilniški industriji so opustili tudi litijsko predilnico in ker ni bilo izgledov, da bo ta veja industrije lahko živela, so jo lastniki opustili zaradi nekkih sporov s takratnimi čebelarji, ki so trdili, da jim dim iz topilniških kotlov kvari zrak in uničuje čebele; čebelarji so gnali vso zadevo celo pred sodišče, ki se je izreklo o topilnici neugodno. Topilnica je bila obsojena na izplačilo škode, kar je bilo lastnikom menda dobrodošlo, da so imeli izgovor za ustavev del, na kar so lastniki ves topilniški kompleks opustili. Zdaj je ta prostor prazen in čaka nekoga, ki bi ta prostor ob reki Savi, tik poleg železniške postaje, izrabil, da bi začel gradnjo nove tovarne na kar najbolj ugodnem mestu.

Takratni litijski delavci so se začeli najprej gospodarsko utrjevati, zato so si ustanovili konsumno društvo, ki so ga imenovali »Rdeči konsum«. Iz tega podjetja so začeli rasti prvi organizatorji kulturnega delovanja. Ravno konsum je bil tista ustanova, ki je dajala »Svobodi« prvo denarno oporo.

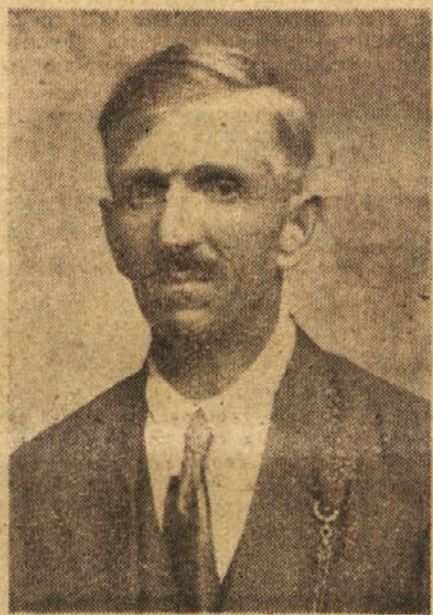
Prvi delavski prosvetni aktivisti so se začeli zbirati v društvenem lokalu, ki ga je dal Svobodi na razpolago restavracija Pošte. Ta lokal je bil na dvorišču, kjer so imeli tajniške prostore; v tem dvoriščnem lokalu so se začeli zbirati tudi posamezni prosvetni aktivisti.

Tedaj je imela Svoboda že svoje prostore v tako imenovani stari kuhinji, stavbi za tovarno. Zdaj je v teh lokalih nameščen protituberkulozni dispanzer. Ko je imela Svoboda prostore v stari kuhinji, so začeli tudi s telovadbo. Predilničarji in drugi delavci so imeli številne družine in njihova mladina je rada prihajala k telovadbi, ki so jo vodili prizadevni člani Svobode. Med voditelji telovadbe so bili Tone Logar, Stane Strniša, Terezija Breclj in Janez Zupan, ki so jim pomagali še drugi telovadci. Člani telovadnega oddelka litijske Svobode so priredili doma več nastopov, pomagali pa so pri nastopih tudi v drugih krajih, tako v Zagorju, Trbovljah in Hrastniku. Pohiteli so celo v Maribor in na Jesenice. Takratna državna oblast pa seveda ni bila naklo-

Peški zbor »Svoboda« Litija

nez Zupan, ki so jim pomagali še drugi telovadci. Člani telovadnega oddelka litijske Svobode so priredili doma več nastopov, pomagali pa so pri nastopih tudi v drugih krajih, tako v Zagorju, Trbovljah in Hrastniku. Pohiteli so celo v Maribor in na Jesenice. Takratna državna oblast pa seveda ni bila naklo-

Kres Edvard — napredni delavec v Litiji

njena delavskemu gibanju in ko je bil zlet Svobode na Jesenicah, je isto nedeljo nastopilo tam tudi katoliško telovadno društvo Orel. Oblast je menila, da bi nastop Svobode lahko škodoval Orlovemu, zato je zabranila svobodnem javni nastop v večjem merilu, čeprav so prišli na Jesenice telovadci Svobod iz vseh večjih krajev Slovenije. Zato pa je priredila Svoboda na čast svojim gostom le družabno prireditve v manjšem obsegu.

Leta 1925 so bile stanovanjske hiše na Stavbah dogotovljene in v Litijo so prihajali novi delavski kadri. Vse to je pozivilo tudi kulturno-prosvetno delo. Delavski organizatorji so seveda ugo-

Dr. Reisman je postal takrat tudi pravni zastopnik litijskih delavcev. Saj v stari Jugoslaviji se ni bilo urejenih pravnih predpisov, ki bi ščitili njihove interese, kakor je to urejeno danes. Zato je bilo precej odvisno od pravnikov, kako je zastopal delavske interese. Spretnost dr. Reismana je uveljavila mnogim litijskim delavcem njihove pravice. Kak ugled si je znal priboriti ta mariborski pravnik pri sodišču in delodajalcih, naj dokazuje tale dogodek.

Eden izmed litijskih delavcev je tožil vodstvo podjetja zaradi kršitve obveznosti. Ker se lastnik ni hotel vdati, je bila razpisana razprava. Tisto jutro, ko je prišel v Litijo dr. Reisman, ga je zagledal industrijec že na postaji in dejal: »Zdaj sem pravdo izgubil!« Brž je sporočil delavcu: »Ni treba razprave, izplačal ti bom vse, kar zahtevaš!« In tako se je zadeva uredila zadovoljivo, še preden so stopili pred sodnika.

Ker so imeli litijski delavci stalna predavanja o vprašanih delavskega zadržite in o drugih pravnih vprašanjih, je rasla njihova samozavest in borbenost.

V Svobodo so vstopali novi ljudje, krog članstva se je širil in zato so napredovali vsi oddelki. Zelo se je poživil tamburaški odsek, ko ga je vodil uslužbenec litijskega Rdečega konsuma Ivan Presetnik. Čeprav je bil ta v konsumu le preprost uslužbenec-skladiščnik, je bil glasbeno zelo izobražen in je igral domača vse instrumente. V tamburaškem zboru Svobode so igrali med drugimi tudi Lojze Semenčič, Janez Zupan, France Kolman, Strniša, Muljavec, Ranzinger, Edo Logar, Franci Zajec, Franci Dečman in Viktor Kokalj.

Takrat je imela Svoboda najboljši tamburaški zbor, ki je sodeloval pri vseh društvenih prireditvah in proslavah, zlasti pri prvomajskih in silvestrovanjih, pa tudi na društvenih izletih. Svoboda je prirejala izlete v vabljive zasavske predele, med drugim v Jazbine, na Javorje, na Slivno, k Sv. Miklavžu, na Sv. Goro, na Vače in drugam. Ob prvomajskih proslavah so imeli vedno za petami orožnike, ki so jim ovirali prireditve. Delavski praznik 1. maj so uvedli tamburaši navadno z jutranjico na tako imenovanih Skalah na Svibnu, kamor so prihajali skrivoma. Budnica je bila znak za začetek borbenega praznika. Nato so se tamburaši razšli vsak po svoji poti na določeni kraj v Zasavju, tudi ostali člani so odhiteli ločeno na Slivno ali kamor je bilo že dogovorjeno. Ob določeni uri je bilo na prostoru že mnogo delavcev in so brž izvedli manifestacijsko proslavo. Kasneje pa so prihiteli upeni orožniki in skušali razbiti prvomajsko zborovanje. Pri kasnejših zaslišanjih so se delavci izgovarjali, da so bili ti sestanki le slučajni in brez priprav. Vsak je trdil, da je odšel z družino na svojo pobudo na Slivno ali drugam, vsak po svoji poti in so se na zbornem mestu znašli le po naključju. Organi takratne oblasti so seveda vedeli, da jih prebrisani delavci vlečejo za nos, in so se hudovali nad člani Svobode. Ti pa so bili veseli, da jim je uspela proslava prvomajskega praznika še pred prihodom orožnikov.

Kljub trenju z oblastmi stare Jugoslavije je Svoboda naraščala in napredovala številčno in vsebinsko.

Jože Zupančič

Ciril Pregelj — čestita k zletu »Svobode«

Med številnimi delovnimi kolektivi in posamezniki širom po Sloveniji, ki čestitajo k zletu Svobode v Trbovljah, je tudi nekdanji nevovodja pevskega zbora celjske »Svobode«, tov. Ciril Pregelj, ki pravi v svoji čestitki naslednje:

»V letih 1928-1935 sem bil nevovodja pevskega zbora celjske »Svobode«, ki je štel do 60 pevcev. Kakor v Celju, tako je ta zbor dosegel tudi v bližnji in daljni okolici zelo lepe uspehe. Pevski zbor je nastopil na samostojnih koncertih, sodeloval pa tudi na raznih delavskih sestankih, prireditvah, pohodih in izletih. Sprito okolnosti, da nismo imeli slovenskih delavskih borbenih pesmi, sem sam komponiral take skladbe, od katerih so bile (in so še), zlasti »Mlada garda« in »Oj, čujte delavskih množic korake«, zelo učinkovite. Akoravno sem bil zaradi svojega kulturnega delovanja mad delavstvom od celjskih meščanov in od nadrejenih celjske občine večkrat opominjan, sem vendar pogumno vstrajal naprej, dokler ni tedanji režim uslovil kulturno delovanje vseh »Svobod« v Sloveniji.

Kot star Svobodas čestitam k zletu »Svobode« v Trbovljah, ki se ga bom tudi osebno udeležil, da skupno z vami oživim spomine in obnovim poznanja z nekdanjimi borci za dvig delavske kulture.

Pripona, uredništva: Pismo tov. Cirila Preglja je bilo naslovljeno na Pripravljalni odbor zleta »Svobode« v Trbovljah; iz pisma smo povzeli prednje vrstice. Ciril Pregelj živi sedaj v Vižmarjih pri Senčvidu nad Ljubljano; njegovo skladbo »Mlada garda« bodo pevski zbori zapeli na glavnem zletu dan na trboveljskem stadionu.

Janez Mohor:

Prevzem rudnika

Rudar: Jaz sem rudar.
Kopljem premog globoko pod zemljo,
kjer svari le moja svetilka
kakor megleni spomini.
Kopljem s težko roko
črni zaklad domovini.

Zbor rudarjev: Kopljemo s težko roko
črni zaklad domovini.
In na vsak korak
kup premoga in blaginja se nam veča,
redkejši je pod zemljo mrak,
bliže naša sreča.

Kovač: Jaz sem kovač.
Kujem krampe in lopate,
kletke v jaskih
— saj gotovo jih poznate —
kujem šebe v novi čas.

Zbor kovačev: Mi kujemo jeklo, železo,
kujemo sebe v srečnejši čas.

Električar: Jaz sem električar.
Jaz vlečem bakrene tipalke
od droga do droga,
iz rova v rov.
Po njih se pretaka moč in luč,
napev bodočnosti,
naš blagoslov.

Zbor električarjev: Vežemo motorje,
preganjamo temo noči,
silo vodimo, ki je kot morje,
ki domovini je,
kar nam je kri.

Delavec: Jaz sem delavec.
Sto drobnih del opravljam
in sto imam skrbi:
da premog bo opran,
da bo rudar dobil, kar rabi,
kar tukaj je, kar tam, kar je, kar ni.

Rudar: Jaz sem udarnik,

Kovač: jaz novator,

Delavec: jaz tudi udarnik,

Električar: in jaz racionalizator.

Glas: Toda, ko smo še plašno hodili po svoji zemlji,
ko so bile naše sile razbite, ko je vladalo
hinavstvo in laž, ko smo bili kakor sihaajoče
drevo brez korenin, ko je bila pravica zakopana,
prekrita s težko skalo, nisi bil udarnik,
rudar! Zakaj si takrat hodil molče
iz jame domov?

Rudar: Ah, da — takrat!
Kako daleč je to!
Danes pobžmam ta črni zaklad
s svojo težko roko
in začnem. Ne delam za tujca, ne zase,
za nas!
Takrat pa, takrat, sem ga klel,
tujca je hranil,
mene je žel.

Kovač: In ko je jata divjih psov
planila preko Drave,
ko naši zagoreli so domovi,
ko bič zasekal se je v naše hrbte,
sem slišal v srcu glas.

Ostali: In jaz, in jaz!

Glas: Tovariši — ne klonimo!
Stisnimo v pest roko
in bismo! Bismo tujca,
bismo vraga!

Rudar: Nehote sem stisnil pest,

Delavec: udaril sem sproščeno.

Električar: in vrag je obstal, onemel.

Kovač: Potem smo zmagovali
in zmagali!
Zadnji tujec klonil je pred nami.

Vsi: Takrat smo onemeli mi!

Rudar: Rovi so bili opustošeni, zaliti,

Električar: naprave pokončane,

Delavec: hiše zapuščene, izropane, požgane!

Vsi: Onemeli smo, obstali.
Pa je zavrelo med nami
kot grom za gorami!

Rudar: Kaj čakamo? Zdaj je naš čas!

Delavec: Krampe v roke in lopate!

Vsi: Zdaj se zganilo je tisoč pesti,
srca zapela, naj delo živi!
Delo je sila, ki reke kroti,
moč je, ki kamen v zlato spremeni.

Rudar: Danes novi jaski premog dajejo,

Delavec: prekopi novi polja nam napaajo,

Električar: tovarne nove rastejo iz tal,

Kovač: v srcih novi čas nam je kali pognal,

Rudar: da nove rodove sadimo,

Kovač: da nove ljudi kalimo,

Delavec: svobodo kujemo,

Električar: nova sonca žarimo.

Glas: V kamen smo korenine pognali,
razrašli smo se v nebo.
Po svetu smo čut do svobode, pravice vsejali,
zarili se v svojo zemljo.
O, trd je kruh, ki kopljemo si ga z rokami,
čez vsak hlebec velik je žulj razpet,
zamešen je z znojem, ki ga pri strojih, v jami
točimo, ko kopljemo jutrišnji svet.
O, trd je kruh in grenka pijača, ki zemlja nataka
jo v čaše,
a ko ju pognemo s kakor usnje trdimi dlanmi,
dobita sladke okus in vsa zemlja v soncu vzplamti.

Vsi: Vse je naše, tovariši, vse naše!

Godbeni odsek litijske »Svobode«

Najprej so ustanovili tamburaški odsek. Delavci so bili precej muzikalni in za posamezne sestanke in prireditve je bilo dokaj privlačno, ko so udarili v strune domači fante. Ker niso bili sprva sami dovolj sposobni za pouk instrumentov, jim je prihajal na pomoč neki ljubljanski tovariš, imena tega vrlega moža pa se danes ne spominja nihče več.

Med prvimi, ki se je zavzel za ustanovitev Svobode, je bil tov. Avgust Koncar, poznan med delavci pod imenom »Dideček«, ki je bil mizar pri železniški delavnici v Litiji. Stevilo sodelavcev je nato raslo in kmalu je bil dvoriščni prostor na Pošti premajhen, zato so si našli večji lokal.

Govili potrebo po izobraževanju delavstva. Začeli so prirejati predavanja, ki so imela dvojen namen: splošno izobrazbo in dviganje razredne zavesti. Delavstvo se je začelo buditi in predavatelji so imeli vedno dovolj poslušalcev. V Litijo so prihajali razni vidni delavski voditelji tudi iz drugih krajev. Med drugim je prišel v Litijo kot predavatelj tudi sedanji minister tov. France Leskošek-Luka. Poslednjič je bil kot predavatelj v Litiji ob času španske vojne. Predavanja so bila takrat v lokalu pri Franku, gostilni ob litiskem mostu. Med predavatelji, ki so bodrili litijske delavce, sta bila poleg drugih tudi dr. Reisman iz Maribora in dr. Henrik Tuma.

KULTURNO UDEJSTVOVANJE MARIBORSKIH DELAVCEV

Prvo delavsko izobraževalno društvo pred 84 leti

Ko je Družba južne železnice leta 1868 zgradila železniške delavnice v Studencih pri Mariboru, je prišlo v Maribor mnogo izučeni in pomožnih delavcev. Med njimi je bil tudi dunajski socialist Franc Wiesthaler, ki je kmalu organiziral mariborske delavce iz Delavnice južne železnice, pivovarne Götz, usnarne Staudinger in razne obrtniške pomočnike v delavskem izobraževalnem društvu. Ustanovni občni zbor društva je bil 23. avgusta 1888, z delovanjem pa so začeli 11. oktobra istega leta. Sprva se je priglasilo 52 članov, kasneje pa jih je bilo čez 100.

Namen društva je bil, izobraziti delavce od osnovne do politične izobrazbe. Za splošno izobrazbo so prirejali tečaje za lepopisje, risanje, računstvo in petje. Da bi se delavci iz železniških delavnic nabavljali čim ceneje živila in druge potrebščine, je izšla iz društva pobuda za ustanovitev nabavljalne zadruge. Prav tako so v društvu dali pobudo za prvo bolniško blagajno železniških delavcev. Na društvenih sestankih in javnih zborovanjih so razpravljali o splošni volivni pravici, o ukinitvi stalne vojske in ustanovitvi ljudske obrambe, o narodnostnem vprašanju, o odpravi samostanov in redovništva. Ustanovili so tudi svojo godbo in pevski odsek. V stari Unionski dvorani je društvo 14. septembra 1889 slovesno praznovalo svojo prvo obletnico. Na poslopiju je vihrala velika rdeča zastava, ob vhodu pa sta viseli slovenska in avstrijska.

V drugem letu svojega obstoja je društvo prirejalo družabne večere v Gambrovi dvorani, sestanke in tečaje pri Celigiju ter javna zborovanja. Na

družabne večere so prihajali delavci z družinami ter se ob prepevanju razvedrili. Na desetih javnih predavanjih so govorili o vatikanskem koncilu. Na javnem zborovanju pri Gambrovi so odrekli papežu nezmožljivost in proklamirali obenem s svobodomiselnim

pristih javnega življenja, zato ga je mestno županstvo 11. avgusta 1870 razpustilo. Zadnja manifestacija društva je bilo razvite rdeče društvene zastave, ki so se ga udeležila društva iz Slovenske Bistrice, Guštanja, Prevalj in drugih delavskih središč.

Pevsko društvo »Sava« naših rojakov iz Francije, ki bo nastopilo na trboveljskem zletu »Svobode«

protikongresom v Neaplju načelo svobodnega človeka v svobodni državi.

V tem času so začeli v Mariboru s prvimi meznimi gibanji. Izboljšanje svojega položaja so terjali pekovski in krojaški pomočniki, zidarji in tesarji. Oblasti ni bilo po godu delavsko društvo, ki je delovalo skoraj na vseh po-

Delavsko izobraževalno društvo je s svojim dveletnim delovanjem utemeljilo razredno zavest mariborskih delavcev, ki so šele čez dvajset let nadaljevali z začetnim društvenim življenjem.

1. maja 1890 so mariborski delavci prvič slavno praznovali praznik dela in javno nastopili. Igrala je godba Delavnic južnih železnic in nato sleherno leto do leta 1920.

»Svoboda« in »Vzajemnost« med obema vojnama

Po prvi svetovni vojni je prišlo v Maribor precej slovenskih naprednih ljudi, ki jih je veselilo delo v delavskih prosvetnih društvih. Prvo popolnoma slovensko delavsko prosvetno društvo »Svoboda« so ustanovili 29. julija 1919.

IV. kongres zveze »Svoboda« v Ljubljani 15. XI. 1925

pripravljali na svoje največje delo, na razredno osvoboditev. Trdo življenje je vzgojilo trde ljudi, zato nam tudi v težkih časih narodnoosvobodilne vojne ni bilo nobeno delo pretežko. Tako so se krepili stari delavski borci, tako so se kalili mladi kadri. Z veseljem in ponosom se spominjam imen Čečeve Tončke, Ivana Kešeta in drugih, ki so svoje ime zapisali z lastno krvjo v zgodovino slovenskega proletariata in celega slovenskega naroda, imena Mihe Marinka, ki se ga tudi spominjam iz mnogih vročih debat v društvenih prostorih in še mnogih drugih, ki so s krvjo ali delom udarjali pečat delavskemu gibanju.

Po uspešnih nastopih »Svobode« v vseh rudarskih revirjih leta 1934 smo imeli še zlet »Svobod« v juliju 1935. leta v Celju. Okrog 10.000 delavcev je takrat korakalo v sprejeto »Svobode« s šestnajstim godbami, štirinajstimi prapori, pevski zbori pa so imeli nad tisoč pevcev. Sprejeto je pozivljalo okrog štiri sto kolesarjev in dvajset konjenikov, ki jim je jездil na čelu tov. Bratko Kreft.

Ta manifestacija strnjenih delavskih vrst je pa bila tudi vzrok, da je fašistična vlada v strahu pred rastočo močjo delavskega razreda razpustila »Svobodo«.

Trboveljski svobodasi so nato nekaj časa vedrili v društvu »Zarja« in nato v novi »Vzajemnosti«, ki se je na zunaj pokorila tedanjim oblastnikom in njihovim zakonom, ilegalno politično delo pa je šlo prav tako, kakor v razpuščenih »Svobodah«, po poti, ki jo je začrtala in zasledovala Komunistična partija. Rezultat njenega dela se je pa pokazal v letih velike preizkušnje od 1941. do 1945. leta, ko so člani stare »Svobode« stali neomajno na strani svojega naroda in njegovega vodstva s Komunistično partijo na čelu.

Ob obnovi kulturnih društev »Svoboda« je želja starih članov, kakor tudi vseh drugih, da bi novoustanovljena društva nadaljevala delo tam, kjer ga je fašizem začasno — vsaj na zunaj pretrgal in da bi člani delali tudi danes s tako požrtvovalnostjo kakor nekdanj. I. M.

Sprva je bilo težišče društvenega delovanja v pevskem odseku. Pevski zbor je nastopil več kot stokrat na raznih delavskih prireditvah in priredil več samostojnih koncertov. Leta 1921 je bila koncertna matineja »Svobode« s spremljavo Kubičkovega orkestra. Leta 1922 je bil koncert izključno Adamičevih skladb. Na koncertih leta 1923 in 1924 so sodelovali operni pevci. Največkrat: nekdaj je bil koncert »Svobode« leta 1925; sodelovali je več opernih pevcev, med njimi Mario Simenc in violinistka Brandlova. Razen tega je imel zbor več koncertov izven Maribora (tako n. pr. leta 1924 v Zagrebu, leta 1928 v Gradcu in drugod). Nekaj časa je zbor vodil prof. Leo Novak.

Knjižnica »Svobode« je imela 300 knjig. Leta 1927 se je priključila tedaj

ustanovljeni delavski knjižnici. Za splošno izobraževalne namene je »Svoboda« leta 1922 ustanovila Ljudsko univerzo, za katero pa sploščka ni bilo med delavskim dovolj zanimanja in je tudi primanjkovalo primernih predavateljev, tako da so jo izročili drugim krogom. Medtem ko so bila predavanja prvih deset let le od časa do časa, so jih od leta 1929 prirejali redno vsako sredo v mesecih od novembra do aprila. Teme predavanj so bile z vseh področij od socialne politike do likovne umetnosti. Tedanja oblast je ovirala delo s tem, da so morali predavatelji dajati svoja napisana predavanja v cenzuro. Po navadi so ponazarjali predavanja s skioptičnimi slikami, pa tudi s filmi. Redki tudi niso bili skupinski obiski gledališča, muzeja in razstav. Zelo čislane so bile spominske proslave ob važnih obletnicah velikih ljudi, med njimi je bil vsako leto tradicionalen Cankarjev večer. Delavski oder mariborske »Svobode« se je uveljavil. Leta 1920 so igrali burko »V Ljubljano jo dajmo«, nato pa so šli po osmih letih z neko veseligrjo v Studence. Pod Standerkerjevim in Babičevim vodstvom so se zbrali dijaki in leta 1933 nastudirali Cankarjeve »Hlapce«. Sicer pa so na internih društvenih prireditvah pogosto nastopali z odličnimi dramskih del in govornimi zbori.

Mariborski »Svobodi« se je leta 1922 pridružil delavsko telovadno društvo »Sloga« kot njena telovadna enota. Ker sta se vadijela sprla, se je enota razdvojila, del je odšel k študentski »Svobodah«. Ločitev telovadne enote »Svobodi« ni škodovala, kajti društvo je uspešno nastopalo na vseh delavskih telovadnih prireditvah. Delavsko telovadno društvo so razpustili v šestojanuarski diktaturi; njen zadnji nastop je bil na jubilejni akademiji 7. decembra 1929 ob deseti obletnici mariborske »Svobode«.

Zelo delavne so bile »Svobode« in kasneje »Vzajemnosti« v neposredni mariborski okolici na Pobrežju, Teznu, Studencih in Radvanju. Na Pobrežju so ustanovili »Svobodo« leta 1921, njeno delovanje je veljalo predvsem diletantskim odrskim poskusom. Posebno po

da« je imela dobro telovadno enoto, priredila je le okrožni zlet delavskih telovadnih enot in si na oglu Marxove in Obrežne ceste zgradila leta 1927 lepo telovadnico, kjer so tudi mnogo igrali. Po ustanovitvi »Vzajemnosti« je prišlo v društvo dokaj igralcev, ki so uprizarili nekaj ljudskih iger.

Razen te dejavnosti so razvijale »Svobode« in kasneje »Vzajemnosti« živahno izobraževalno delo z aktualnimi poljudno-znanstvenimi predavanji in proletarskimi prosvetnimi večeri. Da se ne bi pripravljale vse »Vzajemnosti« na iste prireditve, so si delo razdelile. Tako je študentska »Vzajemnost« od leta 1937 do 1939 prirejala mladinski dan vselej v mesecu avgustu. Ker v sprejeto niso smeli nositi rdeče zastave, je na čelu korakal fant, ki se mu čez prsi pripeli širok rdeč trak. Tudi Cankarjev večer je organizirala študentska »Vzajemnost«. Ko je leta 1938 Češkoslovaška v diplomatskem boju za svojo neodvisnost, je pobreska »Vzajemnost« priredila češki večer. Sploh pa je »Vzajemnost« opravljala važno narodnoosvobodilno delo v času hitlerjanske agresije. Najpripravnější oblika za to delo so bili poletni izleti, jeseni vinske trgatve in pozimi družabni večeri. S skeci in šalami so ob teh prilikah opozarjali ljudi na nacifašistično nevarnost. Vsaka »Vzajemnost« je imela tudi knjižnico s knjigami proletarskih pisateljev, Cankarjeve družbe, založbe Enka, posebno priljubljene pa so bile knjižnice Male knjižnice in Popularne biblioteke.

Delavska društva, ki sicer niso bila včlanjena v »Svobodi« in za njo v »Vzajemnosti«, so bila:

»Godbeno društvo železniških delavcev in uslužbencev«, ki je nastopilo prvič decembra 1925 pri likofu zidar-skih delavcev na hiši Pokojniškega zavoda. Sicer je večina godbenikov bila pri nekdanji godbi Delavnic južnih železnic, vendar so jim v marcu leta 1920 pobrali instrumente, ki so bili delavska last, in jih dali godbi narodnih železničarjev »Drava«. S pomočjo železničarskega pogrebne društva so si socialistični železničarji nakupili nove instrumente in osnovali »Godbe-

„SVOBODA“ V TRBOVLJAH

(Nadaljevanje z 2. strani)

v svojem delovanju do druge svetovne vojne dosegel na športnem polju pomembne uspehe. (O tem bomo onim, ki se za to delovanje zanimajo, posebej postregli v prihodnjih številki ob 30-letnici športa v Trbovljah s »Sportnim razvojem Trbovelj«.)

Leta 1926 je društvo »Svoboda« v Trbovljah razvil svoj prapor. Velike kulturne prireditve in zunanja manifestacija delavskega razreda, slavnosti so se namreč udeležili delavci iz mnogih delavskih središč, so spremljale to slavnost. Sodelovali so poleg vseh odsekov »Svobode« iz Trbovelj tudi pevski zbori »Svobode« iz Zagorja, Hrastnika, Zabukovce, Maribora, društvi »Grafika« in »Cankar« iz Ljubljane, pevski zbor »Naprej« iz Celja in »Bočdnost« iz Stora in Pobrežja pri Mariboru. Enaindvajsetega maja je bil koncert. Vsak zbor je zapel dve pesmi. Kljub tolikim zborom z množico pevcev se je koncert razvijal brez kakršnih koli zamud, kar je gotovo dobro spridevalo za organizacijo prireditve. Drugi dan, to je dvaindvajsetega maja, pa je bil manifestativni pohod telovadcev z zastavami na čelu od postaje do Delavskega doma. Štirinajst praporov je vihralo po cesti med hišami delavskega naselja Trbovelj, ki je pozdravljalo svoje prvoborce s cvetjem in vzkliki. Na zborovanju, ki je bilo nato na dvorišču Delavskega doma, je govoril doktor Tuma.

Takšno je bilo delo naše stare »Svobode«, je nadaljeval tovariš Pavšek, »vendar to, kar sem ti povedal, so samo suhi spomini brez tistega notranjega gibanja v naših srcih in naših glavah in brez vseh tistih malih in velikih skrbi, ki so nas spremljale na vsakem koraku. Oblast je zavirala naše delo, kjer je mogla in kolikor je mogla. Lezli smo iz ene finančne stiske v drugo. Ko smo poslali na mednarodno tekmovanje v Frankfurt naše telovadce, smo izpraznili svoje blagajne popolnoma. Ko smo imeli svoja gostovanja v revirjih, smo največkrat zaradi pomanjkanja denarnih sredstev hodili peš. Vendar tudi to je bil način vzgoje, prave, trde vzgoje delavskega razreda, ki se je

Ko sem šel 6. junija leta 1944 v službo, me je poklical k sebi godbenik Ernest Ačkun in mi stisnil v roke pismo. Ko sem začutil v roki pismo, sem postal nemiren. Stisnil sem, da je v pismu nekaj nenavadnega, kajti Ernest se je neprestano oziral okrog sebe in mi v kratkih besedah dopovedoval, naj pismo takoj preberem. Sinilo mi je v glavo, da bo pismo najbrž od partizanov, ki žele imeti tudi godbo na pihala. Ves dan nisem imel pravega miru. Po glavi se mi je podilo tisoče različnih misli. Čim sem stopil doma v kuhinjo, je žena takoj spoznala, da z menoj nekaj ni v redu. Silila je vame in slednjič sem ji povedal, da moram popoldne na sestanek.

Žena se je tega sporočila prestrašila in rekla: »Ali ni dovolj, da so spravili v taborišče vse moje sorodnike, sedaj hočejo pa še tebe?« Povedal sem ji, da se moram prej ko slej vendar oddoliti: »Vsi gredo, bom šel pa še jaz!«

Cepprav se ponašam z dobrim tekmo, mi ta dan kosilo ni dišalo. Nemiren sem se odpravil od doma proti Ravnam, kjer sem dobil tudi Ernesta. Skupaj nisva šla zaradi tega, ker sva se bala, da bi naju kdo izdal. V Ravnah sva se srečala s Povšetovim Tončkom, ki naju je vprašal, če greva tudi midva v partizane. Dejal je: »Meni lahko zapušta, saj grem tudi jaz in imam že vse pripravljeno v čebelnjakih«. Vseeno mi nisem zaupal; odgovoril sem mu, da gre Ernest k Lorberju popravljat konjsko opravilo, jaz pa da grem z njim.

Nisva še prišla na določeno mesto,

že sva bila obkoljena od petih partizanov. Nenadnega srečanja s partizani sem se za hip prestrašil, čeprav so bili to sami znanci. Brun Jože, kapelnik naše godbe, mi je povedal, da je dobil

nalog, da pripelje v partizane našo godbo, ki bo poslej godba VII. korpusa. Po krajšem razgovoru smo se sporazumeli, da bova z Ačkunom pripravila vse potrebno za odhod v partizane.

Naslednje jutro sem obiskal nekaj najbolj zanesljivih godbenikov in jim povedal, kakšna dolžnost nas čaka. Za popoldne smo sklicali godbeno vajo, na kateri smo se z vsemi godbeniki razgovarjali, kako bomo šli v partizane. Največ preglašev so nam delali instrumenti, ki jih je bilo skoraj nemogoče neopazno spraviti iz doline. Določili smo Volkerja in Ivana Pokleko, da sta šla na sestanek s partizani. Povedati sta jim morala, da nam ni mogoče spraviti velikih instrumentov v partizane. Za ta dan je bila sklicana tudi vaja, na kateri smo zelo nestrpno pričakovali odposlancev. Ko sta se slednjič le vrnila, sta povedala, da pridejo drugi dan terenci, ki bodo mobilizirali velike instrumente, mi pa bomo odrinili z njimi.

11. julija 1944.

Zjutraj sem šel v službo. Ni se mi ljubilo delati in sem se vlačil po lesnem skladišču kakor mokra vrana. Razmisli-ljal sem, od koga se bom težje poslovil: od žene ali od otrok. Prišel sem do sklepa, da bo ločitev težka od vseh. Vendar v partizane bom vseeno šel. Večkrat sem si zaželel vina, ki ga pa

ne bi dobil, če ne bi Praprotnikovi Mičiki povedal, da grem v partizane. Poleg tega, da mi je dala vina, mi je stisnila pod roko še pol litra ruma, ki smo ga pozneje z velikim zadovoljstvom »uničili«.

Prišlo je slovo. V prsih me je stiskalo, ko sem se poslavljaj od obokane žene in otrok, ki jim nisem upal povedati, da odhajam morda za vedno. Čez Logarjevo gmajno, nad Ano, mimo Guzejeve hiše, sem prispel v Mamule. Zagledal sem tri brate Guzeje, ki so čakali na tem mestu še ostale novince, ki pa jih na domeni sestanek ni bilo. Med tem ko smo praznili steklenico ruma, sem zagledal dva človeka, ki sta se zaskrbnjeno ozirala okrog sebe. Takoj se nam je zazdelo, da hočeta k partizanom. Zelo sem se začudil, ko sem ju spoznal. Nisem mislil, da bosta prišla k nam Herman Brun in Alojz Roglič. Ona dva sta se pa še bolj prestrašila, ker sta mislila, da sta padla v švabsko zasedo. Kmalu smo krenili in začela se je zame prava trnova pot. Šli smo preko Studenc, na Zreblov hrib, nato pa smo se spustili do ceste in spet zavili v hrib do vasi Ravne. Tu smo zagledali prve poštno oborožene partizane. Bila je Maljeva VDV četa, v kateri je bil tudi Kirnov Stane, moj bivši učenec. Pri Skletovem kozolcu smo našli zbrane že

vse godbenike z dvaintridesetimi instrumenti. Zanimivo je bilo njihovo pripovedovanje, kako so spravili instrumente iz doline. Ivan Pokleka je tedaj v lokalu dežural, nato pa je prišlo nekaj terencev, ki so pomagali nesti instrumente. Niso si mislili, da bodo brez težav lahko odšli iz doline. Tu nas je obiskal sekretar Lojze Ribič in imel z nami prvo politično uro. Nato smo krenili v Rečiški gozd. Tam so nam skuhali prav okusno juho. V tem gozdu sem bil kakor na žerjavici. Nisem se še navadil na partizansko življenje in neprestano smo se ozirali okrog sebe in čakali, kdaj nas bodo Nemci obkolili in postrelili. Vendar je bil ta strah neutemeljen. Zvečer so prišli voditi, nas postrojili v kolono, na kar smo odkorakali proti Mrzlici. Vendar me je stisnilo, kadar so vodili zavpili: »Tišina!« Takrat se mi je vselej zazdelo, da smo padli v švabsko zasedo.

14. julija 1944.

Prišli smo v Kamniško-zasavski odred. Tu smo ostali več dni. Čakali smo, kdaj bomo šli s transportom preko Save na Dolensko. 16. julija so prišli tudi zagorski godbeniki. Komandant odreda je želel, da bi zaigrali korračnico. Sredi igranja nas je ustavilo streljanje. Naglo smo se umaknili čez hrib v gozd, odred pa se je spoprijel z Nemci in jih kmalu prepodil naprej v Litijo. Nato smo odrinili proti Vačam, kjer smo imeli partizanski miting. Srce mi je zaigralo od veselja, ko sem zagledal slovensko zastavo s peterokrako zvezdo v sredini.

Iz partizanskega dnevnika

Napredna misel v Radečah

Napredna misel, ki je bila in je še danes najmočnejša v naših večjih industrijskih in rudarskih centrih, v Radečah ni bila tako življenjska in močna kot n. pr. v Trbovljah, Hrastniku ali Zidanem mostu. Pa saj so Radeče tipično mesto malomeščanstva in v njih je bil globoko zakoreninjen klerikalizem, čigar pojave opazamo še danes.

Industrija ni bila v Radečah nikoli posebno razvita, z edino izjemo papirniške industrije, toda tudi njeni delavci, ki so bili in so še danes na pol kmetije, so živeli svoje življenje, oddaljeno od sveta. Velika usnjarna, ki je nekoč obratovala v tem kraju, je po »zaslugi« nekdanjega župana preselila v Karlovac in poleg strojev in tovarniških naprav vzela s seboj tudi večino delavstva. Tudi zidanje novih tovarn je preprečilo tedanje županstvo izgovorom, »da potem tržani ne bodo nikjer imeli svojih gredi«. Tako so Radeče ostale brez industrije, majhno podeželsko obrtniško in trgovsko mesto, kjer sta se klerikalizem in liberalizem lasala za vpliv in oblast.

Ne mislimo pa, da napredna misel v Radečah ni našla svojega mesta. Napredno: bila je dokaj živa, toda dušila jo je vedno ali klerikalni ali liberalni režim. Toda v Radečah je že od nekdaj mnogo železničarjev in delavcev, ki

pripadajo izključno delavskemu razredu in prav ti so zanesli napredne ideje v politično mrtvo mesto in jih z vnebo in delavskemu razredu svojstveno borbennostjo širili dalje kljub zatiranju in preganjanju. Velika večina teh železničarjev in delavcev je bila včlanjena in je zelo aktivno sodelovala v »Svobodi« v Zidanem mostu, saj je bilo nekaj njenih voditeljev in propagatorjev iz Radeč. Velikostni izlet Svobode 1. maja 1919. leta je pokazal takratni radeški politični veljakom, kako globoko je že prodrla ideja Svobode, saj je tedaj vse zapustilo delo ter v sprejeto, vriskajoč in prepevajoč odšlo na veliko manifestacijo v Vrhnovo. To pa seveda ni ostalo brez posledic: režimi, ki jih je postavljala in vodila proslula beograjska čaršija, so z vsemi silami in sredstvi skušali zatreti idejo Svobode ter vsako napredno, socialistično miselnost sploh. Tem režimom so radeški politični veljaki seveda zvesto in vneto hlapčevali ter z vsemi sredstvi zatirali in dušili napredno miselnost.

Ideja socializma, ideja Svobode pa je živela dalje v srcih poštenega ljudstva, ki je težko čakalo, kdaj bo strlo okove, ki sta mu jih nadela nazadnjaška duhovna in posvetna gosposka. Dobro se še spominjam, da je nekaj moč v Radečah, če je nanesel pogovor na socialistične, napredno misleče ljudi, zanič-

ljivo in prezirljivo imenovalo »komuniste«, saj so tako krstili takrat vsakogar, ki je pokazal količnik drugačno miselnost, kot sta mu jo vsiljevala takratni režim in nazadnjaška fašistična politika vladajočega klerikalizma ali pa prenapeta miselnost nacionalistično-monarhističnega liberalizma.

Mladi rod, ki je takrat doraščal, je večino svojih mladih let preživel drugje v svetu, kajti v šolo se je moral voziti v precej oddaljeno Celje. Tu pa je na poti prišel v stik z drugimi dijaki, predvsem s sinovi delavcev in rudarjev iz revirjev in se od njih tudi navzel napredne miselnosti, katere sadovi so se pokazali v veliki narodnoosvobodilni vojni. Iz tega rodu je izšlo mnogo borcev in aktivistov, ta mladi rod je tudi doprinesel svoje krvave žrtve na oltar svobode.

Narodnoosvobodilna vojna je napravila konec hlapčevanju nazadnjaškim političnim silam stare Jugoslavije, zbudila in dvignila ljudstvo v boj za svobodo, zdrnila napredne ideje, ki so skrite v srcih delovnih ljudi čakale na svoj veliki dan. V teku te bitke so tudi tisti mladeži in omahljivci, ki so se iz strahu za košček kruha potuhnili in hlapčevsko udingali razrednim sovražnikom delovskega gibanja, spoznali, da jim more prinesiti rešitev in svobodo samo napredno, socialistično gibanje pod vodstvom KP — in vse ljudstvo je na njeni strani odločno stopilo v krvavo bitko za politično in duhovno svobodo.

Kulturno življenje, ki so ga nekoč usmerjale takratne politične sile, kljub vsem naporom napredne mladine ni moglo najti pravilno pot. Našlo pa jo je po naši osvoboditvi in je danes že na lepi višini. S svojim delom služi ljudstvu v naporih za izgradnjo socializma.

Na zlet društev »Svobode« v Trbovljah, to veliko manifestacijo zmage napredne misli, manifestacijo zmage in moči delavskega razreda, so se napredne Radeče vsestransko dolgo in temeljito pripravljale in bodo na zletu aktivno sodelovale z vsemi svojimi silami ter tako dokazale, da so kljub silam, ki so v preteklosti zavirale in dušile svobodni razvoj in uresničenje naprednih idej, našle razredno socialistično misel in pot v srca svojih prebivalcev, da je v njih sveta in živa. Takrat bomo povedali vsemu svetu, da bomo še vnaprej, kot smo doslej, zastavljali vse svoje moči, da pod vodstvom naše velike Partije ohranimo politično in duhovno svobodo in čimprej uresničimo cilj velike osvobodilne borbe — socializem. V. M.

znan obraz Orjunašen, ki so bili tudi v Trbovljah. Dobro se spominjam, da je v tretji orsti parterja sedel visok dalmatinski študent, ki je bil zastavonoša akademike Orjune, ker sem ga na dan spopada 1. junija 1924 videl na postaji v Trbovljah.

V gledališču je vladalo oba pečera slavnostno razpoloženje. Po vsaki sliki so igralci doživeli buren aplavz. Najbolj je očala 3. slika, spopad z Orjuno v Trbovljah, ki je bila res mojstrsko podana. Z režijo »Križe« je to. Kreft stopil prvič pred široko javnost in tudi uspel.

Uprizoritev »Križe« v tistih časih je bila veliko revolucionarno delo ljubljanskega proletariata. Razumljivo je, da vladajočim to ni bilo pogodu, zaradi česar je policija vsako nadaljnjo uprizoritev te igre prepovedala. Pri njej so sodelovali med drugim: Edvard Kardelj, Franc Kimovec-Ziga, Isop, Biteznič, Pretnar, Klinčeva Zinka in Zora Kneždova ter še mnogo drugih, katerih imen se ne spominjam več. Precej jih je padlo v NOV, ali pa so umrli v internaciji. Izdajalce med njimi ni bilo. Z mnogimi sem se srečal o partizanih na raznih pohodih, kjer smo v kratkih urah počitka obujali spomine na »Križe«.

Po 24 letih nastopam z veseljem spet o tej igri, ker so besede njenega pisca, to. Rudolfa Golouha, ki jih je spreporil po revolucionarnem uredniku Ivanu: »Ko bodo stroji naša last, last delavstva, ne bo na svetu več tiranije in tudi bode ne bo več« postale o naši socialistični domovini stvarnost.

Obisk pri Rudolfu Golouhu avtorju »Križe«

Glavna gledališka prireditev na zletu »Svobode« v Trbovljah bo Golouhova »Križa« na prostem. Ta socialna drama v šestih slikah nam riše boj slovenskega delavca proti kapitalističnemu izkoriščevalcu. Zaradi gospodarske krize in nesramnega izkoriščanja proletariata se delavsko gibanje zaostrojuje. Prišlo je do velikih stank v Sloveniji in do krvavega spopada z Orjuno v Trbovljah. Mnogi slovenski delavci so odšli v tujino za kruhom...

Golouhova »Križa« je nekak prerez delavskega gibanja v Sloveniji v letih po prvi svetovni vojni. V tem gledališkem prikazu bo našel delavec perno podobo samega sebe in vztrajnega borca za boljšo, srečnejšo prihodnost, — videl bo v njej spekulante na njegov račun, kapitaliste, zanešene nacionaliste in trpečo množico.

Pisatelj »Križe« je želel s svojo dramo oliti delavcem moči za vztrajen in

položaj slovenskega delavca, zlasti pa trboveljskih revirjev. Pravo tako dobro so mu bili poznani dogodki z Orjuno, kajti doživljal jih je z rudarji, poznal je stališče TPD do rudarjev. Račno to mu je dalo idejo in material za »Križo«, ki je pravo zaradi svoje resničnosti doživela tolikšen uspeh.

Rudolf Golouh se je rodil leta 1889 v Kopru. Mati je bila doma iz Kobari, oče pa iz Sapinske doline. V svoji mladosti je živel v Trstu in je pripadal najbolj ekstremnim delavskim prslam. Že v rani mladosti je začel s častnikarstvom. S 17. leti je osnoval v Trstu skrajno levičarski, revolucionarni list »Germinal«. Ime je vzel po romanu francoskega pisatelja Emila Zolaja. List je izhajal v italijanskem jeziku. Po 6 mesecih mu je policija list prepovedala, nato pa je osnoval list »Germes«, kar v francoskem jeziku pomeni klico,

Prizor iz uprizoritve »Križe« v ljubljanski Drami leta 1928, v kateri je nastopil tudi to. Edvard Kardelj (ki ga kaže puščica)

trd boj z močnim sovražnikom in jim dati vero v končno zmago.

Drama »Križa« je bila prvič uprizorjena v ljubljanskem Narodnem gledališču leta 1928. Režiral jo je Bratko Kreft. Pri uprizoritvi so sodelovali: to. Edvard Kardelj, takrat še študent, nadalje to. Franc Kimovec-Ziga in še nekaj drugih revolucionarnih študentov. Policija je že pred uprizoritvijo cenzurirala nekaj prizorov — pohod Orjune v Trbovlje in uboj Fakina. Toda takoj po predstavi je tedanje komunistično glasilo objavilo te prizore.

Gledališče je bilo ob vsaki predstavi nabit polno. Po več sto ljudi je ostalo brez ostopic. Igralci so po vsaki sliki doživeli buren aplavz. Toda policija je po tretji predstavi prepovedala nadaljnje uprizorjanje igre. »Križa« pa je vendar kljub temu močno učinkovala na ljubljanske delavce, saj so v njej videli samega sebe.

»Križo« so uprizorili tudi v Mariboru, režiral pa jo je sedanji član slovenskega gledališča v Trstu, to. Babič.

Ta drama je izšla v knjigi nekoliko pozneje, ohranila pa se je le v dveh, treh izvodih, kajti o kolikor ni bila takoj razprodana, jo je policija plenila iz izloženih oken in jo uničevala.

Zaradi »Križe« je bila v Ljubljani sodnijska obravnava proti tedanjemu odgovornemu uredniku komunističnega glasila, ker je jasno prikazal, kdo je mišljen pod »Stempiharjem«, ki tako oblasno nastopa v drami. Obravnava se je dolgo vlekla, odide pa je urednika obsodilo.

Kdo je pisec te drame? — Stari Trboveljčani ga dobro poznajo. Spominjajo se ga, kako je po prvi svetovni vojni prihajal v Trbovlje na delavsko shodo, kjer je imel predavanja, pravo posebno pa je ostalo delavcem v spominu njegovo predavanje o pariški komuni, ki je med revolucionarnimi delavci rodilo svoj sad. Po zaloških dogodkih so trboveljski rudarji izvedli veliko, revolucionarno akcijo v trboveljski dolini, poznano pod imenom »Tridnevna republika«. Revolucionarni rudarji so zasedli pošto, občino in železniško postajo ter nagnali žandarje. Držali so se tri dni, ker je kmalu nato pojašilo iz Ljubljane razglašeno in pozaprla mnogo ljudi. Dobro je poznal

brstenje. V dveh letih je pod raznimi imeni izdal šest listov, ker jim policija zaradi njihove revolucionarne vsebine ni dopustila dolgega življenja. V tem času je bil večkrat zaprt.

Nato je začel pisati v slovenske delavske in strokovne liste, kot na primer Rdeči prapor, Zarja, Kooinar in še druge liste. Kasneje je bil ustanovitelj in urednik cele vrste slovenskih delavskih glasil in revij, kar jih je bilo do druge svetovne vojne. Bil je med ustanovitelji »Demokracije«, s katero je mladina v prvi svetovni vojni nastopila revolucionarno pot v takratni socialistični stranki. Po prvi svetovni vojni je ustanovil in bil glavni urednik »Napreja«.

Ustanovil je »Svobodo«, glasilo društva »Svoboda«, ki je v manjšem obsegu postala mesečna revija in so nanjo dopisovali najbolj napredni slovenski pisatelji in inteligenti. Revija »Svoboda« je bila veren odraz žilbejnja, ki se je odvijalo v društvi »Svoboda«. Bil je tudi ustanovitelj društva »Svoboda« v Ljubljani in njegov predsednik več let.

Drama »Križa« je napisal leta 1927. Pravo tako je napisal še druga gledališka dela, tako na primer »Komedija sedanosti« (1929), ki je zasmehovala tedanje Zvezo narodov, živalsko komedijo »Od zore do mraka« (1930), ki ironizira fašizem, »Krisalido« (1938), pesniški igrokaz in še vrsto esejov in publicističnih člankov. Bil je vedno delavski pisatelj, organizator in novinar.

Ko sem ga pred dnevi obiskal v Ljubljani, kjer sedaj živi, me je prosil, da pozdravim vse stare in mlade borce v Trbovljah, ki jim želi vse dobro.

B. S.

»Njih misel je bila prava: ne bele krizanteme na oguljen frak — rdeč nagelj na kamižolo! Ne boj se, narod se ne dá oslepiti, ne dá si zavezati oči!

Cankar, Bela krizantema

Po 24 letih bo spet nastopil v »KRIZI«

RAZGOVOR S TOV. KARLOM MALOVRHOM

Ko je okrog leta 1907 nekaterim zapadnim rudarjem v Hrastniku uspelo ustanoviti Konsumno društvo rudarjev in iztrgati binši TPD stažbo, v kateri je še danes Delavski dom, so hrastniški rudarji dobili svoje kulturno in gospodarsko središče. V tej zgradbi so imeli svojo trgovino ter sedež strokovnih in političnih organizacij. Sedanje dozorano so preuredili leta 1910 in nekako o tisti čas moramo postaviti tudi pričetek intenzivnega dela na torišču doiga delavske kulture v Hrastniku. Rudarji so si ustanovili svoj rudarski peoski zbor, ki je že po nekaj mesecih nastopil na svojem odru, ki so si ga člani sami uredili. Pri zboru so si ustanovili tudi dramski odsek ter se naučili kot prvo igrati enodejansko »Nemško ne znajo«, pri kateri bi moral nastopiti tudi moj oče. Okrajni glavar v Celju pa je uprizoritev prepovedal, češ da ima protidržavno vsebino, ker se v igri ironično prikazuje jezikovna brezpravnost Slovencev.

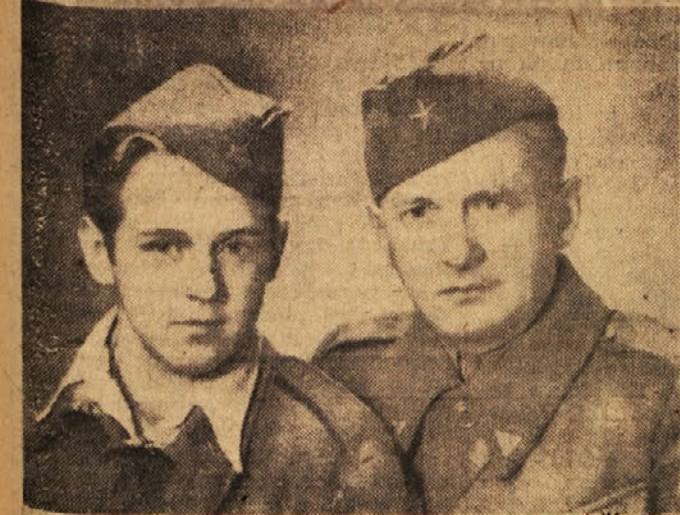
Ta prvi poskus dramskega nastopa rudarjev ni uspel, pač pa so istega leta

Hrastniku. Kot srednješolec sem se oclanil v ljubljansko Svobodo in pozneje v Delavski oder, pri katerem sem igral v raznih igrah. Moj prvi režiser o Ljubljani je bil Stanko Biteznič. Člani tega odra so bili večinoma delavci ljubljanskih tovarn in nekaj levo usmerjenih dijakov. Nekako v začetku leta 1928 je to. Kreft, ki je bil član odra, prišel z načrtom, da bi uprizorili Golouhovo »Križo«, in sicer v proslavo 1. maja. Preozel je režijo in igrati smo se začeli pestno učiti. Strokovne organizacije so prisločile na pomoč in zaključile delavstvo o obratih, tako da smo kmalu imeli zadostno število igralcev na razpolago. Vaje so bile deloma v Delavski zbornici in na podstrežju železničarskega doma, nazadnje pa tudi v gledališču. Pripomniti pa moram pri tem, da so nam šli gledališče in posamezni igralci glede garderobe, rekvizitov in drugega zelo na roko. Bilo je mnogo dela, toda to. Kreft je veliko množico ljudi, ki so po večini prvič nastopili, spili tako, da je z njimi upal nastopiti v ljubljanski Drami. Delo pa mu je bilo olajšano zaradi tega, ker so se sodelujoči pseh napovedanih vaj udeleževali točno in polnostopno. Vladala je zavestna disciplina, ker so bili vsi igralci z veseljem in srcem pri stvari.

Delo je bilo nastudirano, vendar pa tri dni pred nastopom nismo vedeli, če ga bomo smeli uprizoriti. Policijski direktor je odobritev zavlačeval. Šele na intervencijo in s poročstvom raznih funkcionarjev je igrati odobril pod pogojem, da črtamo zadnji prizor 3. slike, ko Orjunaš streljajo Fakina.

Na dan uprizoritve je bilo gledališče nabit polno, prav tako pri repriji. Igre pa niso prišli gledat samo delavci iz Ljubljane, marveč tudi iz Jesenic, Kranja, Trbovelj in Hrastnika.

Med gledalci smo opazili tudi precejšnje število meščanov, marsikakšen

Karel Malovrh in njegov sin

uprizorili žaloigro »Mlinar in njegova hči«, pri kateri je sodeloval med drugimi tudi pokojni Ule iz Zagorja in pri kateri sem kot osemletni otrok tudi sam prvič nastopil. S tem sem tako rekoč postal član dramske skupine in sem sodeloval v njej vse do konca prve svetovne vojne. Tudi pozneje o počitnicah sem nastopal v okviru Svobode v

pečana; slednja dva sta kot godbenika ostala pri nas. V Sv. Mihaelu, kjer smo se za dalj časa ustavili, smo skupno s podoficirsko šolo priredili miting; zlasti smo se razveselili, ko smo zaigrali komad »Lovci na Triglavu«. Nikoli se mi ta skladba ni zdela tako lepa, čeprav smo jo pogosto igrali.

25. julija 1944. Boji se ugodno razvijajo. Rusi 80 km od Varšave. V Nemčiji totalna mobilizacija.

26. julija 1944. 30. obletnica prve svetovne vojne. Vreme lepo. Poslali so nas v glavni štab, ustavili smo se v Črnomlju, kjer smo kljub utrujenosti priredili koncert. Poslušale so ga ugledne partizanske osebnosti.

28. julija 1944. Igrali smo ob razvitju partizanske brigadne zastave in nato prvič v partizanih korakoma igrali koračnice. Popoldne smo odrinili v Belo krajino, kjer smo se ustavili blizu Črnomlju. Tam se je že nahajala godba Glavnega štaba. Mojo pozornost je pritegnil visok porušeni most s tremi štrlečimi oboki, trije pa so bili porušeni, v dolinici pa je ležal tovrni vlak. Proti večeru smo šli v Črnomelj v gledališče. Gledali smo igrati »Težka ura«, ki mi je zelo ugajala.

31. julija 1944. Ves dan dežuje, Rusi so pred Rigo. Prve njihove divizije so prekoračile prusko mejo. Zavezniki so ujeli 10.000 Nemcev s popolno opremo. Ves julij je v znamenju invazije.

7. avgusta 1944.

Pet naših godbenikov je šlo z godbo Glavnega štaba na parado Gubčeve brigade, ki je prišla iz Semiča v Črnomelj. V brigadi je bilo tudi precej Stajercer, med njimi tudi rojaki: Alojz Pirc, Stanjo Babič, Janko Urlep in Janko Mejac.

17. avgusta 1944.

Na novo je bila formirana godba VII. korpusa. Nam so odvzeli osem godbenikov in jih dodali godbi glavnega štaba, medtem ko so se nam priključili vsi godbeniki iz Zagorja. Postali smo žalostni, ker smo zvedeli, da je v zasedi padel naš dobi zavedni tovariš godbenik Adolf Podpečan, ko je šel v Hrastnik po nove instrumente. Nismo mogli verjeti, da je to res.

27. avgusta 1944.

Ta dan se mi bo posebno močno vtisnil v spomin. Vrnili se je Slavko Guzej, ki je bil v Hrastniku. Od doma nam je prinesel razne majhne zavojčke. Najsrečnejši je bil France Gračner, ki mu je žena poleg drugih stvari poslala tudi pisemce. Tudi jaz sem dobil majhen zavojček. V njem so bile tako zaželene cigare in sukanec. Vendar pa tistega, česar sem najbolj pričakoval, nekaj vrstic od žene in otrok, nisem dobil. Ne vem, kolikokrat sem preobrnil papir, ogledoval zavitek, mislil sem, da je na njem kaj zapisano, vse zaman. Zadovoljiti sem se moral pač z Gračnarjevim pismom. Slavko nam je tudi povedal, kako je padel Dolfi. Naj mu bo lahka zemlja slovenska, padel je kot žrtev fašizma za slovenski narod.

29. avgusta 1944.

Predno zaključim doživljam iz Bele krajine, moram omeniti še, da so bili Rožanci z nami zelo prijazni. Ker jim je primanjkovalo moških, so naprosili tudi nas, da smo jim pomagali pri delu. France Guzej je imel svojo skupino koscev, v kateri sem bil tudi jaz, čeprav nisem znal kositi. Rekli so mi, da bodo enega že nekako preživeli. Vsak večer so pele kose, nato pa so nas kmetje pogostili. Večkrat smo tudi zapeli.

30. avgusta 1944.

Tudi v Črnomlju smo se ob dobri kapljici razveselili. Tu me je nek kmečki očka skoraj užalil. Čeprav sem star že štirideset let, mi ni bilo vseeno, ko mi je med pogovorom dejal: »Oh, da bi bilo enkrat vojne konec, kajne očka!« — »Kaku pak«, sem mu jezen odgovoril. Vsi moji tovariši, ki so razumeli mojo užaljenost, so prasnili v smeh. Morda so me brke napravile tako starega. Od tistega dne vem, da sem že star.

(Nadaljevanje sledi)

Gospodarski razvoj trboveljske mestne občine od leta 1945 do danes

Oglejmo si Trbovlje takoj po vojni leta 1945 in danes, pa bomo takoj opazili razliko in to še: kakšno razliko! Ko je leta 1945 nemška soldateska zapuščala Trbovlje in zraven v osemstih jezi divjala, so ostale Trbovlje na pol razdirane in zamazane. Toda glejmo: zavedni trboveljski ljudje so pljunili v roke ter začeli graditi, ustvarjati. Zrasle so nove Trbovlje, takšne, kot so danes, Trbovlje — mesto novega delovnega poleta, novega duha delovnega ljudstva.

Takoj v maju leta 1945 se je tedanji ljudski odbor lotil gospodarske izgradnje mesta ter kljub pomanjkanju gradbenega materiala, denarnih sredstev, delovne sile in podobnih težav začel ustvarjati, graditi. Naprej se je lotil obnove vojnih spomenikov, in to obnove osnovne šole v Zgornjih Trbovljah, ki je bila med vojno ob bombnem napadu na pol podrt. Strešno ogrodje je bilo treba napraviti novo, preskrbeti strešno opako, popraviti učilne sobe, nadomestiti razbite šipe, vrata, kupiti sodobno šolsko opremo, razen tega je bilo treba šolo tudi zunaj temeljito popraviti. Tudi zadnjo oviro, nakup potrebnega električnega materiala, je ljudski odbor premagal. Šola je bila spet pripravljena sprejeti male solarčke. Takoj nato se je začela obnova osnovne šole na Vodah, ki jo je okupator spremenil v vojaško kasarno in jo s tem tudi primerno zamazal. Treba jo je bilo prepleškati zunaj in znotraj, vendar je bilo tudi to delo opravljeno v najkrajšem času. V naslednjem se je začelo z obnovo tretje šolske stavbe, t. j. trboveljske gimnazije. Ta sicer ni bila v tako razpadajočem stanju, vendar je bila tudi ta zapuščena in zamazana, ker jo je okupator delno uporabljal kot kasarno. Treba je bilo prečistiti celo gimnazijsko poslopje, nato ga pa še ograditi. Tudi prepleškali so šolo v celoti, ji popravili tla, okna in vrata.

Stanovanjski problem je bil tudi takoj po vojni zelo pereč, kar pa ni nič čudnega, saj so stari oblastniki vedno gledali, da so iz Trbovelj izmoli čim več denarja in ga odnesli drugam, niso se pa prav nič brigali, da bi ljudem, ki so garali za te mo-

so spremenili v poslovne namene zaradi tega, ker se je takratni OLO Trbovlje razširil ter je bil MLO Trbovlje prisiljen poiskati si svoje uradne prostore drugje. Začeli so tudi z obnovo nekdanje Fortejeve hiše na Vodah, ki je bila med vojno poškodovana in razstreljena. Dediči pokojnega Forteja zaradi pomanjkanja denarja niso začeli z obnovo te hiše, zaradi česar jo je prevzela mestna občina, ki je l. 1946 sklenila obnovo pritličnih prostorov, ki jih je preuredila za brivnico in slaščiarno. Pozneje pa se je s pomočjo rudniške uprave v Trbovljah v tej hiši obnovilo in dogradilo še I. in II. nadstropje, ki sta bili spremenjeni v stanovanjske prostore, ki jih sedaj uporablja Svet za notranje zadeve pri OLO Trbovlje za svoje uradne prostore. Ravno tako uporablja pritlične prostore te stavbe, namenjene za slaščiarno, uprava Ljudske milice za svoje uradne prostore.

Tudi s preurejanjem gostilniških prostorov v Trbovljah so pričeli. Najprej je MLO Trbovlje prevzel v svojo oskrbo gostilniške prostore pri Završku v Refju št. 8. Obnovili so gostilniške prostore in prenočišča. Uredili je bilo treba kletne prostore, vse prepleškati, položiti tla v kuhinji. Nato je prišla na vrsto gostilna Volker, katera je bila na novo prepleškana, na dvorišču pa urejeno novo stranišče z greznico. Preuredili in prezidali so se gostilniški prostori Delavskega doma na Tereziji. V tej stavbi so bili v pritličju popolnoma na novo preurejeni gostilniški prostori, ker stari niso več ustrezali povečanim zahtevam. V gostilni Počivavšek so se izvršila manjša popravila, hkrati pa se je priskrbelo primerno novo pohištvo.

Takoj po vojni so začeli z zidanjem stavbe za osnovno šolo na Sv. Planini (Partizanskem vrhu). To šolo pristevamo danes med najmodernejšje šole našega podeželja. Pri gradnji te šole je bilo treba premostiti razne ovire, kakor na primer pomanjkanje gradbenega materiala, težko dostopen teren in podobno, vendar pa je bila ta šola

meljito popravili tržniške ute zunaj in znotraj, tako da res ustrežajo gospodarsko-sanitarnim predpisom.

Tudi ureditvi vrtarstva so posvetili po vojni veliko pazljivost. Tako je leta 1948-49 mestni ljudski odbor prevzel vrtinarijo Kuhar v Trbovljah z vrtno in inventarjem. Stare vrtarske naprave so obnovili. Vrt se je znatno razširil. V mestni vrtinariji gojijo razno povrtnino, zelenjavo in razne cvetlice. Ta vrtinarija izdeluje lepe šopke ter okusne cvetlične aranžmaje. Mestni

bo mogoče tako kmalu pozabiti in nadomestiti, saj so bila ponekod polomljena najlepša drevesa.

Vprašanje zase je mestno pokopališče, ki obstoji že od leta 1875 in leži na lepem zemljišču v neposredni bližini OLO Trbovlje. Vendar pa to pokopališče danes ne ustreza več trboveljskim potrebam in prilikam, ker je prvi prenapolnjen, drugi pa leži v sredini obljubljenega mestnega središča. Mestni pogrebni zavod se poslužuje sedaj tudi pokopališča na Golovcu, ki

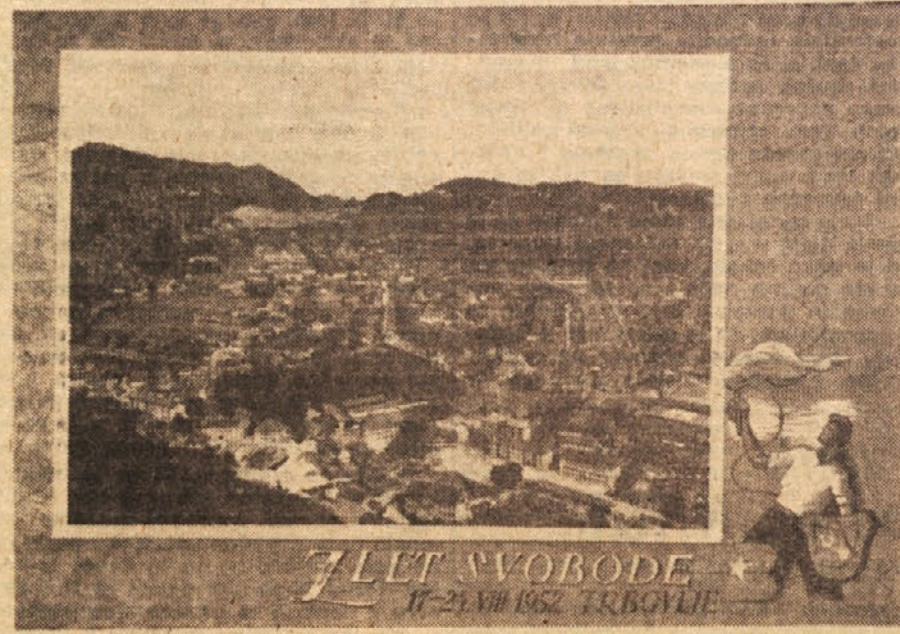
Lansko leto pa so začeli v Trbovljah gigantno delo — pričeli so z gradnjo prve etape trboveljske glavne ceste od Vod do Dimnika v Lokah, česar pred vojna Jugoslavija ni zmogla. Kar so imeli tedanji ljudski poslanci samo na jeziku, to je sedaj ustvarilo trboveljsko ljudstvo na pobudo mestnega ljudskega odbora. Vsem Trboveljčanom se je že čestokrat zgodilo, da so prišli domov, ali prašni ali pa poškopljani z blatom na glavni cesti. Prav zaradi tega se pač vsi Trboveljčani veselijo izgradnje nove, tlakovane ceste. Za enkrat je izgotovljena prva faza te ceste, namreč sektor od Vod do gostilni pri Dimniku.

Ta del ceste je bilo treba skoro popolnoma rekonstruirati, izravnati ovinko, izenačiti vzpone, asfaltirati in napraviti hodnike za pešce, zidati oporne zidove itd. Ta del ceste bi bil lahko že prej zgotovljen, če ne bi graditelji ovirali pomanjkanje finančnih sredstev. V drugi fazi tega načrta, to je graditvi ceste od Vod proti železniški postaji bo treba podreti hišo, v kateri ima svoje prostore sedaj Mestno trgovsko podjetje, da se odpravi oster cesti ni ovinek. Prekriti bo treba Trboveljsko od rudniškega gasilskega doma do postaje Ljudske milice. Koliko dela in truda je bilo treba vložiti za izgradnjo prve etape trboveljske glavne ceste, lahko vsak vidi, če pogleda skopčavanje teh del.

Če preidemo sedaj k razvoju mestnih podjetij v Trbovljah, lahko vidimo, da so bila podjetja, trgovine, gostilne in podobno do nedavnega večinoma v rokah zasebnikov in da tem podjetnikom, trgovcem, gostilničarjem blaginje delovnega ljudstva ni bila ravno pri srcu, ker so se pač brigali v prvi vrsti za svoj lastni mošnjiček. Šele leta 1945 se je z nacionalizacijo teh podjetij začel razmah mestnih gospodarskih podjetij, tako da jih je danes že kar lepo število. Nekatera teh podjetij, na primer mestno mizarstvo, se kar naravnost gigantno razvijajo, saj se gradi veliki moderni obratni prostori. Edina senčna plat so gostinska podjetja, ki ne pridejo nikamor s slepe ulice. Upamo da bo sedaj ob močnem vodstvu uspelo rešiti tudi to vprašanje, da nastopijo ti obrati pot rentabilnih podjetij hkrati pa ustanov, ki bodo res skrbela za dobro in solidno postrežbo trboveljskega prebivalstva, kjer bi bilo pač želeli, da se to zgodi čimprej. Tukaj je potrebno v prvi vrsti strokovno osposobiti obrate pa osebe, ki bi imele resnično socialistično, to je kulturno odnos do gostov. — Posebna pozornost se posveča trboveljskim menzam, vendar pa se ni mogoče z nobeno pohvaliti razen t. okrajno menzo, ki ob podpori OLO Trbovlje in mestne občine skrbi za solidno prehrano lepega števila trboveljskih uslužbencev in delavcev.

Pri razvoju Trbovelj je treba omeniti tudi gradnjo stanovanjskih blokov, ki jih gradijo trboveljska podjetja, kakor na primer cementarna, elektrarna, rudnik in Strojna tovarna »Miha Marinko«. Med gigantna dela v Trbovljah smemo šteti gradnjo velikih novih tovarniških objektov Strojne tovarne »Miha Marinko, ki bo postala drugi slovenski Litostroj. — Omeniti smo samo gospodarsko dejavnost trboveljske mestne občine, in se to samo v glavnih, skopih obrisih. — o kulturno-prosvetnem delu v Trbovljah pa se bo lahko vsak sam prepričal z obiskom festivala delavskih kulturnih društev »Svobode« v Trbovljah.

In če pogledamo nazaj v leto 1945, rečemo lahko, da smo v teh letih dobili v Trbovljah kar 167 novih stanovanjskih hiš in 3 nova upravna poslopja. Mirno lahko trdimo, da Trbovlje delajo.

Spominska razglednica ob zletu »Svobode«

ljudski odbor je prevzel tudi občinsko zemljišče, ki obsega razne njive, travnike in sadovnjake. Del tega zemljišča so izročili najemnikom proti minimalni najemnini. Na nekaterih parcelah so zrastle tudi prav čedne delavske hišice. Takih stavbnih parcel je danes okrog 41. Posamezne merijo 400 do 1000 kv. metrov. Travnike in pašnike izkorišča sama mestna občina, ker potrebuje veliko sena za živino v svojem gospodarstvu.

Tudi gozdom so posvetili veliko pozornost. Bivši obč. gozdovi so merili v začetku 42 hektarov. Danes so nekaj manjši, ker jih je nekaj odvzela bivša Glavna uprava za gospodarstvo in jih dodelila gozdnemu gospodarstvu v Ljubljani. Mestna občina je morala bojevati z gozdnim gospodarstvom pravi boj, da je lahko obdržala še naprej svoje gozdove, ki so ji krvavo potrebni za njeno gospodarstvo. Okupator je mestne gozdove neusmiljeno izkoriščal, ni pa skrbel, da bi jih ponovno zasadil. Tako je bilo po vojni posajeno preko 30.000 novih mladih dreves, ki danes lepo rastejo. Nekateri gozdne parcele, ki so bile leta 1942 do golega posekane, je bilo treba spremeniti v travnike, ker spričo neusmiljenega izkoriščanja ni bilo več možnosti za novo gozdotje. Precej zahvale zasluži šolska mladina, ki je sodelovala pri pogozditvi izsekanih gozdov. Tudi večina trboveljskih gozdnih posestnikov ne pozna bistra in namena ureditve gozdnega gospodarstva, zaradi česar je bilo treba seči po prisilnih ukrepih. Čiščenje in trebljenje gozdov se vrši pod strokovnim vodstvom vsake leto. Opazila so se tudi legla smrekovega lubadurja, ki se je pojavila tudi v mestnih gozdovih, vendar so večje okužbe preprečili z energičnimi ukrepi mestne občine. V letu 1951/52 je povzročil sneg mestnim gozdom precejšnjo škodo, ki je ne

pa ne ustreza zaradi prevodenih tal. Zato so mestni očetje že leta 1946 začeli razmišljati o zgraditvi novega pokopališča, vendar je izvedbo tega načrta preprečilo pomanjkanje denarja. Leta 1952 pa je to vprašanje postalo spet aktualno. Kupljeno je primerno zemljišče v tako imenovanem Vauhovem dolu. Ta prostor, ki je določen za novo pokopališče, je suh, tudi njegova lega ustreza. Prostor za novo pokopališče je oddaljen od naselja 400 do 800 metrov.

Treba bo urediti tudi mestno kopališče, ki je bilo zgrajeno že v stari Jugoslaviji. Kopališče je takrat zadostovalo trboveljskim potrebam, danes pa je premajhno zaradi pomnožitve prebivalstva. Takoj leta 1945 je mestni ljudski odbor obnovil kopališče, vendar ga ni mogel modernizirati zaradi starih naprav. Sedaj je v načrtu zgraditev novega modernega kopališča, to pa v bližini stadiona oziroma Fiskalnega doma. Želja Trboveljčanov pač je, da se ta načrt realizira in da ne ostane samo na papirju.

Tudi trboveljske ceste je treba obravnavati. Poglejmo zapuščeno staro občinsko cesto ter današnjo cesto, pa bomo takoj opazili razliko. Takoj leta 1945 je mestna občina odredila, da se morajo vse občinske ceste počistiti. Bili so najeti cestarji, ki morajo skrbeti za čistočo trboveljskih cest. Na raznih krajih so zgradili novo kanalizacijo, ceste so se popravile. Za vzdrževanje mestnih cest je bilo letno porabljeno 352.600 kub. metrov gramoza. Leta 1947/48 so zgradili 153 metrov nove ceste s kanalizacijo od OLO Trbovlje do mrtvašnice. Veliko škodo je povzročil mestnim cestam protokletka leta dež, ki je ponekod odnašal gramoz s ceste v jarek. Na Vodah so od upravnega poslopja Strojne tovarne »Miha Marinko« do mostu pred osnovno šolo razširili in tlakovali cestni prostor.

Kako so se začele zletne slovesnosti v Trbovljah

»Trbovlje — Trbovlje...« — Pod tem naslovom je Ljubljanski radio objavil za preteklo soboto popoldne reportažo, ki je pomenila nekaj neoficijalni začetek zleta »Svobode« v Trbovljah. To reportažo so snemali ves teden ob sodelovanju vseh kulturnih skupin v Trbovljah in je prikazovala življenje rudarja od začetka rudnika do danes. Obsegala je dva dela. V prvem so bili originalni posnetki v jami, kjer najde naš rudar tudi ob svojem trdem podzemeljskem delu dovolj časa za humor — drugi del reportaže pa nam je prikazal kulturno-prosvetno dejavnost rudarja v njegovem prostem času. Skratka: nudila nam je prežet rudarjevega vsakdanjega življenja.

V nedeljo, 17. avgusta, pa je bila oficialna otvoritev zletnega tedna »Svobode«, v katerem so se dan za dnem vršile prireditve delavskih kulturnih društev okraja Trbovlje, ki bodo dosegle svoj višek v soboto, 23. avgusta, ko se bo vršil v Trbovljah ustanovni kongres Zveze delavskih kulturnih društev »Svobode« Slovenije, zvečer pa bodo izvedli člani gledališča Svobode-center v Trbovljah Goluhovo »Križo« na prostem, in v nedeljo, 24. avgusta, ko bodo nastopile združene kulturne skupine iz vse Slovenije, poleg njih pa bodo nastopili tudi naši rojaki iz Francije, ki so prišli v domovino, da se udeležijo tega velikega zleta.

Otvoritev se je začela ob pol 6. uri zvečer z državno himno, ki jo je zaigrala hrastniška godba na pihala. Po himni je gov. Pavle Kovač, predsednik glavnega zletnega odbora v kratkih in jasnih besedah obrazložil pomen zleta »Svobode« za današnje delavsko

kulturno poslanstvo, dotaknil pa se je tudi zgodovine bivših delavskih kulturnih društev »Svoboda«. Tov. Kovač je poudaril, da so rudarske Trbovlje ponosne, da so si delavska kulturna društva izbrala za svoj zlet Trbovlje, ki imajo bogato proletarsko, kulturno in revolucionarno tradicijo. Izrazil je željo, da bi udeleženci zleta ponesli napredna hotenja za kulturni dvig delovnih množic v svoje kraje in tam ustvarili kulturna središča — žarišča za prosvetljevanje naših delovnih ljudi.

Po govoru predsednika so pričele izvajati svoj program godbe iz Hrastnika in Zidanega mosta, ki so odlično odigrale svoj spored, medtem ko je slabo vreme preprečilo nastop ostalim godbam, ki so nato odšle v rudniško restavracijo na skupno vajo za glavni zletni dan, kjer bo nastopilo 26 godbenjakov.

Teden zleta »Svobode« je bil s slovesnostjo odprt — o uspehu nadaljnjih prireditev pa bomo še poročali.

Spomin na izlet hrastniških svobodašev v Seonico

Otooritev zleta na trboveljskem stadionu

gočnike, preskrbeli najosnovnejše — to je človeku primerna stanovanja.

Takoj po osvoboditvi se je takratni ljudski odbor lotil popravila ob bombardiranju poškodovanih občinskih hiš v Zgornjih Trbovljah in sicer hiš št. 1, 4, 14 in 16 ter zraven spadajočih gospodarskih poslopj. Najbolj sta bili poškodovani hiši št. 14 in 16. Na obeh stavbah je bilo treba napraviti popolnoma novo podstrešje, nadalje nova okna in vrata, nato pa električno instalacijo. Te hiše so bile leta 1946 usposobljene za vselitev. Skoraj istovrstno z obnovo omenjenih stanovanjskih hiš se je ljudski odbor lotil obnove bivšega Društvenega doma, sedanjega Doma Svobode, ki je bil meseca aprila leta 1945 zbombardiran in razgabljen z rušilnimi in zažigalnimi bombami. Z delom so takoj začeli; najprej so odstranili vse ruševine, nato popravili strešno ogrodje in prekrili streho z novo strešno opako, da se prepreči nadaljnje poškodovanje te velike stavbe. Primanjkovalo je gradbenega materiala in denarja, vendar se je tudi ta dom kljub vsem oviram in težavam spremenil in obnovil v še lepšo kulturno zgradbo, kot je bila pred vojno. Takoj po dograditvi tega doma leta 1950 se je v stranski trakt te stavbe vselila Komunalna banka, ki je zasedala te prostore vse do leta 1952, dokler se ni združila s trboveljsko podružnico Narodne banke.

V naslednjem so začeli z dograditvijo stanovanjskih hiš ob cesti nad Spancem v Zgornjih Trbovljah, ki jih je začel zidati že okupator. Vseh šest hiš je bilo takoj po vojni dograjeno, sposobno za vselitev, ki predstavljajo danes del mestnega stanovanjskega fonda. Začeli so nadalje zidati tri stanovanjske hiše ob poslopju sedanjega OLO Trbovlje. Te hiše so bile skonstruirane leta 1947. Tudi pri gradnji teh hiš je imela sedanja mestna občina hude težave s preskrbo gradbenega materiala, ki ga je manjkalo na vseh koncih in krajih.

Leta 1946 so začeli graditi poslopje, kjer ima sedaj ljudski odbor mestne občine Trbovlje svoje uradne prostore. Najprej je bila ta stavba določena za samska stanovanja in za mladoporočence, vendar je bil kasneje med zidanjem načrt spremenjen; to stavbo

kljub vsem težavam leta 1947 dograjena, tako da tamkajšnjim otrokom ni bilo treba več hoditi uro in pol daleč do najbližje šole. Dve leti kasneje pa so začeli graditi tako imenovani Sindikalni dom v Trbovljah, ki je bil namenjen za samska stanovanja, vendar bo to poslopje zaradi pomanjkanja denarnih sredstev skonstruirano po izgledih šele letos.

Leta 1950 so začeli v Trbovljah graditi na pobudo CK KPS Trbovlje stavbo Partijskega doma, ki je bila skonstruirana letos ter je danes ta zgradbena izmed najlepših in najbolj reprezentančna stavba v Trbovljah. Da je bila ta zgradba skonstruirana že letos, je zahvaliti samo delovnemu ljudstvu v Trbovljah, ki je v velikanski meri pripomoglo s prostovoljnimi delom, pa tudi denarno.

Leta 1945 so zgradili na Dobrni sodobno barako, ki služi danes v gostilniške namene. V njej se lahko prirejajo tudi razne kulturne prireditve. Tudi med zasebniki zasledimo takoj po vojni živahno gradbeno dejavnost. Ti so v prvih dveh letih sezidali toliko stanovanjskih hiš, kakor jih niso v predajrski Jugoslaviji v 15 letih.

Mestni ljudski odbor se je lotil po vojni tudi ureditve mestne klavnice. Res je, da je bila ta klavnica pred vojno med najmodernejšimi klavnicami v Sloveniji, vendar je tudi njo začel razjedati zob časa. Urediti je bilo treba najprej dvorišče, kanalizacijo, celo stavbo prepleškati, naprave očistiti, prav tako popraviti hladilne naprave. Leta 1952 se je vsa klavniška stavba ponovno prepleškala skupno z železno konstrukcijo v klavnici. Istovrstno z obnovo klavnice so začeli tudi z obnovo tržnega prostora v Trbovljah. Med vojno je ta prostor skoro popolnoma zamrl ter postal zanemarljiv. Zato so se mestni močje takoj lotili ureditve tega vprašanja. Na tržnem prostoru so bile na stojnicah postavljene strehe, prav tako stare stojnice nadomeščene z novimi. Ena stojnica je bila določena za prodajo mesa, druga za mleko, tretja za sadje, četrta za zelenjavo itd. Leta 1951 se je tržni prostor ponovno prečistil in olupsal, odstranila se je vsa nepotrebna ropotija, na posebnih mestih pa so posadili cvetoče grmičevje. Hkrati so te-

PRED VI. KONGRESOM PARTIJE

Delovni kolektiv rudnika Zagorje tekmuje

V počastitev VI. kongresa KPJ tekmujejo tudi zagorski rudarji. Doslej so dosegli lepe uspehe, ki so nanje lahko ponosni. Izboljšali so sortiment premoga v korist debelih vrst, tako da producirajo sedaj 50% kosovca in kockovca, medtem ko so ga prej samo 46%. Pomisliti je treba, da vsak odstotek zboljšanja sortimenta v korist debelih vrst premoga znatno dvigne finance podjetja.

Kako so prišli v Zagorje do večjih količin debelega premoga? To so napravili na ta način, da spravlajo sedaj na etažah odkopov premog namesto po sipalnikih, kjer se premog drobi, po zavornih jaskih, s čimer pride vsak na odkop naložen voziček premoga brez prepiranja naravnost v sežgalnice. Drug ukrep, ki je zboljšal sortiment premoga, pa je varčevanje s strelivom. Ko so na seji delavskega sveta obravnavali vprašanje razstreliva, so bili nekateri mnenja, naj bi rudarji prejemali eksploziv brezplačno. Uvidevnejši člani delavskega sveta so pa predlagali, naj dobe rudarji eksploziv samo do neke določene količine zastonj, prekomerno porabljeno razstrelivo pa naj gre v breme rudarja. Ker je delavski svet sprejel zadnji, umestnejši predlog, so rudarji začeli varčevati z razstrelivom. Posledica je bila, da je poraba eksploziva sedaj za 20 do 25 odstotkov manjša, kar pomeni na eni strani nižje izdatke za razstrelivo, na drugi strani pa pridobitev večje množine debelega premoga, ker se premog ravno pri odstranjevanju najbolj drobi.

Pa tudi v finančnem pogledu je rudnik dosegel uspehe. Tako že od meseca aprila delajo vsak mesec rudarjem dobiček, ki so ga dosegli z razumnim, racionalnejšim gospodarjenjem.

Znižanje proizvodnih stroškov dosega delavski svet na ta način, da stalno išče notranje, skrite rezerve. Vsi dobri predlogi se sprojavajo v življenju. Tako so med drugim že pred meseci začeli v jami žagati okrajke iz jamskega odpadnega lesa, ki se je prej uporabljali za kurjavo, ali pa so ga celo v jami kje zametali. Z žaganjem krajnikov v jami, ki jih uporabljajo za zalaganje jamskih sten, pa dosežejo spet lepe prihranke, ker ni treba naročevati krajnikov od zunaj v tolikih količinah kot prej. Za pripravo krajnikov v jami se je zanimal tudi nek drugi rudnik, ki je kupil kompletno garnituro za žaganje pri strojnem obratu zagorskega rudnika. Na splošno bi pa lahko rekli, da se na rudniku ne upošteva v zadostni meri razni racionalizatorski in novatorski predlogi, kar bi bil spet korak k znižanju proizvodnih stroškov. Konkreten primer so predlogi za čiščenje jamskih vozičkov in vodnih prog z uporabo mehanizacije.

Pa tudi storilnost v jami se je izboljšala, zlasti pa odkopni učinek v obratu Podstrana in v Kisovcu. Pač pa bo treba omejiti lahke obratne nezgode, ki jih je v Kisovcu največ. Seveda pa te nezgode niso odvisne od morebitnih tehničnih pomanjklivosti v obratu, pač pa so od vse premajhne pazljivosti delavcev pri delu. Prav tako je na rudniku nekaj ljudi, ki namerno izkoriščajo socialno zavajanje. Tukaj je nujno potrebno, da se čimprej dogradi Zdravstveni dom v Zagorju oziroma ambulanta z zadostnim številom postelj. V ambulanto bi prišli potem prvenstveno tisti, ki se zanje sumi, da namerno izkoriščajo socialno zavajanje. — Varnost dela na rudniku se je znatno izboljšala, saj komisija, ki je pred kratkim pregledala rud-

nik, ni našla posebnih pomanjklivosti. Uspehi tekmovalcev bi pa bili prav gotovo večji, če bi se poklicani politični delavci na rudniku bolj zanimali za tekmovalce in ga v večji meri popularizirali. Ne objavljajo namreč nobenih rezultatov tekmovalcev. Stenčar na upravi rudnika že celo leto ni bil obnovljen. Res predstavlja še danes zanimive slike iz življenja in dela rudarjev, vendar bi ljudje radi brali in videli kaj novega.

Partijska organizacija cementarne napoveduje tekmovalstvo

OPO Cementarne v Trbovljah je sklenila na svojem rednem sestanku napovedati vsem osnovnim partijskim organizacijam v industrijah mesta Trbovlje na čast VI. kongresa KPJ tekmovalstvo po sledečih točkah:

1. Utrditev partijske discipline, ki naj se odraža v 100-odstotni udeležbi na sestankih, v plačevanju članarine in točnem izvrševanju vseh partijskih nalog, v odstranitvi pasivnosti v partijskih vrstah in očiščenju Partije raznih tujih, Partiji sovražnih vplivov, nadalje v odstranitvi članov iz partijskih vrst, ki s svojim delom in življenjem škodujejo ugledu Partije.

2. V cilju ideološkega dviga članstva Partije, ki mora biti sposobno vzgajati množice, pripranje seminarjev z vodilnimi funkcionarji Partije, sindikatov in LMS. Nadalje pripranje študija, ki je obvezen za vse člane Partije, ter propagiranje individualnega študija, prav tako pripranje skupnih konsultacij.

3. Pomoč DS in množičnim organizacijam naj se odraža v tem, da bodo člani Partije aktivno sodelovali v teh organizacijah in po njih sprovajali direktive Partije. Posebno pazljivost je posvetiti delu z mladino in delu na terenih OF. Partiji naj se udeležujejo vseh množičnih sestankov teh organizacij, kjer naj aktivno posežejo v debato. V teh organizacijah je izvesti čim več

predavanj, ki naj bodo posvečena razglabljanju o demokratizaciji naše ljudske oblasti, v zvezi s tem pa obrazlaganju raznih uredb in zakonov.

4. Vse članstvo naj se usmeri na delo v Svobodi, Partizanu in SSD Rudarju tako, da bodo člani Partije aktivno sodelovali v teh ustanovah, t. j. da bodo telovadili, gojili petje, igrali ali drugače sodelovali pri gledaliških predstavah ter s svojim vzgledom in delom privabili čim širše množice v ta društva.

5. Tisk: vsi člani Partije morajo biti naročeni na »Ljudsko pravico«, a mladinci na »Mladino«. Poleg tega je naloga in dolžnost članov Partije, da propagirajo med množico naročitev dnevnika ali vsaj »Delavske enotnosti« tako, da bo sleherni delavec v Trbovljah naročen na en ali drugi časopis. OPO naj bodo naročene na »Delo«, »Komunist« in »Partijsko izgradnjo«.

6. Vsi partijci morajo na svojih delovnih mestih z intenzivnim delom, pravočasnim prihajanjem in odhajanjem na delo, z varčevanjem materiala, odkrivanjem skritih rezerv itd. dajati vzgled in voditi nepartijsko množico.

Pozivamo vse industrijske OPO, da to tekmovalstvo sprejmejo in po navedenih točkah tekmujejo, da bodo v čast kongresa izpolnili svoje naloge, ki nam jih nalaga Partija in naše delovno ljudstvo.

OPO Cementarne v Trbovljah

Tričetrstoletja slovenskega cementa

Letos bo preteklo 75 let, odkar je prišla v Trbovljah obratovati cementarna. To je bila prva slovenska tovarna cementa. Ta cementarna je doživela v času svojega obstoja velike spremembe v pogledu izdelovanja tega produkta, mehanizacije obratovanja itd. ter je način izdelovanja cementa danes v njej moderen — vendar lahko rečemo, da tovarna ni držala povsem koraka s tehničnim napredkom v zadnjih 75 letih, ki je po vsem svetu velikanski.

Trboveljska cementarna je bila ustanovljena pod imenom »K. u. k. Privat-Zementfabrik Trifail« ter je prišla v nekaj letih v roke bivše TPD; po naši ljudski revoluciji je bila tovarna izročena v roke njenim delavcem, ki jo danes uspešno upravljajo.

Cement je razmeroma mlad gradbeni material. Naši predniki v sivi davni — kakor vsi vemo — niso stanovali tako kot mi danes. Za svoje bivanje, za zaščito pred vremenskimi spremembami so uporabljali najprej skalne dupline, krošnje dreves in podobno. Prvotni človek je izkoriščal taka prirodna zaklonišča ter jih polagoma izpopolnjeval in izboljševal. Uporabljali je začel zanje kamenje, zemljo, travo, veje — vse tisto pač, kar mu je v neposredni bližini nudila narava. Z opazovanjem in raziskovanjem prirodnih sil in pojavov pa si je človek v nadaljnji fazi napredka z enostavnim orodjem iz kamena obdeloval in pripravljal gradbeni material.

Seveda ni bil ta razvoj nagel; minila so stoletja in tisočletja. Pri teh gradnjah je človek uporabljal kamenje po pravilno klesanih blokih brez vsakršnega veziva. Vezilni material so prvi začeli uporabljati Asirci in Babilonci, ki so tudi prvi pekli opeko — to pa pač zaradi tega, ker niso imeli za svoje gradbene zamisli na razpolago dovolj kamena. Pri zidanju z opeko so uporabljali kot vezilni material bitumen, ki so ga pridobivali v neposredni bližini.

Egipčani so gradili svoje palače, hrame in piramide iz klesanega kamna. Za vezivo jim je služil pečen mavec. Zganega apna niso uporabljali zaradi tega, ker je za njegovo pripravo potrebno pač mnogo goriva, ki pa ga niso imeli na razpolago v zadostnih množinah. Stari Perzijci, Grki in Rimljani so pa uporabljali pri svojih gradnjah gaseño in žgano apno. Stari Grki so namreč opazili, da je apno podvrženo raznim atmosferskim vplivom in da je za gradnjo v vodi neprimerno. Zato so uporabljali droben vulkanski pepel, gašeno apno in vodo, kar je dalo zmes, ki se je strdila in se v vodi ni razkrajala. Od Grkov so prevzeli to izkustvo Rimljani. Ker so imeli takega materiala v izobilici v okolici Vezuva, so ga začeli uporabljati z uspehom. Se danes se proizvaja podobno vezilno sredstvo pod imenom »puccolan« ali »santorin cement«. Ravno to gradivo je omogočilo Rimljanom gradnjo njihovih kopalnic, kanalov, mostov itd. S tem materialom pa niso vezali samo kamnjenja in opeke, marveč so ga že uporabljali za mešanico betona.

Vse takratno znanje mehanike, matematike in astronomije so monopolno varovali svečeniški oz. višji cerkveni dostojanstveniki. Tudi način izdelave vezilnih sredstev oz. cementov so ljubosumno skrivali pred ljudstvom. Tako se še danes imenuje najvišji duhovnik škof Rima, papež »Pontifex maximus«, kar bi po naše rekli »Vrhovni graditelj mostov«. Prav tej okoliščini je pripisovati, da v srednjem veku ni bilo napredka v tem pravcu. Sele v 12. stoletju se opaža spet napredovanje v izdelovanju vezilnih sredstev ter se njihova kakovost približuje kvaliteti, ki so jo uporabljali že Rimljani. Ne-

kako v istem času se pojavlja zidanje z apnom. Pod vplivom klera so apnu vraževerno dodajali posvečeno vodo, kri in mleko — boljših rezultatov iz vseh teh dodatkov pa ni bilo.

S proučevanjem starih rimskih zapiskov se je v tem času razširila spet uporaba že preizkušenih vezil. Takrat je beseda »cement« pomenila današnje malto. Odkod izvira ime cement, ni še dognano, vendar trdijo nekateri strokovnjaki, da je v zvezi z besedo kamen. To trdi v svojih zapiskih tudi naš strokovnjak za cement, dr. ing. Luftschitz, in sicer v zvezi z latinsko črko »c«, ki jo izgovarjamo kot »k«.

Pozneje so ljudje še vedno iskali način, kako graditi stavbe, boljše, trdnje in hitreje. Tako so v 19. stol. dognali, da je mogoče iz gline in apnenca, mešano v določenem razmerju, speči in potem zmleti boljše vezilno sredstvo, kakor pa je žgano apno, nešano z glino. To dognanje je bila osnova za pričetek izdelovanja modernega cementa. Bilo je več strokovnjakov, ki so delali na tem cementu, med katerimi

Takrat seveda še niso poznali rotacijskih peči, marveč so pekli »klinker« (proizvod cementa) v jaskovih pečen, ki so podobne pečem za žganje apna ter jih ponekod še uporabljajo. Strokovnjaki so v tem času že znali sestaviti razmeroma dobro cementno zmes, vendar pa so še vedno manjkali primerni stroji, ki bi surovino zmleli in dobro premešali. Morala je torej nujno slediti izpopolnitev takih strojev. Potreba po tem gradbenem materialu je naraščala in vzporedno z njo povpraševanje po kvalitetnem cementu. Danes imamo v tovarnah že stroje, ki popolnoma ustrezajo sedanjemu načinu izdelovanja cementa, seveda pa se v smeri izpopolnjevanja tega materiala še vedno delajo poizkusi.

Leta 1896 sta bili v Sloveniji zgrajeni kar dve cementarni, in sicer v Mojstrani in Zidanem mostu. Cementno tovarno v Mojstrani je kupila bivša TPD okrog leta 1930, ki pa je prenehala obratovati z njo, ker so bili proizvodni stroški previsoki glede na dobiček, ki so ga hoteli imeti delničarji te druž-

Prvi delavski svet trboveljske cementarne leta 1950

so najvažnejši Dikar, Johnson in Smeaton. Angleški podjetnik Aspdin pa je krstil na ta način izdelan cement za »Portland cement«, in sicer po apnencu iz Portlanda v Angliji. Kamen iz tega kraja je še danes zelo iskana gradbena surovina.

Z napredovanjem kemije in kemijskih analiz so pozneje našli najboljše sestavo surove mešanice za pečenje cementa. Ugotovili so, da je za dober cement potrebna visoka temperatura pri pečenju, tako imenovano »sinterovanje«, t. j. temperatura blizu tališča, pri kateri se material začne mehčati, vendar še ne teče.

Pravi Portland cement je samo tisti ceme, ki ima pravilno kemično sestavo in je pečen do »sinterovanja«. Vsi prej navedeni cementi, ki niso izdelani na pravkar javeden način, so »Roman cement«, ker niso pečeni pri tako visoki toploti.

Sele nekake pred 50 leti so začeli v mešah sedanje Jugoslavije izdelovati Portland cement, ki je kvalitetno reprimerno boljši kot Roman cement, proizvodni stroški pa so skoraj enaki. Res dober cement se proji, ja lahko samo takrat, če njegovi izdelovalci dobro poznajo tehnološke pogoje. Stalno napredovanje v tem pogledu pa je nesto tudi izboljšanje tega produkta.

Prvo cementno tovarno so zgradili v Angliji, nato pa v Ameriki in Franciji. Pri nas smo prvo tako tovarno sezidali v Splitu leta 1865, leta 1869 v Beočinu pri Novem Sadu, tretjo pa leta 1877 v Trbovljah.

Cementarna v Mojstrani je namreč do njenega nakupa po TPD kvarila ceno cementa v bivši Jugoslaviji, ker so bile vse ostale cementarne v kartelu, ki je ceno cementa diktiral. Tudi cementarna v Zidanem mostu je vseskozi več ali manj životarla. Ta obratuje še danes in izdeluje sivo apno ali Roman cement.

Leta 1922 pa so italijanski kapitalisti na naših tleh zgradili v Anhovu ob Soči tovarno cementa, ki so ji nekaj let pozneje dozidali še tovarno za izdelovanje salonita.

Ce si sedaj približno ogledamo našo najstarejšo tovarno cementa v Sloveniji, vidimo, da je v teku svojega obtoja stalno menjavala svoje zunanje lice in način obratovanja. Navzlic neprestanemu preizdavanju in dozidavanju, vgrajevanju novih modernjših strojev pa vendar ni držala koraka z razvojem cementne tehnike. Kapitalisti so investirali vanjo le toliko, da so lahko konkurirali ostalim tovarnam oziroma da je začetni dobiček ostal na približno isti višini, zlasti še, ker je bila delovna sila v prejšnjem stoletju zelo poceni. Ko pa so se začele pojavljati in ustanjavljati razredne strokovne organizacije delavstva, ki se je začelo boriti za dvig svoje skrajno nizke življenjske ravni, opazimo tudi napredek v izboljšanju proizvodnih strojev in tehnično izpopolnitev tovarne v splošnem. Če so kapitalisti hoteli obdržati svoj dobiček, so pač nujno morali mehanizirati tovarniški obrat, ker so delavci iz dneva v dan terjali pravičnejše plače.

Tako je TPD v letih 1938 in 1939 bila prisiljena povečati tovarno. Za to povečavo je potrebovala večje število modernih strojev, ki jih je tudi kupila, vendar ne najboljše kvalitete, tako da je njih življenska doba v primeri z drugimi podobnimi stroji razmeroma kratka. To že samo ob sebi kratko življensko dobo strojev pa je še poslabšal okupator s prekomernim izkoriščanjem strojev, čigar posledice čutimo še sedaj.

Tovarna dobiva surovine (lapor in apnenec) v dveh nasproti ležečih hribovih oz. bregovih Vasele in Retje, kamor so speljane žičnice za odvoz materiala po precejšnjih strmih. Izkoriščanje kamnoloma Vasele in odvoz materiala je šel do izbruha druge svetovne vojne preko centra Trbovelj, kar je bilo zelo zamudno in negospodarsko. Z dozidavo cementarne leta 1939 je tovarna dobila nov trakt, v katerem je način priprave cementnega materiala bistveno drugačen kot v stari cementni tovarni. Dva načina obdelave tega surovega materiala za izdelovanje cementa — suhi in mokri postopek (o katerem smo pisali že lansko leto) — zahtevata poseben način priprave surovlin, transporta, mešanja itd. Stara tovarna je bila do nedavnega še vsa v jermenicah. Sele v novejšem času se postavljajo pogonske skrinje. Po naši osvoboditvi smo v tej tovarni navzlic pomanjkanju raznih strojnih nadomestnih delov tovarniške objekte vendar v precejšnji meri modernizirali, ki čemur so pripomogli tudi naši inovatorji in racionalizatorji. Tovarna ima vse pogoje za uspešno obratovanje v sedanjem merilu, nima pa možnosti razvoja, ker ni za to potrebne prostora. Železniško postajo v Trbovlje kakor tudi glavno trboveljsko cesto bi morali za tak primer preložiti drugam (za kar so baje že narejeni načrti), s čimer bi tovarna dobila potrebne prostore za razširjenje svojih objektov.

Takoj po vojni se je pokazala v naši mladi državi iz razumljivih razlogov velika potreba po cementu. Kolektiv naše prve slovenske tovarne za cement je zadano mo nalogo v polni meri izpolnil. Le kje se je kaj zidalo in gradilo brez trboveljskega cementa? Proga Samac—Sarajevo, avtostrada, Litostroj, Novi Beograd, hidrocentrale na Savi, Dravi, Drini, tekstilne tovarne v Makedoniji in še mnogo drugih novih objektov je uporabljalo za svoje gradnje naš trboveljski cement.

Bile so pa v obratovanju in delu te tovarne ves čas po osvoboditvi objektivne težave, ki pa so imele svoj glavni vzrok največ v pomanjkanju strojnih nadomestnih delov, ki jih moramo dobivati iz tujine. Vendar lahko vseeno rečemo, da so se člani tega delovnega kolektiva vedno zavedali svoje velike naloge in svojih dolžnosti. Tako upravljajo in vodi ta kolektiv tudi danes zapuščeno mo cementno tovarno z vsemi svojimi silami in znanjem v korist naše velike socialistične skupnosti.

Tovarna bo tudi v bodoče uspešno obratovala ter proizvajala dragocen gradbeni material, saj ima v svoji sredi dosti strokovnjakov z direktorjem V. Miklavčičem in glavnim inženirjem Alfredom Petričem na čelu, ki prenašata svoje znanje nesebično na mlajše delavce in uslužbence, ki se že uspešno uveljavljajo v svojem vsakdanjem poklicnem delu.

Glavna naloga tega delovnega kolektiva v bližnji bodočnosti bo, da modernizira stari del tovarne, s čimer bo ustvaril vse pogoje za proizvodnjo res odlične kvalitete cementa — prav tako pa je potrebno, da dvigne potrošnjo tega gradbenega materiala od 46 na 150 kg, kar bi ustrezalo potrebam standarda socialističnega človeka.

K. M.

V zadnjih dneh po svetu

JESENSKO ZASEDANJE GENERALNE SKUPSCINE OZN

Po objavi tajništva Združenih narodov se bo Generalna skupščina Združenih narodov sešla 14. oktobra k sedmemu zasedanju v New Yorku. Na dnevnem redu je 65 točk. Od teh je 18 v zvezi z vprašanjem Koreje, Južne Afrike, Maroka in sprejema novih članov. Od mednarodnih političnih vprašanj, ki se bodo obravnavala na tem zasedanju, je važno zlasti vprašanje Koreje, poročilo komisije ZN za obnovo Koreje, razorožitev in vprašanje odnosov Francije do Tunisa in Maroka. Poleg tega se bo obravnavalo vprašanje diskriminacije v Južnoafriški Uniji, volitve v Nemčiji in sprejem Španije. Na programu političnih vprašanj je tudi avstrijska zahteva za sklenitev mirovne pogodbe, spor med pekinško in kuomintangsko vlado glede zastopstva Kitajske v OZN. Dnevni red torej obsega vrsto zelo kočljivih mednarodnih problemov in bo borba glede pravične rešitve brez dvoma vroča in dolgotrajna. V mednarodnih političnih krogih je že danes veliko zanimanje za jesensko zasedanje najvišjega svetovnega foruma držav.

RAZVOJ SVETOVNE TRGOVINE

Po sporočilu OZN je svetovna trgovina dosegla najvišji razvoj v zgodovini kljub znatnemu navedovanju trgovine z državami sovjetskega bloka. Obseg trgovine v letu 1951 je bil za 200% večji od leta 1937. Vrednost svetovnega izvoza je dosegla 76 milijard dolarjev proti 50 milijardam v letu 1950. Do dviga v svetovni trgovini je prišlo zaradi velikih obrambnih potreb, ki so nastale po izbruhu vojne na Koreji.

Izvoz v države sovjetskega bloka in v Kitajsko je v prvem polletju letošnjega leta dosegel vrednost 1500 milijonov dolarjev in je torej nazadovao za približno 25 odstotkov.

Najmočnejši udeleženec v svetovni trgovini so bile ZDA z vrednostjo izvoza 15 milijard dolarjev, kar je za 22% več kot v prejšnjem letu. Izvoz zahodnoevropskih držav je narastel za približno 45%, delež zahodne Evrope v svetovnem izvozu pa se je dvignil za 28%.

POMOČ ZAHODA JUGOSLAVIJI

Po sporočilu ameriškega zunanjega ministrstva bodo ZDA, Velika Britanija in Francija v prihodnjem proračunskem letu nudile Jugoslaviji pomoč v višini 99 milijonov dolarjev. ZDA bodo k tej pomoči prispevale 78 milijonov dolarjev, Velika Britanija 12 milijonov 600.000, Francija pa 8 milijonov dolarjev 400.000 dolarjev. V sporočilu se naglašja, da bodo to pomoč nudili Jugoslaviji za krepitev varnosti v svetu, udarjajo pa, da se vlade zahodnih velesil ne bodo vmešavale v politično življenje Jugoslavije.

PRIJATELJSKI OBISK DELEGACIJE JLA ARMADI VELIKE BRITANIJE

Konec avgusta bo na povabilo britanskega generalnega štaba delegacija JLA prisostvovala jesenskemu manevrom na britanskem področju Nemčije, po končanih manevrih pa bo odšla na prijateljski obisk armade Velike Britanije. Jugoslovanski oficirji pod vodstvom generalnega polkovnika Peka Dapčevića bodo obiskali vojaška središča v Veliki Britaniji in druge vojaške ustanove.

IZJAVE TRYGVE LIA

Trygve Lie, generalni tajnik OZN, ki se mudi na oddihu na Norveškem, je izrazil v Oslo upanje, da bo premirje na Koreji kmalu sklenjeno, ker so po njegovem mnenju že zdavnaj dani pogoji za prenehanje sovražnosti. S sklenitvijo premirja pa še ne bo odpravljeno napeto mednarodno ozračje. Glede položaja na Srednjem vzhodu misli, da bi ob danih pogojih, zlasti v arabskih državah bil lahko ogrožen svetovni mir, zaradi česar je zaželeno, da se vprašanje Tunisa in Maroka obravnava na jesenskem zasedanju Generalne skupščine OZN.

AMERIŠKI VOJNI MINISTER PACE O NAŠI VOJSKI

Ameriški vojni minister gospod Pace, ki se je s svojim vojaškim spremstvom mudil pri nas na kratkem informativnem obisku, da bi dognal, kako se uporablja orožje, ki ga pošilja ZDA, in ugotovil pomanjklivosti v dobavah, se je med drugim udeležil tudi vaj enot Jugoslovanske armade na Banjici. Pred svojim odhodom je izjavil, da so na njega napravili zelo globok vtis izglede, moč, utrjenost jugoslovanskih vojakov in oficirjev. Izrazil je prepričanje, da so jugoslovanski vojniki sposobni, da na najboljši način uporabljajo svoje orožje.

Nogometni odsek nekdanje »Svobode« v Lokah pri Zagorju

Po razpustu »Vesne« v Zagorju so njeni člani prenesli kulturno in politično delo v »Svobodo« v Lokah pri Zagorju. To društvo je dobro delalo do leta 1930. Takrat pa so izvolili slab odbor in delo v društvu je začelo nazadovati. Klerikalci so to izkoristili in se lotili utrditve svoje postojanke v tem kraju. Poslali so na delo župnika (ali kaplana) Voduška, ki je takrat pri oblasteh užival velik vpliv. Saj je še celo rudniška uprava po njegovem priporočilu sprejemala in odpuščala delavce. Vodušek je pregovoril kmete, da so mu postavili župnišče in ko se je potem za stalno naselil v Lokah, se je tudi njegovo delo razširilo. Kmalu je nabral nekaj starih devic, da so peke na koru. Kupil je žoge in vse potrebno za nogomet in ustanovil društvo »Slo-

ustanovljen še drugi nogometni klub, ki ga je podpirala liberalna stranka. Napredne ljudi v »Svobodi« je vse to začelo resno skrbeti in ko so odstranili predsednika, ki je, mimogrede omenjeno, tudi pel na koru, ter izvolili nov odbor, je bil v okviru »Svobode« ustanovljen tudi nogometni odsek. Seveda moštvo tega odseka ni imelo toliko možnosti kot moštvo »Sloge«, kateremu je klerikalna stranka po svojem eksponentu Vodušku dajala razne ugodnosti. Težave so imeli tudi z zemljiščem za nogomet, medtem ko je zemljišče za nogometno igrišče »Sloge« brezplačno odstopila Marija Sršenova. Vendar pa so kljub raznim ugodnostim v ostalih društvih začeli mladinci prestopalo v »Slogo«. Ko so pozneje še izvedeli, kaj vse je Vodušek delal z mladimi dekleti in fanti v farovžu, so začeli proti »Slo-

Nogometni odsek »Svobode« Zagorje 1934

gi» oster boj. Posledica tega je bila, da je Vodušek moral izgniti (baje je odšel v Ameriko) in »Sloga« je propadla. Od tistega časa je nogometni odsek »Svobode« prav dobro delal ter še danes obstaja pod imenom ŠD »Svoboda« v Kisovcu.

Z lepimi obljubami je nabral nekaj mladincev in kmalu so začeli brati žogo. Vodušek je temu moštvu kupil tudi kroje. Mladinci si je pridobival s podkupljanjem, delil je obleke, zapeljeval ure itd. Njegov vpliv je rastel. Med tem časom je v sosednem Kisovcu bil

Trboveljski nogometaši v Vipavi

Rudar : Z Vipava 3:1 (2:1)
Preteklo nedeljo je gostovalo nogometno moštvo Rudarja v Vipavi, kjer je odigralo tekmo za Titov pokal s tamkajšnjimi športniki in zaslužno zmago s 3:1.

Akoravno je bil ŠD Rudar o tej tekmi obveščen po NZS šele v soboto dopoldne brzojavno ter je trboveljsko moštvo odpotovalo v Vipavo okrnjeno, je tokrat vendar iznenadilo z lepim uspehom na terenu, kjer do sedaj še ni zmagovalo nobeno gostujoče moštvo.

V moštvo Rudarja ni bilo šibkih ločkov, predvsem pa se je v napadu izkazal Florjanc, obramba pa je to pot opravila svojo nalogo nepričakovano dobro.

S to igro se je enajstletnica Rudarja uvrstila med 32 klubov Jugoslavije, ki bodo nadaljevali tekmovanje za Titov pokal.

PRVA KOSARKARSKA TEKMA ŠSD PROLETARCA

V nedeljo, 10. avgusta so kosarkarji Proletarca v Zagorju odigrali svojo prvo priateljsko tekmo na svojem novem igrišču proti odličnim mladincem KK Rudarja. Tekma se je končala s tesnim rezultatom 22:22 za moštvo Proletarca, kar je vsekakor uspeh za mlado moštvo Proletarca.

Pri Rudarju se je odlično izkazal mladinec Ščurk, ki je žel veliko odobravanje pri zagorskem občinstvu — pri Proletarcu pa so se uspešno izkazali Flisek, Strojani in Šerman.

Bralci in naročniki Zasavskega vestnika — pozor!

Današnja slavnostna številka našega lista je posvečena zletu delavskih kulturnih društev »Svoboda« ter obsega 32 strani. V kolportaži stane ta številka 10 din in je tiskana v nakladi 15.000 izvodov.

Vsem naročnikom in bralcem našega lista sporočamo, da je ta številka dvojna (št. 33/34) in da izide prihodnja številka Zasavskega vestnika šele v četrtek, 4. septembra. V 35. številki bomo poročali o poteku in uspehu zleta Svobode v Trbovljah, prav tako bo ta številka posvečena 30-letnici športa v Trbovljah, na kar opozarjamo že danes.

Današnje slavnostno številko Zasavskega vestnika lahko dobite po vseh trafikah, trgovinah in kioskih ob glavni cesti, prav tako pa tudi na zletnem prostoru na trboveljskem stadionu.

Ne pozabite torej: prihodnja številka našega lista bo izšla v četrtek, 4. septembra 1952!

Gospodarska podjetja — Zagorje

Strojno pletilstvo

Pozdravljamo zlet »SVOBODA« v Trbovljah!

PLETENINE SLAVA ROZMAN

DRŽAVNI OBRTNI MOJSTER

LJUBLJANA, Gosposka ulica 4

čestita k zletu »Svobode« v Trbovljah in se priporoča za naročila!

Proslava desetletnice

10-letnico ustanovitve prvih štirih slovenskih brigad: Tomšičeve, Sercejeve, Cankarjeve in Gubčeve — bo 13. in 14. septembra v Dolenjskih Toplicah pod Rogom. Ta proslava bo do slej največja počastitev žrtvam in godovinskih pridobitev narodnoosvobodilnega boja.

Glavni odbor Zveze borcev Slovenije poziva vse svoje članstvo, vse slovensko delovno ljudstvo, da se proslavi udeleži v čim večjem številu. V ta namen bodo postavljena na uporabo vsa prevozna sredstva vseh vrst in je dovoljena četrtinska vožnja.

Da bi priprave čim uspešnejše potekale, je Pripravljalni odbor za proslavo na sestanku z zastopniki okrajnih odborov Zveze borcev sklenil sledeče:

1. Vsi okrajni odbori Zveze borcev naj takoj povabijo k sodelovanju vse druge organizacije in izberejo pripravljalne odbore za obisk proslave; isto naj store tudi občinski odbori Zveze borcev.

2. V času pred proslavo naj se vršijo vsebinsko primerne prireditve, kjer le možno, s pozivi na čim bolj množičen obisk proslave; partizanske kulturniške skupine naj obnovijo svoje programe in nastopajo z njimi tudi drugod, ne samo 13. in 14. septembra v Dolenjskih Toplicah.

3. Do 31. avgusta t. l. naj pošljejo vsi okrajni odbori Zveze borcev Pripravljalnemu odboru za proslavo (Glavni odbor Zveze borcev NOV Slovenije, Ljubljana, Erjavčeva 16) številno udeležence, želje glede načina potovanja, predloge in vprašanja.

4. Vsa potrebna navodila bo Pripravljalni odbor sproti javljal po časopisu in po radiu.

Pripravljalni odbor

Samitovna služba v dneh zleta »Svobode« v Trbovljah

I. Postaja za prvo pomoč:

1. Bolnišnica v Trbovljah bo imela dnevno službo od sobote, 23. avgusta opoldne do ponedeljka, 25. avgusta opoldne;
2. sektorska ambulanta na Vodah (stara bolnišnica) v nedeljo, 24. avgusta od 8. do 24. ure;
3. postaja za prvo pomoč na stadionu (v športnem domu Rudarja) v soboto, 23. avgusta od 19.30 do 23. ure, v nedeljo, 24. avgusta od 8. do 13. ure in od 15. do 18. ure;
4. na železniški postaji v Trbovljah v nedeljo, 24. avgusta, od 5. do 8.30 ure in od 22. do 24. ure;
5. v obratni ambulanti v cemerarni v nedeljo, 24. avgusta, od 5. do 9. ure dopoldne;
6. »Navode« (pri Sušniku) v nedeljo, 24. avgusta, ob 5. do 9. ure;
7. Dom Svobode v Trbovljah II v nedeljo, 24. avgusta, od 5. do 22. ure.

II. V zobni ambulanti v Trbovljah:

Dežurna služba v nedeljo, 24. avgusta, od 8. do 12. ure in od 17. do 19. ure.

III. Mestna lekarna v Trbovljah bo odprta v nedeljo, 24. avgusta, od 8. do 12. ure in od 15. do 18. ure.

ZANIMIVOSTI

OBLEKA, V KATERI NI MOGOČE UTONITI

Kakor kaže, so končno le iznašli univerzalni pripomoček pred smrtjo v vodi, namreč kopalno obleko, v kateri ni mogoče utoniti. Osnovni zamiselek te nove iznajdbe je v tem, da se med dve tkanini, ki ne propuščata vode, vložijo snovi, ki plava na vodi. Kopalno obleko, ki v njej ni mogoče utoniti, so pred kratkim preizkusili plavalci in neplavalci. Otroci se v taki obleki lahko drže na površini vode. Strokovnjaki v skakanju v vodo, ki so preizkusili novo kopalno obleko, pravijo, da z njo izginja strah pred udarjanjem na dnos. Ob skakanju v vodo v tej obleki se skakalci vrnejo na površino vode mnogo hitreje kot kdaj koli poprej. Nova kopalna obleka drži na površini vode neplavalce v teži do 88 kilogramov. Novo kopalno obleko je iznašel neki Anglež iz Lancastera.

NAJPOPOLNEJŠA ROČNA URA NA SVETU

Neka švicarska tovarna je izdelala ročno uro, ki ne kaže samo čas, marveč tudi dan, mesec in leto. Ura pove celo, kakšno bo vreme, to pa s pomočjo majhnega v uro vdelanega barometra. Nova ura ima še to prednost, da ji ne treba napajati. To opravi spet poseben mehanizem v uri, ki črpa energijo za napajanje iz mahajnega roke nosilca ure. Po velikosti ta zanimiva ura ni dosti večja od navadne ročne ure.

STIRI MILIJONE FRANKOV ZA »ODPUSTITEV« GREBOV

Ko je v St. Brienneju v Franciji neki vlomilec ukradel 5 milijonov frankov, je takoj odhitel v cerkev, da se tam izpove svojega greha. Ob tej priliki je ta mož ponudil duhovniku, ki ga je izpovedoval — 4 milijone frankov! Ta lopov je hiadropkavno dejal osuplemu spovedniku, da je sklenil odbrati od ukradenih 5 milijonov frankov samo 1 milijon, ker jih pač več ne potrebuje, z ostalimi štirimi milijoni pa je hotel »podkupiti bogastvo«.

NAJVEČJI KAMION

V Parizu so pred kratkim razstavili največji tovorni avto na svetu, ki je zgrajen za nosilnost 40 ton. Ta velikanski kamion je

Angleški film Beli hodniki

»Naša naloga je, da rešujemo življenja in ne, da sodimo, če so vredna življenja.« Ne bomo se čudili, da je bil Jacksonov film izbran, da je na lanskem filmskem festivalu v Benetkah zastopal angleško filmsko proizvodnjo, kajti idejno dovolj bogato in oblikovno zrelo delo je vedno v čast vsaki proizvodnji. Umetniška dela iz zdravniškega življenja so vedno priljubljena, zanimiva in če so prav podana tudi uspešna. Semkaj dodajo tudi »Beli hodniki«, ki so namenjeni vsem: zdravim in bolnim, zdravnikom, njihovim pomočnikom in strojnemu osebju. Človečnost, plemenitost, požrtvovalnost, odgovornost niso v nobenem drugem poklicu tako potrebne in odločilne lastnosti, kakor ravno v zdravniškem zato tudi prav zdravniški poklic zasluži med vsemi ostalimi največje priznanje.

O čem govori film »Beli hodniki«? Zdravniški poklic je težak in nadvse lep, ker se prav v njem najbolje pokaže človek, kakršen je.

Dr. Zofija Dean je prikupna mlada zdravnišnica-kirurg, ki reši na svojo odgovornost kolega patologa Neila Marrinera, ki se je zastrupil pri jemanju krvi.

Neil Marriner je eden tistih zdravnikov, ki se bore kar na dveh bojiščih hkrati s smrtjo, da bi pomagali človeku; s svojo prakso na bolnišnici in s dolgotrajnim znanstvenim delom v laboratorijih. Oboje zahteva od človeka. Zato ni redko, da veliko zdravnikov pri tem podleže, vendar uspeh njihovega dela in njihovih poskusov ostane trajna last človeštva.

So na tudi med zdravniški ljudje ki pozabijo na svojo odgovornost, kakor mladi zdravnik dr. Diet Grom in se igrajo s človeškim življenjem. Takim zdravnikom so »Beli hodniki« svarilo, da njihov poklic zahteva vedno in povsod plemenitega človeka, človeka, ki mu brez skrbi in popolnoma zapamta svoje življenje.

Za režiserja Pata Jacksona trdijo, da je dosegel vrhunec režijske tehnike. Pri filmu je začel leta 1934, ko mu je bilo 21 let. Kot zanimivost omenjamo še srečanje dveh znamenitih igralcev: Godfrey Tearle, ki je pred 45 leti snemal svoj prvi film »Romeo in Julija«, slavi v Belih hodnikih svojo 60-letnico kot igralca s Petino Clark, ki je prvič nastopila v filmu z 12 leti prav tako skupaj s Tearleom.

Ameriški film »Vse o Evi«

To delo mojstra Mankiewicza na svojši način osvetljuje zakulisno življenje gledališča tako, kakršno je najbrž v resnici na Broadwayu v New Yorku, središču ameriških gledališč. Vse vloge se je lotil odkritosrečno in globoko. Film »Vse o Evi« je kritika in samokritika nekega določenega umetniškega okolja, vendar kritika, ki hoče negativne pojave le pokazati in razkriti, ne pa napasti in jih oslabil.

Kdo je Eva? Eva Harrington je mlada igralka; njena edina želja je, da bi postala slavna, kot so priznane umetnice. Svoj nam skuša doseči z brezobzirnim bojem proti vsem in vsakomur, ki bi jo oviral na njeni poti. Eva je igralka ne le na odru, ona igra vedno in povsod: ko se hili Margi Channing-

govl, svoji dobrotnici, spet igra, kadar je s prijatelji, igra komedijo, ko se ponuja za ročencu svoje dobrotnice, igra, kadar se opravičuje — toda vedno ve, kaj hoče. Tako napreduje in misli, da ji vsi verjamejo, dokler se ne uresniči tudi zanjo pregovor, »da za vsakega raste šiba«. Njena šiba pa je kritik Addison de Witt. On ji je kos, on pa jo tudi dvigne potem, ko jo poniza in prisili k pokorščini.

Mankiewiczov film govori o veličini in moralni revščini igralskega poklica z ljubeznijo, zato učinkuje njegovo delo življenjsko in pristno. Ostal nam bo v spominu kot film iz življenja in o življenju.

Bette Davis (poznana iz filma »Zena s trojnimi življenji«), ki igra Margi Channingovo, slavno igralko, je podala resnično in živo osebnost umetnice, ki preprosto spozna — če sploh spozna — da ne more biti večno mlada in v središču zanimanja. Za svojo vlogo je dobila »Oscarja«, najvišje priznanje za filmske kreacije. Anne Baxter, naša znanica iz filma »Vrnitev«, v vlogi Eve ni ničemer ne zостаaja za veliko Bette. Celeste Holm, Garry Merrill, Hugh Marlowe, zlasti pa George Sanders kot De Witt so ustvarili dragocene igralske like.

Kino Trbovlje

bo predvajal te dni angleški film

BELI HODNIKI

Prihodnji teden bo na sporedu ameriški barvni film

TISOČ IN ENA NOČ

Naslednjo nedeljo pa bodo predvajali ameriški film

VSE O EVI

Dnevi in ure predstav bodo razvidne iz reklamnih omaric in lepakov

LISTNICA UREDNIŠTVA

Loka pri Zidanem mostu. — Dopisniku, ki odgovarja na naš članek »Nekaj zgodbic iz Loke pri Zidanem mostu« v 30. številki našega lista, sporočamo, da njegovega dopisa ne moremo priobčiti, ker ni podpisan.

Sekretar krajnega odbora OF Lj. — Vaše pismo smo poslali tovarišu Jožetu Zupanciču v izjavo.

Vsem ostalim. — V zadnjem času smo prejeli toliko gradiva za naš list, da nam ni mogoče vsega objaviti. Vse prizadete prosimo za oprostenje.

OBJAVE

OPOZORILO

Pošta Trbovlje I bo uporabljala na glavni zletni dan »Svobode« poseben žig z napisom »Zlet Svobode Trbovlje — 24. 8. 1952«. V ta namen bo pošta poslovala na zletnem prostoru na stadionu. — Okrajna pošta Trbovlje I.

OBJAVA

Upraviteljstvo 1. osnovne šole v Trbovljah javlja staršem, da bo vpisovanje v Otroški vrtec na Vodah v torek, dne 26., in v sredo, 27. avgusta od 9. do 11. ure dopoldne v pisarni šolskega upraviteljstva.

Starši, vpišite otroke v vrtec!

PREKLIC

Preključem žaljivke, izrečene na partizanskem maršu v Čemšeniku. — Leopold Flor, Zagorje — Toplice 147.

PREKLIC

V razburjenosti izrečeno žaljivko proti občinskemu tajniku Ivanu Urbajsu na Dolu obžalujem.

Anton Straus

PREKLIC

Preključem neresnične govorce o Davorinu Sušniku, učitelju v Čemšeniku. Zahvaljujem se mu, da je odstopil od tožbe. — Angela Marušić, Zagorje.

Prodamo

več prvovrstnih kompletnih sobnih vrat 85 x 195 cm po 3976 dinarjev. — Splošno strojno mizarstvo, Trbovlje.

Stabilni Diesel-motor

od 15 do 20 konjskih sil kupi Industrija naravnega in umetnega kamna, Ljubljana, Tyrševa c. 48

izdaja okrajni odbor OF Trbovlje. Urejuje uredniški odbor Odgovorni urednik Stane Šuštar. Tisk Tiskarne »Ljudske pravice« v Ljubljani. Nakladni uredništva in opravila: Trbovlje, uprava rudnika Trbovlje-Hrastnik Telefon št. 54. — Račun pri podružnici Narodne banke v Trbovljah št. 514-90332-3. — List izhaja vsak četrtek — Rokopisov ne vračamo, orisepki za list morajo biti v uredništvu najkasneje vsako nedeljo zjutraj. — Mesečna naročnina 30 din. četrtletna 80 din. polletna 150 din. letošnja 240 din. — Posamezna številka na 4 straneh stane v kolportaži 5 din. na 6 straneh pa 6 din.

Te dni je izšla zanimiva knjiga Staneta Terčaka

»ŽIVI ZID«

ki opisuje legendarni pohod Stajerske divizije preko Hrvaške na Stajersko.

Knjigo je izdalo uredništvo »Savinjskega vestnika« v Celju. Obsega 160 strani ter je opremljena z ilustracijami slikarja Božidarja Jakca.

Knjigo »Živi zid« lahko dobite v teh dneh v podružnici »Slovenskega poročevalca« v Trbovljah, na zletnem prostoru na trboveljskem stadionu, ali pa jo naročite neposredno pri Uredništvu »Savinjskega vestnika« v Celju.

Revolucionarni pozdrav delavskemu zletu „SVOBODE“

Okrajni komite KPS Trbovlje, okr. odbor OF Trbovlje,
Uredništvo »Zasavskega vestnika« ter številni delovni
kolektivi Slovenije.

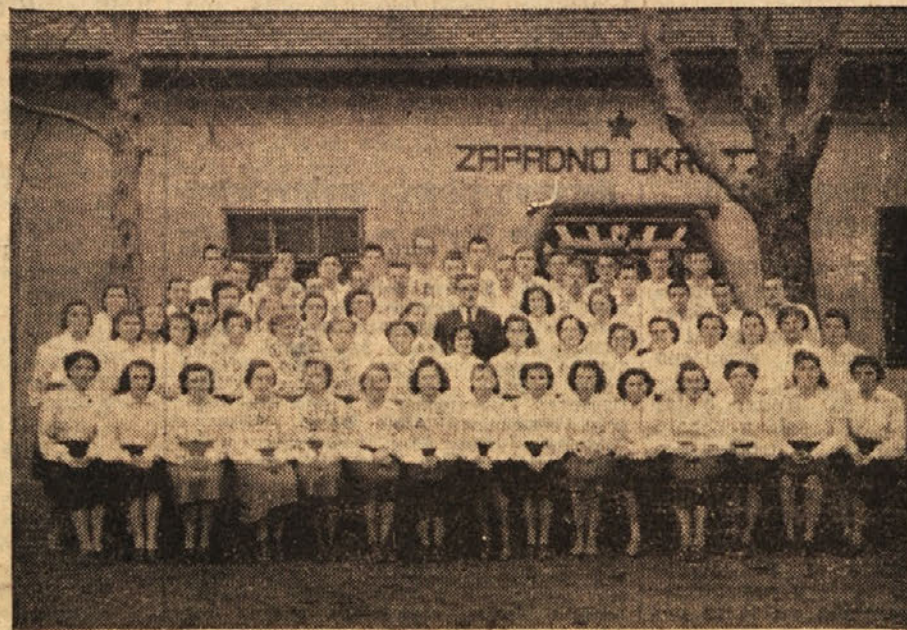
Okrajni odbor Ljudske prosvete TRBOVLJE

čestita ob zgodovinskem dnevu slovenskega
proletariata k mogočni manifestaciji delavske
kulture, izvojevane v dolgi tradicionalni borbi,
zletu

»SVOBODE« v Trbovljah

vsem delavskim kolektivom Slovenije.

Kulturo in prosveto
najširšim ljudskim množicam!

Ljudski odbor mestne občine

TRBOVLJE

čestita ob priliki zleta „Svobode“ v Trbovljah
vsem delovnim kolektivom Slovenije in mesta
Trbovlje h kulturnemu prazniku z željo čim
širšega razmaha kulturne dejavnosti.

Delovni kolektiv in upravni odbor
rudnika rjavega premoga

TRBOVLJE - HRASTNIK

čestitata vsem delavsko kulturnim društvom „Svoboda“, ob nadaljnjih uspehih in pri uresničevanju ciljev delavske kulture. Pozdravljamo veliki zlet društev „Svoboda“ z geslom:

Vi na kulturnem polju, mi pa poleg tega še:
„Čim več premoga naši industriji“

TOBAČNA TOVARNA

V LJUBLJANI

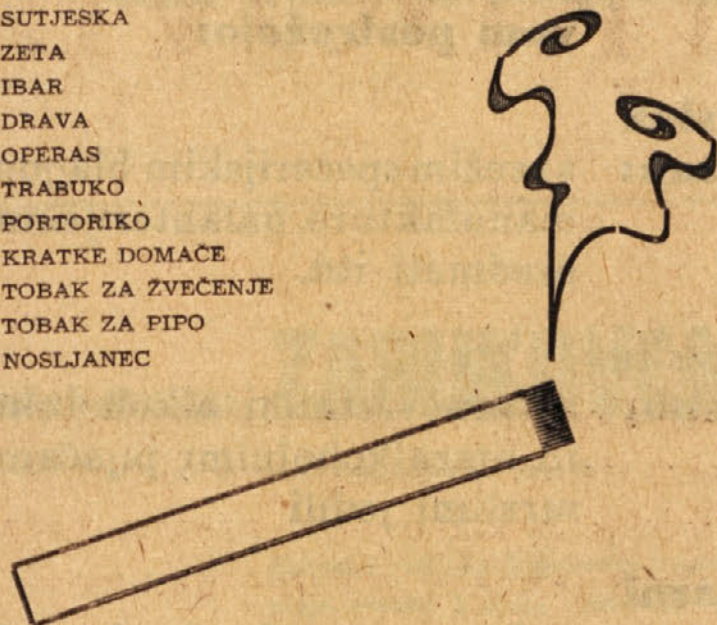
IZDELUJEMO
CIGARETE:

DRINA
PLANICA
MORAVA
SUTJESKA
ZETA
IBAR

CIGARE:

DRAVA
OPERAS
TRABUKO
PORTORIKO
KRATKE DOMAČE
TOBAK ZA ZVEČENJE
TOBAK ZA PIPO
NOSLJANEC

TOBAK:

Vsi izdelki so izdelani iz domačih kvalitetnih in aromatičnih tobakov — izdelava in zavojnina solidna — Lahka, priljubljena ljudska cigareta „Planica“ si je pridobila sloves v vsej državi. — Pri nakupu pazite na naš zaščitni znak. — Telefon 43-65

Vsem društvom „Svobode“ želimo čimveč uspeha pri njihovem delu, obenem pa priporočamo našo specialno poslovalnico

TRGOVSKO PODJETJE

„GLASBILO“

V WOLFOVI ULICI 4,

kjer si lahko nabavite:
harmonike, violine, tam-
burice, kitare, kompletna
tolkala (bobni) in razne
posamezne dele

„IZBIRA“

LJUBLJANA, Wolfova 1

DELOVNI
KOLEKTIV

tekstil - obutev

LJUBLJANA

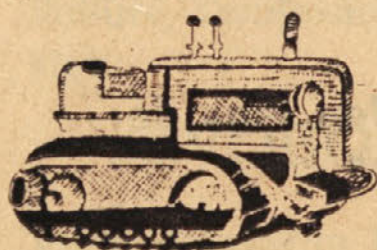
želi članom „Svobode“ mnogo uspeha v bodočem delu, hkrati pa priporoča vsem trgovskim podjetjem pisano izbiro tekstilnega blaga, konfekcije, trikotaže in pletenin

Vsem delovnim kolektivom čestita k
zletu delavski! kulturnih društev »Svo-
bode« v Trbovljah

LJUDSKI ODBOR MESTNE OBČINE HRASTNIK

Vse sile za izgraditev Titove socialistične Jugoslavije!

KMETIJSKA ZADRUGA Dol pri Hrastniku

čestita vsem zadružnikom in
ostalemu prebivalstvu ob zletu
»SVOBODE«
Naša poslovalnica vam nudi mar-
sikaj poceni in v dobri kvaliteti!
Obiščite jo!

Pridružujemo se čestitkam ostalih
delovnih kolektivov in ustanov ob
prazniku delavske kulture, zletu dru-
štev »SVOBODA« v Trbovljah.

Obiščite naše poslovalnice v Hra-
stniku kjer boste dobro in vlijudno
postreženi

TRGOVSKO
PODJETJE

Preskrba V HRASTNIKU

Trgovsko IN gostinsko podjetje DOL PRI HRASTNIKU

se pridružuje ostalim čestitkam ob zletu »Svobode«, ki se bo vršil od
17. do 24. avgusta v Trbovljah. Obenem pa se priporoča za obisk v
svojih poslovalnicah, kjer boste solidno postreženi.

Trgovska in gostinska podjetja Hrastnik

vam postrežejo:

v trgovskih
poslovalnicah:

s svežim specerijskim blagom,
manufakturo, galanterijskimi
predmeti itd.

v gostinskih
obratih:

z raznovrstnimi alkoholnimi
in brezalkoholnimi pijačami,
mrzlimi jedili

v parni
pekarni:

z dnevno svežim kruhom in
razne vrste pecivom

UPRAVNI ODBOR RUDNIKA RJAVEGA PREMOGA ZAGORJE

želi novoustanovljenim delavskim kulturnim društvom „Svobode“ v Zagorju, Trbovljah in Hrastniku mnogo uspehov. — Toplo pozdravljamo vse udeležence zleta „Svobode“

Rudnik rjavega premoga

SENOVO

zadovoljuje s svojim kvalitetnim proizvodom vsa pričakovanja odjemalcev. Vabimo vse zainteresirane, da se s svojimi naročili o tem sami prepričajo. S točnimi dobavami in dobrim blagom si hoče podjetje pridobiti polno priznanje slehernega naročnika.

Kolektiv Rudnika rjavega premoga, Senovo

Rudnik rjavega premoga

V LAŠKEM

Z OBRATOM PEČOVNIK

pridobiva premog najvišje kalorične vrednosti in najboljše kvalitete.

Z njim oskrbujemo: državne železnice, črno metalurgijo, tekstilno industrijo, plinarne itd.

Rudnik rjavega premoga

ZABUKOVCA

pošta Griže — telefon: Zalec 11

Kolektiv rudnika Zabukovca najtopeje čestita k zletu „Svobode“ v Trbovljah

Ob tej priliki naš kolektiv z veseljem ugotavlja, da je bila prav Svoboda tista kulturna organizacija, ki je s svojo idejo in svojim delom pritegnila k sebi veliko število proletarcev in jih vzgojila v duhu, ki je pozneje v narodnoosvobodilnem boju vodil borce v grandiozno delo narodne osvoboditve in socialne revolucije.

Rudniki svinca in Topilnica Mežica

čestitajo
delavskim kulturnim društvom „Svoboda“
ob njihovem zletu v Trbovljah ter jim
želijo mnogo uspehov v nadaljnjem delu.

Vsem volivcem na področju
Mestne občine Trbovlje,
prav tako pa tudi vsem
udeležencem ob zletu
„Svobode“ od 17. do 24.
avgusta čestitajo:

KOMUNALNA PODJETJA

Ljudskega odbora Mestne občine TRBOVLJE

DELOVNI KOLEKTIV

OKRAJNEGA

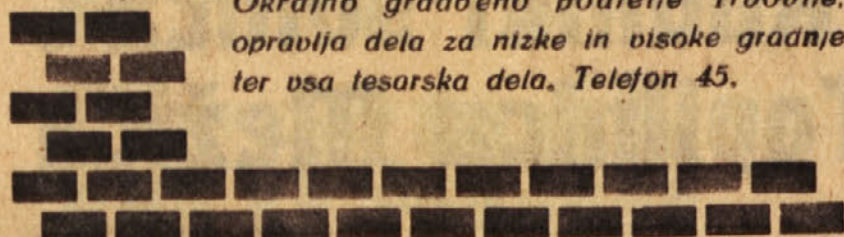
GRADBENEGA

PODJETJA

TRBOVLJE

čestita vsemu delovnemu
ljudstvu ob zletu „Svobode“
od 17. do 24. avgusta!

Okrajno gradbeno podjetje Trbovlje,
opravlja dela za nizke in visoke gradnje
ter vsa tesarska dela. Telefon 45.

MESTNO PODJETJE

Slikarstvo IN
pleskarstvo
V TRBOVLJAH

čestita k delavskemu zletu društev »SVOBODA«

Kolektiv in uprava se priporočata za naročila vseh v sli-
karsko in pleskarsko stroko spadajočih del,

MESTNO
PODJETJE

Kleparstvo
v Trbovljah

Izvršuje vsa kleparska dela kakor tudi ključavničarska
popravila. Cene solidne. Priporoča se uprava!

Na živi prvi povojni zlet „SVOBODE“!

KOLEKTIV IN UPRAVA

MESTNEGA TRGOVSKEGA PODJETJA v Trbovljah

*pozdravljata veliki zlet delavskih kulturnih društev „SVOBODE“ ter
čestitata vsem delovnim kolektivom Slovenije k uspehom v izgradnji
socialistične domovine!*

**Ne pozabite na obisk naših poslovalnic, kjer boste
dobili vedno kaj primernega!**

M

**ESTNO
PODJETJE**

ESO

Trbovlje

**nudi vsak dan
sveže meso in
najrazličnejše
mesne izdelke!**

*Kolektiv in uprava čestitata k zletu de-
lavskih društev „SVOBODE“!*

Slaščičarna

v Trbovljah

*vam nudi vsak dan prvostenske izdelke. Obiščite jo in
ne bo vam žal.*

*Obiščite nas zlasti še ob zletu »SVOBODE«
od 17.—24. avgusta, h kateremu čestitamo
vsem našim odjemalcem!*

KOLEKTIV

**MESTNEGA
ČEVLIARSTVA
TRBOVLJE**

*se pridružuje čestitkam
ostalim kolektivom ter
opozarja vse, da nudi svoje
izdelke po želji in okusu.*

*Vsemu
delovnemu ljudstvu
čestita ob priliki zleta
„SVOBODE“*

**Radio-center
TRBOVLJE**

Mestni občinski odbor OF V TRBOVLJAH

pozdravlja veliki revolucionarni zlet delavske
kulture društev „Svoboda“ v Trbovljah

~~~~~ Naj živi delavska kultura! ~~~~~

Okrajni sindikalni svet V TRBOVLJAH

pozdravlja veliko manifestacijo delavske kulture v
Trbovljah ob zletu delavskih društev „SVOBODE“

Ob tej priliki čestita vsem delovnim kolektivom Slo-
venije k doseženim uspehom ter jim kliče: V izgradnjo
socializma krepko naprej!

Mestno avtoprevoznništvo in Mehanične delavnice

V TRBOVLJAH

čestitajo k zletu delavskih kulturnih društev
„SVOBODA“

Izvršujemo vse avtoprevoze in vsa avtomehanična popravila
solidno in po najnižjih cenah. — Za hiter in soliden prevoz
vam poskrbimo — kličite: telefon št. 7.

K velikemu prazniku delavskih kulturnih društev
„Svoboda“ — čestita svojim odjemalcem

TRGOVSKO PODJETJE

PRESKRBA

V TRBOVLJAH

Mestno krojaštvo in šivilstvo V TRBOVLJAH

čestita k zletu delavskih društev
„SVOBODA“ — ter se pri-
poroča za naročila

**Delovni kolektiv
Mestnega krojaštva
in šivilstva**

Okrajna obrtna zbornica in Obrtna nabavno-predajna zadruga v Trbovljah

čestita k delavskemu
zletu „SVOBODA“

Kolektiv in uprava Mestnega gostinstva

pozdravlja veliki zlet delavskih
kulturnih društev „SVOBODA“

V TRBOVLJAH

Postrežba točna in solidna.

V naših gostinskih obratih dobite izbrana
vina in druge alkoholne pijače ter topla in
mrzla jedila po zmernih cenah.

VABLJENI!

Mestno gostinstvo in klavnica Radeče

čestitata vsem k zletu delavskih društev
„SVOBODA“

Rudniška restavracija Trbovlje

vam nudi izbrane pijače in jedila po
najnižjih cenah.
Postrežba točna in solidna.
Oglasite se kaj!

Vsako soboto in nedeljo ples!
Vabljeni!

Ne pozabite se v dneih zleta „Svobode“
oglasiti v zakupnem gostišču „Pri Špancu“
v Trbovljah II, kjer boste postreženi z dobro
jedačo in pijačo.

Na obisk vas vabi

Tine Pust, Trbovlje II.

Se vsem priporoča. Vedno je na zalogi Ter-
malno ledenohladno pivo.

Viktor Han, Zalog piva, Radeče

Trgovsko podjetje s kmetijskimi pridelki in živili

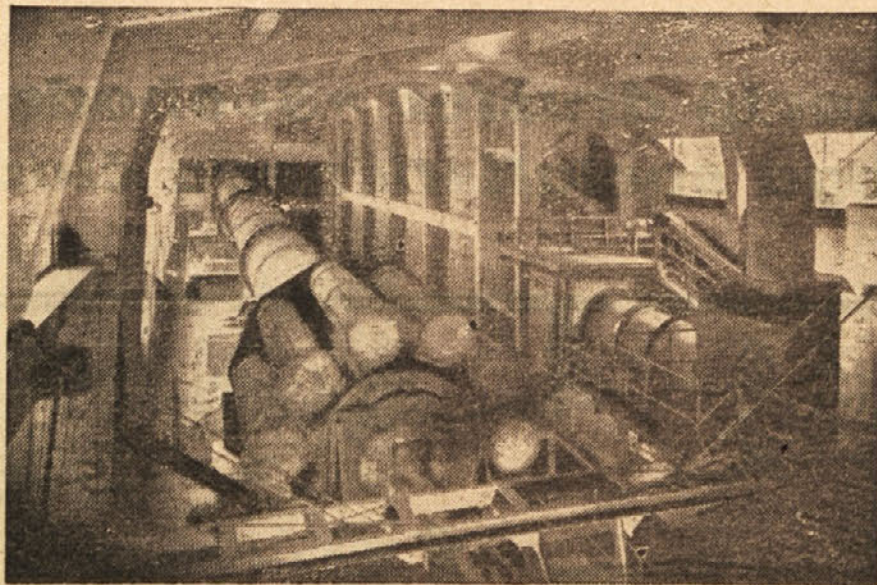
Naj živi zlet delavskih
društev „Svobode“!

vam nudi v svojih poslo-
valnicah vsakovrstno ze-
lenjavo, sadje ter ostala
živila.
Če pa želite dober pri-
grizek in kozarček dobrega
vina, se oglasite v bifeju
pri Jermanu in bifeju v
Zgornjih Trbovljah.

Oglasite se, ne bo vam
žal, za to bosta poskrbela
uprava in delovni kolektiv

**Trgovskega podjetja
s kmetijskimi pridelki
in živili Trbovlje**

**Delovni kolektiv
in uprava**

v Trbovljah

CEMENTARNE

OB SVOJI 75 LETNICI

pozdravljata velik zlet revolucionarnosti in kulture delavskih kulturnih društev „Svobode“ v Trbovljah. — Društvo „Svoboda-Zasavje“ in delovni kolektiv cementarne bosta tudi v bodoče skrbela, da bo delo „Svobode“ v Spodnjih Trbovljah na čim lepši višini.

**Tovarna cementa v Trbovljah pa opozarja vse na priznani trboveljski
Portland cement**

Takoj pri železniški postaji Trbovlje dobiš
okrepčilo, in to v

Delavsko - uslužbenski restavraciji

Cementarne v Trbovljah

Izbrana vina, pljače, jedila in ostala okrepčila
vam nudimo vsak dan po najnižjih cenah —
Postrežba točna in solidna — K zletu de-
lavskih društev SVOBODE čestita ves delovni
kolektiv in

Uprava DUR Cementarne Trbovlje

**TRGOVSKO
PODJETJE**

Ob velikem zletu delavskih kulturnih društev
„Svoboda“ vsem sodelujočim iskrene čestitke!

Umetnina

LJUBLJANA, Resljeva cesta 16

s svojimi poslovalnicami, kjer komisijsko
prodaja in sprejema vse vrste blaga, drago-
cenosti, kristal, porcelan, preproge, galanterijo,
obrtiške, pisalne, računske in šivalne stroje,
vse vrste glasbil ter tehnične in elektroteh-
nične predmete.

Obiščite nas in oglejte si zaloge!

Upravni odbor in delovni kolektiv

**Elektrarne
v Trbovljah**

čestita k zletu delavskih kulturnih društev
„Svobode“ v Trbovljah.

Naj živi prvi povojni zlet „Svobode“!

**Kulturno delo novih društev »Svobode« bo oblikovalo
novega socialističnega človeka**

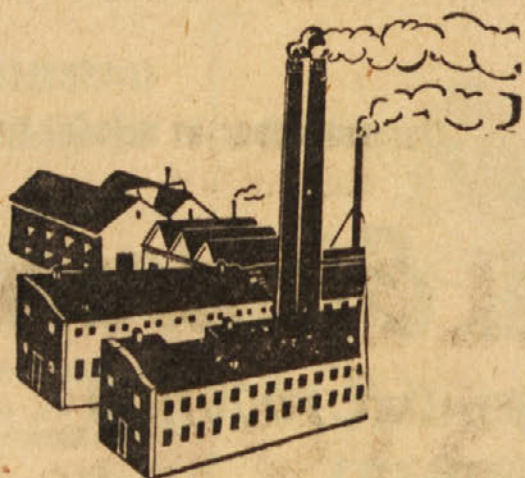

**Kulturo ustvarjamo v miru,
za katerega se bori vse svobodoljubno človeštvo**

Mariborske opekarne Maribor

obradi: Košaki, Pragersko, Rače in Ptuj

Telefon: Košaki 20-18, Pragersko 5, Rače 5, Ptuj 28
Tekoči račun pri NB FLR), podr. Maribor 6403-401-08-0

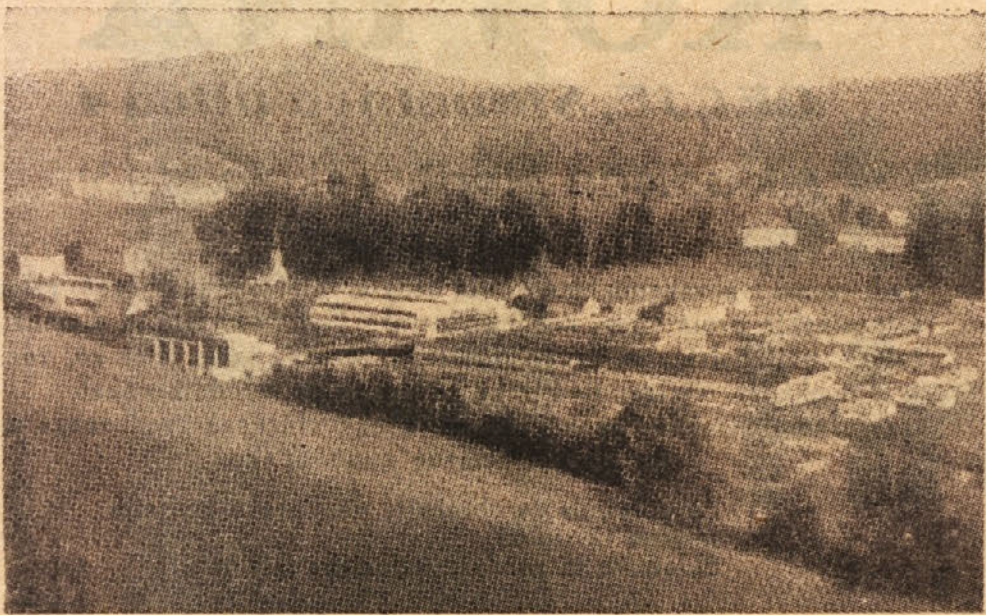

nudijo ZIDAKE
VOTLAKE
POROLITE
TLAKOVCE
STREŠNIKE

in druge opečne izdelke po dnevnih
cenah.

ŽELEZARNA RAVNE

RAVNE NA KOROŠKEM

izdeluje:

1. **SUROVA JEKLA** v SM- in elektro-kvaliteti nad 100 vst.
2. **JEKLENE ODLITKE** v vseh vrstah jekla naše proizvodnje. Odlitke izdelujemo po modelih ali risbah. Letošnja naša proizvodnja je že oddana s pogodbami. Za prihodnje leto sprejemamo prijave potreb za količine nad 50 ton pri posameznem naročniku.
3. **ODKOVKE** — fasonske po risbah v vseh vrstah jekla do kosovne dolžine 6 m, premera od 50 do 450 mm, v kosovni teži od 100 kg do 3 ton. Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru proste kapacitete.
4. **VALJANE PROIZVODE** v vseh vrstah jekla, ki jih imamo na programu, in sicer: srednji, lahki in fini profili po nomenklaturi za 114. panogo; okroglo, kvadratno in ploščato paličasto jeklo v

dimenzijah, ki so v našem programu po nomenklaturi za 114. panogo; paličasto jeklo za: kose, kuhinjske nože, srpe, pile, vzmeti listnate in spiralne, jamske svedre in tehtnice iz ustrežajočega jekla naše proizvodnje. Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru možnosti kapacitet.

5. **KOVANO PALICAŠTO JEKLO** v vseh vrstah jekla lastne proizvodnje, debeline od 50 do 450 mm, v normalnih dolžinah od 3 do 4 m, maksimalne teže do 3 tone. Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru možnosti kapacitet.
6. **INDUSTRIJSKE NOŽE** za vsa industrijska področja (nože za skobljanje lesa, lahke in težke, za rezanje tobaka, za holenderje, za rezanje pločevine, za industrije papirja, usnja, tekstila itd.). Sprejemamo izvenplanska naročila po natančnih risbah ali vzorcih, kolikor bi bilo še možnosti za izdelavo.
7. **SEGMENTE IN KOMPLETNE KROŽNE ŽAGE** za hladno rezanje kovin iz specialnega našega brzo-reznega jekla BRW 2. V zalogi so za takojšnjo dobavo segmenti in kompletne krožne žage ϕ 463, 610 in 710 mm. Sprejemamo prijave in naročila za ϕ 310, 510, 810, 910 in 1010 mm.
8. **KOLESNE DVOJICE** za jamske in gradbeniške vagonete (tip Ka 30 z notranjimi in Kb 30 z zunanji ležaji) za tire od 460 do 760 mm. Sprejemamo naročila za dobavo v enem mesecu.
9. **VOZNE OSI** na končnike in matice vseh tip po JUS-u. Sprejemamo naročila za dobavo v enem mesecu.
10. **KONJSKE PODKVE** vseh tip po znižanih cenah. Imamo zalogo za takojšnjo dobavo.
11. **JEKLENE KROGLE** za cementno industrijo in podjetja barvne metalurgije. Sprejemamo izvenplanska naročila.
12. **CILPESE** — telesca za mletje cementa. Sprejemamo naročila za dobavo v enem mesecu.
13. **LISTNATE IN SPIRALNE VZMETI** za avtomobile ter vzmeti, izdelane po risbah ali vzorcih. Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru možnosti izdelave.
14. **PNEVMATICO ORODJE** (nabijalniki, vrtalna kladiva lastne tipe ter rezervni deli za različne tipe domačih in tujih pnevmatičnih kladiv po risbah ali vzorcih). Sprejemamo naročila za kratkoročne dobave.
15. **MEHANSKA OBDELAVA** naročenih odlitkov ali odkovkov. Obdelujemo po želji grobo ali precizno. Risbe za obdelavo je dostaviti točno. Sprejemamo tudi dostavljene kose v obdelavo.
16. **TEHNIČNA OBDELAVA** naročenih ali dostavljenih kosov za kaljenje in žarenje. Termično se obdelajo kosi do maksimalne dolžine 2,5 m in kosovne teže do 500 kg.

KATALOG PROIZVODOV ŽELEZARNE RAVNE dopolnjen s posebnim cenikom — je pravkar izšel. Naročite ga čimprej. Cena kataloga je 500 dinarjev.

Keramična industrija LIBOJE

Pošta: Petrovče
Tel.: Petrovče 1

PROIZVAJA IN NUDI:

gospodinjsko keramiko,
dekorativno keramiko,
sanitarno keramiko

Bogat asortiment! Cene solidne! Odlična kvaliteta! Trgovska in gradbena podjetja, zahtevajte naše ponudbe! Potrošniki, zahtevajte od trgovskih podjetij našo keramiko, ki je kvalitetna in poceni.

Gospodinje!

Obveščamo vas, da smo izboljšali kvaliteto pralnemu prašku ter pralnemu in terpentinovemu milu. Zato ga boste v bodoče še raje kupovale.

TOVARNE ZLATOROG
Maribor

„Sava“ - Kranj
TOVARNA GUMIJASTIH IZDELKOV

čestita vsem delovnim kolektivom k prazniku obletnice DKD „Svobode“, ki bo dne 24. 8. 1952 v Trbovljah. Želimo jim v bodoče čim večjih uspehov na kulturnoprosvetnem polju in pri izgradnji socializma v naši državi.

Ob tej priložnosti opozarjamo na našo novo proizvodnjo vsakovrstnih cevi z vložki, specialnih upogibnih cevi do 300 atm pritiska in raznih športnih artiklov. Nadalje vam nudimo transportne trakove, pnevmatike, plošče za pod, jamske obleke, gumirano platno, klimaste jermene, vso tehnično in galanterijsko gumijasto blago. Zahtevajte neobvezne ponudbe.

DELOVNI KOLEKTIV

ŽELEZARNE ŠTORE

se pridružuje čestitkam ostalih delovnih kolektivov.

Železarna Štore vam nudi: valjane proizvode, strojni liv, valje, kokile, vodovodne cevi in šamotno opeko.

MESTNO PODJETJE KURIVO MARIBOR

čestita vsem delovnim kolektivom ob zletu »Svobode« v Zasavskem industrijskem bazenu in želi še nadaljnjih uspehov v izgradnji socializma

Nudimo vse vrste premoga, koksa, oglja in drv ter ves nekovinski material na malo in veliko. Zahtevajte ponudbe!
Telefon Maribor: številke 28-30 in 29-91 ali 29-11

Trgovsko grosistično podjetje

KOVINA

CELJE, Stanetova ulica 4

(skladišče Mariborska c. št. 13)

nudi vsemu trgovskemu omrežju in drugim interesentom bogato zalogo železninskih proizvodov, kot posodo vseh vrst, vse vrste in dimenzije železa, poljedelsko in drugo orodje, pločevino, žico, žičnike, razno okovje, verige, štedilnike in drugo po ugodnih cenah
Izvršujemo naročila vagonskih pošilk nekovinskega gradbenega materiala kot cement, apno, opeko

Za pojasnila se obračajte na upravo podjetja:
telefon 122 in 62
Skladišče in prodajni oddelek: tefelon 275

»ŽITO« POSLOVALNICA CELJE

čestita k reprizi izleta delavskih kulturnih društev »Svoboda«
Kot državno trgovsko podjetje želimo vsem, ki so se borili za socializem, mnogo uspehov pri izgradnji socializma in naše socialistične domovine. Razširjamo naše delovno področje še na okraje: Trbovlje, Šoštanj, Poljčane in Krško ter zalagamo z žitom in mlevskimi izdelki vse državne trgovine, kmetijske zadruge, pekarnice, kakor tudi večje potrošnike. —

Priporočamo se za naročila in jamčimo za solidno postrežbo.
Izkoristite priliko in poslužujte se našega avtoparka, s katerim dostavljamo na željo blago naročnikom v hišo.

Pisarni naslov:	Brzojavni naslov:	Pisarne imamo:
»Žito«, Celje	»Žito«, Celje	Celje, Mariborska 13
Poštni predal 50	Telefon int. št. 272	(bivši Mestni mlin)

Kolektiv rudnika VELENJE

pozdravlja
zlet delavskih
prosvetnih
društev
„SVOBODE“

OKRAJNO MIZARSTVO
Šentpeter v Savinjski dolini

čestita vsem obiskovalcem zleta
„Svobode“ in
jih ob tej priliki
pozdravlja

VSE ZA PETLETKO!

Destilacija alkoholnih pijač

Mirna na Dolenjskem

čestita vsem delovnim kolektivom
ob zletu „SVOBODE“ v Trbovljah

Nudimo prvovrsten domači pelinkovec

Poizkusite naše izdelke v DUR Cementarne Trbovlje!

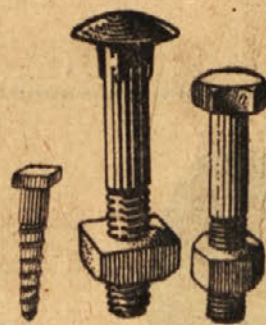
Delovni kolektiv
trgovskega podjetja

KOVINA

LJUBLJANA, Stritarjeva 7, Tel. 53-74, 21-38

s svojimi poslovalnicami:

Železo
Kladivar
Oprema
Pri kosi
Veriga
Okovje
Kolesar
Cement - Opeka
Elektrooprema
Svetla
Elektra
Slovenija - furnir

čestita vsem delovnim kolektivom Zasavja k njihovu prazniku ob priliki zleta delavskih kulturnih društev
„SVOBODA“

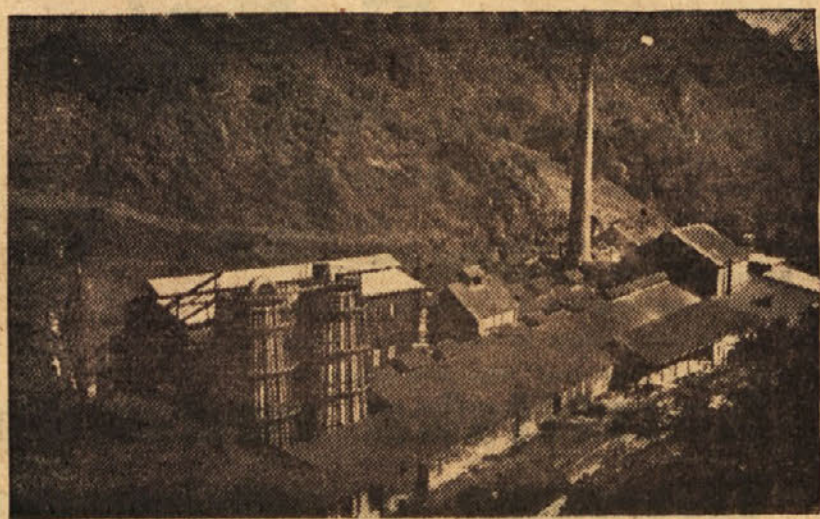

Steklarna Hrastnik

se pridružuje čestitkam ostalih delovnih kolektivov ob velikem delavskem zletu „**SVOBODE**“ — Naši izdelki, ki vam jih nudimo, so solidno izdelani. Še vnaprej se bomo borili za čim boljšo kvaliteto v splošno zadovoljstvo vseh poltrošnikov.

**Dobra izdelava -
promptna dobava**

KOLEKTIV IN UPRAVA **KEMIČNE TOVARNE**

V HRASTNIKU

Ob revolucionarnem prazniku delavske kulture, zletu „Svobode“ v Trbovjah pošiljamo vsemu delovnemu ljudstvu Slovenije revolucionarne pozdrave!

Delovni kolektivi

**Trgovskega podjetja
Gostinskega podjetja
in Parne pekarne**

**Potrošnik
V HRASTNIKU**

pozdravljamo vse kulturnoprosvetne delavce in ostale udeležence velike kulturne manifestacije ob zletu

„Svobode“

Vsem cenjenim odjemalcem in goslom sporočamo, da nudimo v svojih na novo preurejenih lokalih lepo izbiro raznovrstnega blaga, kakor:

manufakturo, konfekcijo, galanterijo, špecerijo, emailirano posodo, steklenino ter gradbeni material: opeko, cement, strešno lepenko, razno železnino in olinat barve.

Parna pekarna vas postreže z dnevno svežim kruhom in raznim pecivom.

Gostinsko podjetje pa zadovoljuje svoje goste z dobrimi in vedno hladnimi pijačami ter raznimi mrzlimi jedili.

Cene nizke — postrežba hitra in solidna!

Priporočamo se za vaš cenjeni obisk.

Ob zletu »SVOBODE« čestita

LJUDSKI ODBOR MESTNE OBČINE ZAGORJE

vsem p ebiyalcem, ki sodelujejo pri skupnih naporih
za izgraditev socializma in pri kulturnem napredku
naših delovnih množic!

KOLEKTIV
IN UPRAVA

Mestnega trgovskega podjetja (mestni magazin) V ZAGORJU

čestitata vsem ob zletu »SVOBODE« ter se priporoča
za obisk poslovalnic!

MI ZA VAS —
VI ZA NAS!

V ZAGORJU

Gostinstvo

čestita v imenu vsega kolektiva delovnemu
ljudstvu ki se bo udeležilo zleta »SVOBO-
DE« od 17.—24. avgusta!

Vse poslovalnice pa se priporočajo za obisk! Vljudna
postrežba nadvse!

TRGOVSKO PODJETJE

POTROŠNJA ZAGORJE

vabi vse na obisk svojih
poslovalnic, ki vam nudijo
vse, kar si poželite, po
nizki ceni.

Vsem potrošnikom pa tudi
čestitamo ob dnevu zleta.

MESTNA KLAVNICA ZAGORJE

vam nudi vedno v največji
izbiri in prvovrstni kvaliteti
v svojih poslovalnicah sveže
meso in mesne izdelke.

Vsem potrošnikom pa
čestitamo ob zletu
»SVOBODE«

Pohitite z obiskom novourejenega

Kopališča V IZLAKAH

Moderno preurejen in dobro oskrbovan
gostinski obrat vam vsekdar nudi hla-
dna in topla jedila, kopališče pa
osvežujočo kopel

Naše poslovalnice v Izlakah — trgo-
vina in mlekarne ter prodajalna mo-
nopolnih izdelkov — in mekarne v
Lokah, Toplicah, Zagorju ter v Potoški
vasi — Kotredežu, se vam ob zletu
»SVOBODE« priporočajo, obenem pa
pošiljajo vsem odjemalcem čestitke!
Vse naše mlekarne imajo na zalogi
sir in surovo maslo!
Odkupujemo les, žvino in kmetijske
pridelke po najugodnejših dnevni
ceyah!

Kmetijska zadruga Trgovina in mlekarne Izlake

Kje dobiš
najlepše
izdelano
obutev?

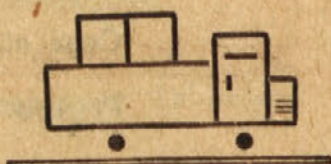
MESTNO ČEVLJARSTVO V ZAGORJU

Delovni kolektiv čestita vsem svo-
jim sedanjim in bodočim odje-
malcem ob zletu »SVOBODE«!

Mestno autoprevoznistvo v Zagorju

čestita vsem interesentom ob
zletu »SVOBODE« v Trbovljah!

Izvršujemo vse vrste prevozov!
Poslužujte se našega podjetja in
naročajte prevoze neposredno
ali po telefonu štev. 25!

Kvalitetne keramične ploščice v različnih izvedbah in barvah

PROIZVAJA

KERAMIKA IZLAKE

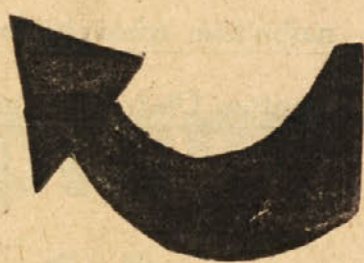
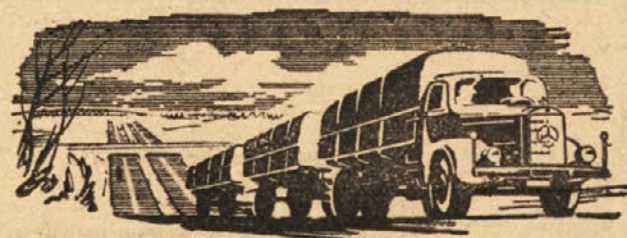
Graditelje stanovanjskih hiš opozarjamo, da si lahko
nabavijo vsako količino po ceni neposredno pri pro-
izvajalcu po zmernih cenah!

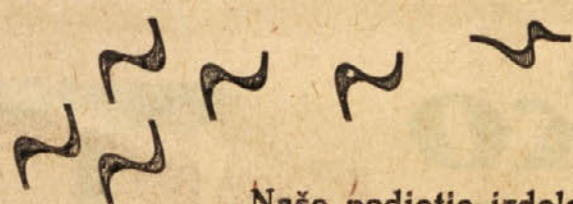
Uprava in delovni kolektiv
čestitata k zletu „SVOBODE“!

SLOVENIJA-AVTO

LJUBLJANA, FRANKOPANSKA UL. 21

- Uvoz avtomobilov in motornih koles
- Zaloge gum in zračnic vseh vrst
- Nadomestni deli za vse vrste avtomobilov
- stalno v zalogi
- Konsignacijska skladišča

Naše podjetje izdeluje in nudi naslednje izdelke:

A. Bitumenski izdelki:

strešna lepenka raznih dimenzij, bitumenski papir, premazna in izolacijska masa — bitumenska emulzija. Specialne bitumenske mase — po posebne naročilu

B. Katranski izdelki:

lak za železo, sreanje katransko olje (karbolinej) težko in antracensko olje, mehka in trda katranska smola, armirane (Bergmann) cevi raznih profilov

C. Toplotne izolacije:

žilindrina (izolacijska) volna, mase za toplotno izolacijo, izolacijske blazine, izolacijska opeka, montažna izolaterska dela

Izolirka

Ljubljana - Moste

Industrija naravnega in umetnega kamna

LJUBLJANA, Titova c. 48 TELEF.: 29-30, 22-10, 50-91

dobavlja iz svojih obratov in kamnolomov v vse republike in inozemstvo:

Terazzo-plošče za oblogo sten in tal v vseh barvah. Velikosti: 15 × 15, 20 × 20, 30 × 30, 40 × 40 cm.

Sanitarne in ostale predmete iz umetnega kamna: straniščne školjke, umivalnike, kopalne banje, fontene za industrijo, stopnice itd.

Betonske izdelke: dimniška vratca, kabelske bloke, stebre itd.

Marmor v blokih: Kopriva (sivi marmor), Škrbina (črni marmor), Gorjansko (rdeči marmor), Kazlje (temni marmor), Hotavlje (pisani marmor).

Marmor-plošče iz kraških in ostalih kamnolomov debelosti 3 cm.

Kamnoseške izdelke po predloženih načrtih za stavbe in javne spomenike.

Mozaik-izdelke v raznih barvah in oblikah po naročilu za oblogo sten, tal in stopnic. — Izdelava umetniških slik in mozaikov.

Izvršujemo vsa velika montažna dela umetnega in naravnega kamna na vseh zgradbah in v industriji. Zahtevajte naše detajlne ponudbe!

Splošno gradbeno podjetje

Beton

Celje

Ljubljanska cesta 16, telefon 367

č e s t i t a

delavskim kulturnim društvom „Svoboda“ k dosedanjemu uspešnemu delu pri dvigu delavske kulture z željo, da svojo tradicionalno pot nadaljujejo.

Splošno trgovsko podjetje Sevnica

s poslovalnicami v SEVNICI
ŠMARJU
BOŠTANJU
IN KRMELJU

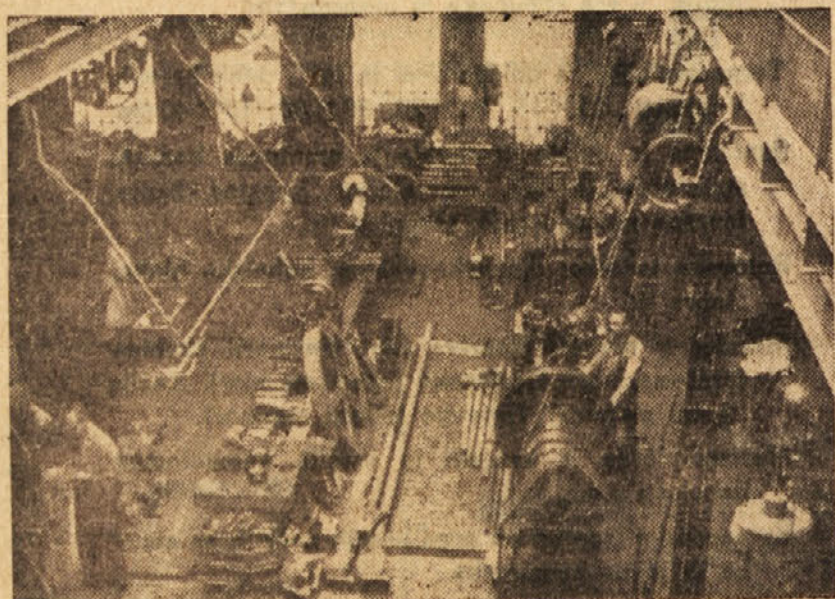
nudi potrošnikom po ugodnih konkurenčnih cenah tekstilno, prehrabeno in galanterijsko blago, železnino z gradbenim materialom in priznana najbojšim trboveljskim Portland cementom. Obiščite nas in se prepričajte

**Delovni kolektiv
podjetja**

Strojna tovarna

Miha Marinko

Trbovlje

čestita vsem delovnim kolektivom, društvom in organizacijam k velikemu kulturnemu prazniku — zletu „Svobode“ v Trbovljah. Nadaljnemu delu „Svobod“ želimo mnogo uspeha!

Alko

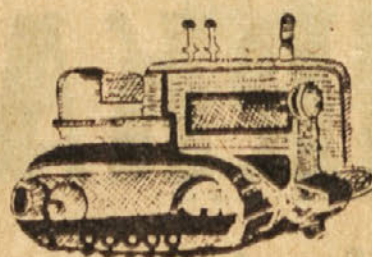
destilerija in tovarna likerjev

Ljubljana

Telefon 29-55. 35-68
Brzljavi: „Alko“ Ljubljana

Kmetijska zadruga v Trbovljah

čestita vsem delovnim ljudem k veliki manifestaciji delavske kulture v Trbovljah od 17. do 24. avgusta z željo, da nas obiščete in se prepričate o resnosti naših prizadevanj, da dvignemo blaginjo delovnega človeka

Ljudski odbor Mestne občine Radče

čestita v imenu svojih volivcev k zletu delavskih društev Slovenije

24. avgusta 1952!

Zlet »SVOBODE« v Trbovljah naj bo velika kulturna manifestacija ne samo delavcev, temveč tudi kmetov in delovne inteligence!

Ob zletu »SVOBODE« čestitata vsem potrošnikom v Trbovljah, hkrati pa jih vabita, da obiščejo poslovalnice, kjer dobe razne mesne izdelke po dnevnih, konkurenčnih cenah

Klavnica in prekajevalnica Radče

Nudi razne vrste premoga po najnižjih dnevnih cenah. Polne drvarnice vam odpravljajo skrb za zimo! Kuri vo nudimo odslej tudi v prosti prodaji na industrijske

bone! Uprava podjetij in delovna kolektiva pa se pridružujejo čestitkam ostalih delovnih podjetij ob zletu »SVOBODE«

Kurivopromet Radče in Pridobivanje premoga na Savi

čestita k velikemu prazniku delavskih kulturnih društev »SVOBODA«

IRGOVSKO PODJETJE V RADEČAH

Ob tej priliki se spominja vseh svojih potrošnikov in jih vabi na obisk svojih poslovalnic!

Slovenija- Vino

LJUBLJANA
Skladišče Trbovije

Obveščamo vse cenjene odjemalce, da v našem skladišču v Trbovljah lahko kupite po vaši želji vse vrste odprtih vin, ki jih držimo na zalogi, kakor tudi žganje in steklenična vina ter Maraska likerje.

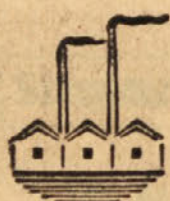
Solidne cene. Dobra postrežba. Pokušnja pred nakupom zaželeno. Se priporočamo!

Obilo uspehov želi
vsemu delovnemu ljudstvu
ob zletu „SVOBODE“
delovni kolektiv

TOVARNE DOKUMENTNEGA IN KARTNEGA PAPIRJA V RADEČAH

*Naše delo velja boljši
bodočnosti!*

Tovarna
lesenih pet

»PETA« v Radečah

*Prinoroka svoje kvalitetne izdelke vsemu delovnemu ljudstvu,
obenem pa mu čestita ob zletu „SVOBODE“.
Zagozdne pete, pete Amerikan in Contesse stave daleč naokrog.
Naročila izvršujemo sproti!*

Kolodvorska restavracija V ZIDANEM MOSTU

čestita ob 1. zletu delavskih društev „SVOBODA“ in se ob tej priliki pri-
poroka vsem svojim cenjenim gostom in potnikom. Vsem nudimo kvalitetna
in izbrana vina, vsak čas pa so na razpolago topla in hladna jedila.
Zanesite se na našo vljudno posrežbo!

DRŽAVNO
TRGOVSKO
PODJETJE

Ljudska potrošnja Brežice

iskreno čestita k velikemu zletu kulturnih društev »SVOBODE«!

INDUSTRIJA GRADBENEGA MATERIALA

ZIDANI MOST - RADEČE

Izdelujemo »Izolit« plošče v velikosti 1 kvadr.
metra (50 x 200 cm) v debelinah 1.5, 2.5, 5,
7 in 10 cm. Vsekakor so vam ti izdelki pri-
poročljivi za: izgradnjo, oblaganje vlažnih
prostorov, za okrasitev dvoran in podobno.
Plošča je negorljiva in vzdržljiva proti vsaki
vlagi. Izdelava je prvovrstna.

Izdelujemo še: sivo apno (cement), žgano
apno, meljemo barit, apnenčevo moko za
asfaltiranje.

Vsi zainteresenti za naše proizvode nam spo-
ročite, na kar dobite še podrobnejše infor-
macije o navedenih proizvodih.

Splošno strojno mizarstvo V TRBOVLJAH

vam nudi

*družinske spalnice, kuhinjsko op-
ravo, stavbno opravo po zmernih ce-
nah in v solidni izdelavi. Oglejte si naše
izdelke in prepričali se boste o naši solidnosti*

UPRAVNI
ODBOR

Delavska uslužbenske restavracije V ZAGORJU

želi novoustanovljenim delavskim kulturnim društvom „SVOBODA“ v Za-
gorju, Trbovljah in Hrastniku mnogo uspeha! Toplo pozdravlja vse udele-
žence na zletu od 17. do 24. avgusta!

GOSPODINJE!

Zahtevajte pri svojih nakupih kvalitetne
prvorazredne mesne izdelke in mast iz
tovarne INDUSTRIJSKE SOLE V KRI-
ZEVCIH, ki jih dobite vedno v vseh po-
slovalnicah Mestnega trgovskega podjetja
v Trbovljah

TRGOVINSKA ZBORNICA LRS IN NJENI ČLANI

pozdravljajo zlet društev
„Svobode“ in jim želijo
mного uspeha pri njih-
ovem obnovljenem kulturno-
prosvetnem delu v smislu
svetlih revolucionarnih
tradiciij

Delovni kolektiv želi vsem članom
„Svobode“ veliko uspehov v delu
in hkrati priporoča svoje izdelke

PIVOVARNA „UNION“ LJUBLJANA

TOVARNA ŠPIRITA IN KVASA

Kolektiv trgovskega podjetja

»Prehrana« Ljubljana

želi

vsem članom „Svobode“ k njihovem
prazniku kar največ uspehov

Industrijsko podjetje Vinocet v Ljubljani

želi novim društvom „Svo-
boda“ mnogo uspehov pri
kulturni in politični vzgoji
delovnih množic naše do-
movine

TOVARNA TESTENIN

Ljubljana, Tržaška cesta

želi vsem članom dru-
štev „Svoboda“ veliko
uspehov v novo usmerje-
nem kulturno prosvetnem
delu

Narodni -LJUBLJANA- magazin

VELEBLAGOVNICA

Vsem društvom „Svoboda“ želi mnogo uspehov
v njihovem delu!

KDOR KUPUJE PRI NA-MA LJUBLJANA,
KUPUJE DOBRO IN POCENI.

DELOVNI KOLEKTIV

M MLINSKIH PODJETIJ DOMŽALE

Delovni kolektiv Mlinskih
podjetij Domžale čestita k
prazniku zleta „Svoboda“ in
želi nadaljnjih uspehov pri
graditvi socialistične kulture.

Slovenija avtopromet

SAP
CELJE

poslovalnica v Trbovljah

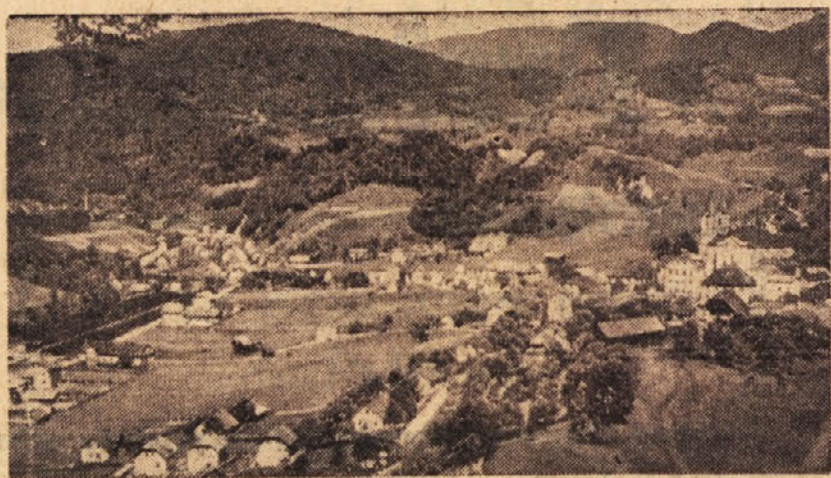
prevaža potnike z redno avtobusno progo od trga do postaje in obratno k vsem
potniškim vlakom po sledečem voznem redu:

Trbovlje trg	odh.	4.50	6.20	9.30	10.50	14.10	15.40	19.20	20.50
Restavracija		5.00	6.30	9.40	11.00	14.20	15.50	19.30	21.00
Postaja	prih.	5.10	6.40	9.50	11.10	14.30	16.00	19.40	21.10
		I	III	V	VII	IX	XI	XIII	XV
Postaja	odh.	5.50	7.20	10.20	11.50	15.10	16.40	20.10	21.40
Restavracija		6.00	7.30	10.30	12.00	15.20	16.50	20.20	21.50
Trbovlje trg	prih.	6.10	7.40	10.40	12.10	15.30	17.00	20.30	22.00
		II	IV	VI	VIII	X	XII	XIV	XVI

OKRAJNI LJUDSKI ODBOR TRBOVLJE

čestita vsemu delovnemu ljudstvu Slovenije ob prazniku
delavske kulture, zletu delavskih društev „Svobode“
v Trbovljah.

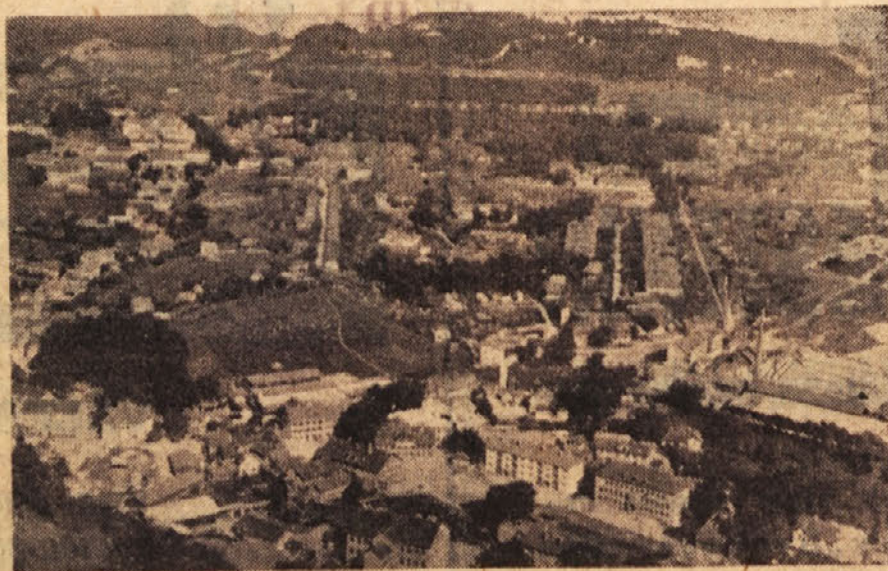
Zagorje

Hrastnik

V revirjih je vznikla ideja „Svobode“

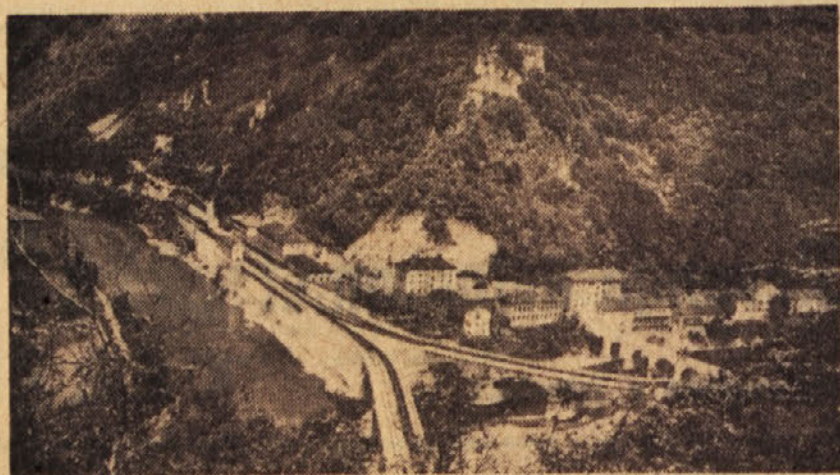
1935

Trbovlje

1952

Revolucionarno Trbovlje je zadalo smrtni udarec fašistični
ORJUNI

Zidani most

Radeče

Ideja delavskih kulturnih društev Svoboda — mogočna manifestacija
delavske kulture 24. avgusta 1952 v Trbovljah.